

T.C
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (GENEL TÜRK TARİHİ)
ANABİLİM DALI

II. İZZEDDİN KEYKAVUS VE ZAMANI

Yüksek Lisans Tezi

Filiz Kayahoğlu

Ankara 2006

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (GENEL TÜRK TARİHİ)
ANABİLİM DALI

II. İZZEDDİN KEYKAVUS VE ZAMANI

Yüksek Lisans Tezi

Filiz Kayahoğlu

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Feda Şamil Arık

Ankara 2006

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH (GENELTÜRK TARİHİ)
ANA BİLİM DALI**

II. İZZEDDİN KEYKAVUS VE ZAMANI

Yüksek Lisans Tezi

Filiz Kayalıoğlu

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Fedâ Şamil Arık

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

1-.....

.....

2- .....

.....

3- .....

.....

4- .....

.....

5- .....

.....

Tez Sınavı Tarihi:

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	IV
ÖNSÖZ.....	VII
KISALTMALAR.....	IX
KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR	XI
I- KAYNAKLAR	XI
A- VEKAYİNAMELER.....	XI
1- Yerli Vekayinameler:	XI
2- Yabancı Vekayinameler	XIII
a- Bizans Vekayinameleri.....	XIII
b- Ermeni Vekayinameleri.....	XIV
c- Arapça Vekayinameler	XIV
d- İlhanlı Vekayinameleri	XV
B- DİPLOMATİK BELGELER	XVI
1- Mektuplar	XVI
2- Münşeat Mecmuaları (İnşa Kitapları):.....	XVI
3- Temliknâmeler.....	XVII
4- İstifa Kitapları.....	XVII
C- KİTABELER.....	XVII
D- VAKFİYELER.....	XVIII
E- SİYASETNAMELER:.....	XVIII
F- MESKÜKAT (PARALAR)	XIX
G- SEYAHATNAMELER	XIX
H- COĞRAFİ ESERLER.....	XX
İ- MENAKİBNAMELER	XX
K- EDEBİ ESERLER	XX
L- MİMARİ ESERLER.....	XXI
II- ARAŞTIRMALAR.....	XXI
A- DOLAYLI ARAŞTIRMALAR	XXI
B- MÜSTAKİL ARAŞTIRMALAR:	XXIII
GİRİŞ	1
II. İZZEDDİN KEYKAVÜS DÖNEMİNE KADAR ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ'NİN DURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ	1
I. BÖLÜM	12
SULTAN II. İZZEDDİN KEYKAVUS'UN YETİŞMESİ VE MELİKLİK DÖNEMİ.....	12
I- AİLESİ.....	12
II- ÇOCUKLUĞU VE MELİKLİĞİ.....	13
II. BÖLÜM	14
I- II. KEYKAVUS'UN BİRİNCİ SALTANAT DÖNEMİ (1246-1249).....	14
A- Tahta Çıkması ve Devletin Zirvesinin Yeniden Yapılanması	14
B- Devlet Adamları Arasındaki Mücadeleler ve Vezir Şemseddin'in Yönetimi Ele Geçirmesi ...	16
C- Melik IV. Kılıç Arslan'ın Moğolistan'a Gönderilmesi (1246).....	17
D- Sahte Selçuklu Meliki Türk Ahmed (Coterin) ile Uç Türkmenlerinin İsyanı	18
II- SALTANATI KARDEŞLERİ (IV. KILIÇ ARSLAN VE II. ALAEDDİN KEYKUBAD) İLE PAYLAŞMASI: ORTAK HAKİMİYET DÖNEMİ (1249-1254)	20
A- Melik IV. Kılıç Arslan'ın Moğolistan'dan Dönüşü ve Saltanatını İlanı (1249).....	20
B- Krizin C. Karatay Tarafından Çözümü; Ortak Saltanat Formülünün Taraflarca Kabulü ve Yürürlüğe Girmesi:.....	21
C- Devletin Üst Makamlarına Yapılan Atamalar	21
D- Sultan Hanı Savaşı (14 Haziran 1249).....	22

<i>E-Ortak Hâkimiyet Dönemi</i>	24
<i>F- Devlet Adamları Arasındaki Mücadeleler</i>	25
<i>G- Uç Türkmenlerinin Hareketleri, Tedip ve Tenkileri</i>	26
<i>H- Batu Han'ın Elçilerinin Konya'ya Gelişi ve Buradaki Faaliyetleri</i>	26
<i>İ- II. Keykavus'un Moğolistan'a Çağırılması</i>	29
<i>K-Celaleddin Karatay'ın Ölümü İle Baş Gösteren Yeni Kriz : Kardeş Sultanlar Arasındaki İktidar Mücadelelerinin Yeniden Başlaması</i>	30
1- Sultan Alaaddin'in Öldürülerek Devreden Çıkartılması (1254)	31
2- İkili Yönetim Dönemi: Sultan İzzeddin'in Kardeşi Kılıçarslan'la İlişkileri	32
3- IV. Kılıç Arslan'ın Müstakil Hükümdarlığını İlanı (1254)	33
4- Kardeş Sultanlar Arasında İkinci Karşılaşma: Ahmedhisar Savaşı (1254), IV. Kılıç Arslan'ın Yenilmesi Ve Hapsedilmesi	34
III- İKİNCİ MÜSTAKİL SALTANATI (1254-1256)	35
<i>A- Moğol Baskıları ve Emir-i Dad Fahreddin Ali'nin Altınorda Devleti Hanı Batu'ya Gönderilmesi</i>	36
<i>B- Ağaçeri Türklerinin İstilas ve Tenkili (1254)</i>	37
<i>C- Moğolların İkinci Anadolu İstilas ve Sonuçları (1256)</i>	37
1- Baycu Noyan'ın Anadolu'ya Girişi ve Keykavus'un Tutumu	37
2- Moğolların Yayılışı ve Konya'nın Kurtuluşu	40
3- Sultan Keykavus'un Kaçıp İznik Rumları'na Sığınması	41
IV- SALTANAT FASILASI VE BAYCU'NUN IV. KILIÇARSLAN'I TAHTA GEÇİRMESİ (1257)	42
<i>A- Selçuklu Saltanatının İzzeddin'in Kaçışıyla Geçici Bir Süre Boş Kalması</i>	42
<i>B- Baycu'nun İzzeddin Yerine IV. Kılıç Arslan'ı Hapisten Çıkartıp Başa Geçirmesi ve Yeni Selçuklu Hükümetinin Kurulması (1257)</i>	43
V- TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN İKİYE AYRILMASI VE II. KEYKAVUS'UN TAKSİM DÖNEMİNDEKİ SINIRLI/ KISMİ SALTANATI (1257)	47
<i>A- II. Keykavus'un İznik Rumlarının Yardımı İle Tahtı Yeniden Elde Etmesi (1257)</i>	47
<i>B- IV. Kılıç Arslan'ın Hülagü'den Aldığı Yarılığa Hükümdarlığını İlan Etmesi</i>	48
<i>C- Metbu Moğolların Türkiye'yi İki Kardeş Arasında Paylaşması (1259 Öncesi)</i>	49
<i>D- Alaaddin İle Birlikte Karakurum'a Giden Elçi Heyetinin Geri Dönmesiyle Meydana Gelen Gelişmeler</i>	50
<i>E- İlhanlı Devleti Hükümdarı Hülagü'nün Taksimi Onaylaması ve Taraflar Arasındaki Mücadelenin Geçici Olarak Son Bulması</i>	51
<i>F- Her İki Sultanın da İlhanlı Hizmetine Girmesi Ve Suriye Seferine İştirakleri</i>	52
<i>G- İki Ayrı Müstakil Devletin Sultanı Olan Kardeşlerin Türkiye'nin Tamamı Üzerindeki Hakimiyet Mücadeleleri ve Sonuçları:</i>	53
1- Keykavus'un Konya'dan Ayrılması ve Sonraki Durumu	53
a- Keykavus'un Kubadabad'a Gidişi	53
b- Hülagü ile Keykavus Arasındaki Gerginlik	54
c- Hülagü'nün Keykavus'u Tekrar Yanına Çağırması	55
d- Keykavus'un Antalya'ya Sığınması	56
e- IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın Tahta Çıkması(1262)	57
f- Uç Türkmenlerinden Mehmed Beyin İsyamı	57
2- Memlük Devleti Sultanı Baybars'la İlişkilere Girişip Yardım Arama ve İttifak Kurma Teşebbüsü (1262)	58
3-Keykavus'un Altınaba Kervansarayı Savaşında Moğollara Yenilmesi	59
4-Mücadeleyi Kaybeden Keykavus'un Türkiye'den Ayrılıp İstanbul'a Gitmesi (1262)	60
5- IV. Kılıç Arslan'ın Tahta Çıkmasından Sonra, Anadolu'daki Keykavus Taraftarlarının Temizlenmesi ve Bütün Anadolu'nun Moğol Kontrolü Altına Girmesi	61
III. BÖLÜM	63
II. KEYKAVUS'UN YURT DIŞINDAKİ GURBET HAYATI VE SÜRGÜN DÖNEMİ	63
I- II. KEYKAVUS'UN BİZANS DEVLETİ HİMAYESİNDE İSTANBUL VE RUMELİ'DEKİ HAYATI (1262)	63
<i>A- Keykavus'un'in Bizans İmparatoru Mihael Paleologos ile Olan Dostluğu, Kendisiyle Eski ve Yeni İlişkileri</i>	63
<i>B- İlhanlılara Karşı Memlük – Altınorda İttifakı ve II. Keykavus</i>	64

<i>C- Bizans'ın Buna Karşı İlhanlılar'a Yanaşıp ittifak Etmesi İle Bunun Keykavus Bakımından Sonuçları</i>	64
1- Mihael'in Tutumunu Değiştirip Harekete Geçmesi, Keykavus'u Tutuklayıp Enez Kalesine Hapsetmesi.....	65
2- Mülteci Selçuklular'a Karşı Ağır Baskı ve Muameleler.....	65
3- Altınorda Devleti Hanı Berke'nin Bizans Seferi ve İzzeddin İle Ailesini Hapisten Kurtarıp Yanına Getirmesi.....	67
4- Keykavus'un Ardından Türkiye'den Rumeli ve Balkanlara Göçen Türkler: (Gagauzlar Meselesi) 68	
II. II. KEYKAVUSUN ALTINORDA HİMAYESİNDE KIRIM'DAKİ HAYATI (1264-1279).....	70
A- <i>Keykavus'un Altınorda Han'ı Berke'nin Himayesine Girmesi ve Kırım'daki Hayatı</i>	70
B- <i>Keykavus'un Anadolu İle Olan İlişkileri</i>	71
C- <i>Ailesi ve Maiyeti İle Akıbetleri</i> :	72
IV. BÖLÜM	75
II. İZZEDDİN KEYKAVUS'UN ÖLÜMÜ, ŞAHSİYETİ VE TARİHİ ROLÜ	75
I- ÖLÜMÜ:.....	75
II- ŞAHSİYETİ	77
III- TARİHİ ROLÜ	79
SONUÇ	81
ÖZET	85
SUMMARY	86
BİBLİYOGRAFYA	87
EKLER	107
I- KRONOLOJİ CETVELİ	108

ÖNSÖZ

1071 Malazgirt Savaşıyla Türkleşmeye başlayan Anadolu'da Türk adıyla kurulan ilk devlet olan Türkiye Selçuklu Devleti (1075-1308), aynı zamanda bu kıtanın bir Türk yurdu olmasında en büyük paya sahiptir. Bu devlet hakimiyet kurduğu topraklarda bütün müesseseleriyle bir Türk devleti'nin ihtişamını yaşatmış ve gerek Türk gerekse dünya tarihinde görkemli yerini almıştır. Bu devletin kurulması ve Anadolu'nun kesin bir Türk yurdu olmasındaki en önemli rolü Türkmenlerin oynadığını görmekteyiz. Bu topraklara gelen Türkmenler daha ziyade uç bölgelere yerleşerek buraları fetih ve Türkleştirme faaliyetlerine giriştiler. Bu sayede bu zengin topraklar Türk ve İslam kültürüyle tanışıp kaynaşarak zenginlik ve maneviyat kazanmıştır. Anadolu'nun sahip olduğu zenginlikler tarih boyunca pek çok devletin dikkatini çekmiş ve pek çok kanlı savaflara sahne olmuştur. Türkiye Selçukluları da bu topraklardaki hakimiyetlerini sürdürebilmek için bir çok düşmanla mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Anadolu'yu Türklere kaptırmayı hazmedemeyen Bizans, haçlı ve diğer düşmanlarına karşı başarıyla mücadele eden Türkiye Selçuklularını derinden yaralayan ve Anadolu'daki Türk hakimiyetini tehlikeye sokan hadise ise Orta Asya'da başlamış ve Anadolu sınırlarına kadar dayanmış küresel denilebilecek Moğol istilasıydı. Görüldüğü üzere Moğollar bir zamanlar önlerinden kaçıp Anadolu'ya gelen Türkmenler sayesinde Anadolu'nun Türkleşmesine katkı sağlarken; bir taraftan da 1243 Köseadağ Savaşı'yla kazandıkları büyük zaferden sonra Anadolu'yu kendilerine bağlayarak devleti gerileme dönemine doğru sürükleyerek yıkılmasına zemin hazırlamıştır. Anadolu'daki bu haşmetli devletin bu hale gelmesinde elbette devleti yönetenlerin de büyük payı vardı. Devlet

içindeki iktidar mücadeleleri, özellikle başta bulunan sultan II. Keyhüsrev'in kişiliğindeki zayıflıklar yüzünden kazanılması muhtemel bir savaşın kaybedilmesi bu süreçte Moğollara yardım eden dahili meselelerden bazılarıydı.

Tezimizin konusu olan II. Keykavus ise, Moğol baskısının iyice arttığı, devletin bir çok kurumunun bozulduğu, maddî yönden oldukça sancılı çekildiği bir dönemde çocuk yaşına rağmen babasının tahtına oturtulmuş, hıristiyan annesi ve akrabalarının yüzünden zaman zaman etkisinde kalmış ve bir Türk-İslam sultanında olması gerekli meziyetleri tam anlamıyla kazanamamış buna rağmen Moğollara boyun eğmemiş daima bu tehlikeyi def etmek için mücadele etmiş, nevarki başarılı olamamış, bu uğurda tahtından ve vatanından hatta ailesinden olarak gurbet ellerde vatan hasretiyle acı içinde ölmüştür. Bu mücadelesindeki en büyük desteği ise yine Anadolu'nun Türkleşmesi konusunda en büyük katkıyı yapan Türkmenlerden görmüştür. Tüm zaafına, çevresindeki insanların olumsuz tesirlerine ve tecrübesizliğine rağmen Türkmenlerin lider kabul ettikleri Keykavus Moğollarla mücadelenin Anadolu'daki temsilcisi olmuştur ve sonraki dönemlere ışık tutmuştur. Bu çalışmayı yapmaktaki amacımız ise, Türkiye Selçuklu tarihinde önemli yere sahip olan bu hükümdar ve zamanını müstakil olarak ele alıp derinlemesine daha iyi anlamaya ve anlatmaya çalışmaktır.

Çalışmalarım sırasında desteğini ve yardımını esirgemeyen danışman hocam sayın Prof.Dr. Feda Şamil ARIK'a sonsuz teşekkür ederim.

Filiz Kayalıoğlu

Ankara 2006

KISALTMALAR

A.	:	Arapça
a.g.e.	:	Adı Geçen Eser
a.g.m.	:	Adı Geçen Makale
a.g.t.	:	Adı Geçen Tez
Ank	:	Ankara
A.Ü.D.T.C.F.	:	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
B.	:	Bölüm
Bkz, bkz	:	Bakınız
Byt	:	Beyit
c.	:	Cilt
çvr.	:	Çeviren
DİA	:	Türkiye Diyanet Ansiklopedisi
DTCFD	:	Dil Ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
EI.	:	Encyclopaedia Of İslam
F.f.	:	Farsça
Fr.	:	Fransızca
H.	:	Hicri Yıl
Haz.	:	Hazırlayan
İ.A.	:	İslam Ansiklopedisi
İng.	:	İngilizce
İst.	:	İstanbul
Krş.	:	Karşılaştırınız

K. k.	:	Kısım
M.	:	Miladi Yıl
M.E.B.	:	Milli Eğitim Bakanlığı
md.	:	Madde
mlf.	:	Müellif
Nşr	:	Neşreden
S.	:	Sayı
s.	:	Sayfa
SAD	:	Selçuklu Araştırmaları Dergisi
SZT	:	Selçuklular Zamanında Türkiye
TAD	:	Tarih Araştırmaları Dergisi
TM	:	Türkiyat Mecmuası
TDAD.	:	Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi
trc.	:	Tercüme
Trk.	:	Türkçe
TTKY.	:	Türk Kurumu Yayını
T.T. Kon	:	Türk Tarih Kongresi
VD	:	Vakıflar Dergisi
vb	:	Ve Benzeri
vd.	:	Ve Diğerleri
Vr	:	Varak
YKY	:	Yapı Kredi Yayınları

KAYNAKLAR VE ARAŞTIRMALAR

I- KAYNAKLAR

A- VEKAYİNAMELER

1- Yerli Vekayinameler:

Bu konudaki en önemli vekayiname, bizim de tezimizde en başta başvurduğumuz İbn Bîbî'nin meşhur İlhanlı devlet adamı ve tarihçisi Cüveynî'nin emri ile kaleme aldığı ve 1282'de kendisine ithaf ettiği Farsça "el- Evâmîrî'l-Alâ'iyye fi'l-Umuri'l-Alâ'iyye" adlı iki ciltlik eseridir. (Tıpkı basım, T.T.K. Basımevi Ankara 1956; muhtasar metin: Tevârih-i Âl-i Selçuk, nşr. Th. Houtsma, Recveil de textes relatif a'l'Histoire des Seldjoucides, vol IV, Leide 1902; Trk. trc. N.GençOsman, Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi, İbn Bibî'nin Farsça muhtasar Selçuknâmesinden Ank. 1941; Almanca trc. H.W. Duda, Die Seltsahuken geshichle des İbn Bîbî Capenhagen 1959, Mufasssal metnin Türkçe çevirisi; M.ÖZTÜRK, Kültür Bakanlığı 2 cilt Ank. 1996) Eserinde kendi yaşadıklarını ve gördüklerini anlatmıştır. XII. Yy'ın sonlarından 1282'ye kadar olan kısmı ayrıntılarıyla verir. II. Keykavus'un çocukluğu, melikliği ailesi, tahta çıkışı, siyasi hareketleri, gurbet hayatı ve ölümü ile ilgili en detaylı bilgileri bu kaynaktan elde ettik. Tezimizde bu eserin Mürsel ÖZTÜRK tarafından yapılan Türkçe tercümesinden yararlandık.

Tezimizde faydalandığımız diğer önemli yerli vekayiname ise, Aksarayî'nin (Kerimü'd-Din Mahmud b. Muhammed)'nin 1323 yılında yazdığı Farsça "Müsameretü'l-Ahbâr" adlı eseridir. Aksarayî 1323 yılında kadar ki hadiselerle yer verdiği eserinde özellikle Moğol hakimiyetindeki Anadolu'yu anlatmıştır. (Yay, O.

Turan, Ankara 1944, Trk. trc. N.Gençosman en sonr trk trc M.Öztürk, TTK kurumu yay. Ank. 2000) Bu yönüyle ve 1323 yılına kadar ki hadiselerle yer vermiş olmasıyla İbn Bibî'nin eserini tamamlar niteliktedir. Biz tezimizde bu eserin Mürsel Öztürk tarafından yapılan Türkçe tercümesi kullandık.

Yine yazarı belli olmayan ve 1363 yılında yazılan Anonim Selçukname'de tezimizde başvurduğumuz muahhar yerli bir diğer Farsça kaynaktır. Keykavus dönemini özet olarak vermiştir. Bu eserin tıpkı basımını ve tercümesini Ferudun Nafız Uzluk yapmıştır. Biz tezimizde Ferudun Nafız Uzluk'un Türkçe Tercümesini kullandık. (Anonim, Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi. Trk. trc Feridun Nâfız UZLUK, Ank. 1952)

Önemli Farsça yerli kaynaklar arasında yer alan bir başkası Niğdeli Kadı Ahmed'in yazdığı "el-Veled-el-şefik" adlı eseridir. Bu eser Selçuklu tarihi özellikle XIV. yüzyıl Anadolu'nun başlarındaki dini ve sosyal tarihi ile bu devirde yaşayan devlet adamları hakkında önemli bilgiler verir. (Fatih ktp. 4519)¹

Türkçe Vekayinamelere gelince; Yazıcızâde Ali İbn Bibî'nin eserini bazı ilavelerle "Tevârih-i Âl-i Selçuk" adıyla Türkçeye çevirmiştir. Bu eserde Keykavus'un Kırım'a göçmesinin ardından meydana gelen olaylar ve Gagavuzlar hakkında önemli bilgiler verilmiştir.² P.Wittek ise bu bilgileri "Yazıcıoğlu 'Ali on the Christian Turks of the Dobruja" adlı makalesinde detaylı bir şekilde vermiştir.³

---

¹ Ayrıca bkz, Köprülü, Anadolu Selçukluları Tarihinin yerli kaynakları, Belleten. 1943, c. XII. S.27 s. 391

² Yazıcızâde Ali, Tevârih-i Al-i Selçuk, Topkapı Sarayı Müzesi kütüphanesi no. 1390 ; A.Sadık Erzi, "İbn-i Bîbî" md. İA.

³ P.Wittek: "Yazıcıoğlu 'Ali on the Christian Turks of the Dobruja BSOAS 1952, XIV/3, s. 639-688

Diğer bir Türkçe vekayiname ise Müneacimbaşı Ahmed b. Lütfullah'ın "Cami el-düvel,⁴ adlı eseridir ki bu eser İbn Bibî, Aksarayî ve yazıcızade Ali v.b. ana kaynaklardan faydalanarak hazırlanmıştır. Anadolu tarihine oldukça geniş yer veren yazar, II. Keykavus hakkında da bilgiler vermiştir.

Süryani vekayinamelerinden Ebu'l-Ferec'in (Bar Hebraeus Gregory) "Ebu'l-Ferec Tarihi" önemlidir.⁵ Eserinde Keykavus'un tahta çıkışından İstanbul'a kaçmasına kadar geçen olayları tarih vererek anlatır. Tezimizde Şerafeddin Yaltkaya tarafından yapılan kısmî Türkçe Tercümesinden yararlandık.

2- Yabancı Vekayinameler

a- Bizans Vekayinameleri

Tezimizde faydalandığımız başlıca Bizans vekayinamesi Pachymeres, G.'nin "Relations Historiques"⁶ adlı eseridir. 1261-1308 yıllarını ele alan bu eser Keykavus'un Bizans'ta ki hayatı, esareti ve Berke tarafından kurtarılması ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Pachymeres bu dönemde yaşamış ve eserinde bizzat gördüklerini yazmıştır. Bu bakımdan oldukça değerlidir.

Diğer bir Bizans Vekayinamesi Akropolites, G.'nin "Khroniki Singrafi"⁷ adlı eseridir. 1203-1261 yılları arasını kapsayan bu eserde İznik Rum imparatoru Mikhael Palaiologos'ta, II. Keykavus arasındaki ilişkilere de yer verir. Yine önemli bir Bizans

---

⁴ Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, Camiu'd-Düvel, Selçuklular Tarihi II. yay. Ali ÖNGÜL, İzmir 2001

⁵ Ebu'l-Ferec, Tarih-u Muhtasarüd düvel ı (Kismî trk. trc Şerafeddin Yaltkaya ist. 1941)

⁶ Pachymeres G. Relations Historiques, Edt, Albert Failler fr. Trc. Vitalien Laurent, Corpus fontium Historiae Byzantinae 24, Paris 1984

⁷ Akropolites George, Khraniki Singrafi, Georgii Acropolitae, Opera, col. I, ed. Heinsenberg, Leipzig 1903

Vekayinamesi’de N.Gregoras’ın “Historia Byzantina”⁸ adlı eseridir. Bu eserde yine Keykavus’un Bizans’taki hayatı ile ilgili bilgiler bulunmaktadır.

b- Ermeni Vekayinameleri

Yabancı vekayinamelerden Ermenice olanlar ise şöyledir:

VARDAN Vartabet, Türk fütûhatı Tarihi (889-1269) Trk.trc. H.Andreasyon Tarihi Semineri Dergisi, İstanbul 1937 S. 12, s.154-258 Bu eser Moğol istilası ve Moğolların hristiyanlarla olan ilişkileri hakkında önemli bilgiler verir.

GENCELİ KİRAGOS, Ermeni Müverrihlerine Nazaran Moğollar (Türkiyat Mecmuası, Trk. trc. Ed.Dulaurler 1926, cII. s.139-217) Kendi yaşayıp, gördüğü Moğol istilalarını, Selçuklu- Moğol, Selçuklu-Ermeni ilişkileri ele alınmıştır.

AKNERLİ GRİGOR, Moğol Tarihi (Okçu Milleti Tarihi) (Trk. trc. Hrand D. ANDREASYAN, İst. 1954) Moğolların Selçuklular üzerine yaptıkları saldırılar hakkında bilgi verir.⁹

c- Arapça Vekayinameler

Tezimizle ilgili önemli bilgilerin bulunduğu Arapça yazılmış ve Mısır Memlûklerine ait eserlerin ilki İbn Şeddâd’ın, “A’lâkü’l-Hazîre”¹⁰ adlı coğrafî eseridir. Baybars tarihini inceleyen yazar Keykavus ile Memlûklerin ilişkilerine dair önemli bilgiler vermiştir. Bu bilgileri bizzat kendi yaşayarak gördüğü hadiselerle dayanarak verdiği için önem derecesi fazladır. Yine aynı yazara ait “Sîretü’l-

⁸ Gregoras, Nikephoros, Romaiki Historia (Historia Byzantina), CSHB, vols I-II, ed. Schopen ; col. III. Ed. I. Bekker, Bonnae 1829-30

⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. M.Suat Bal, II.Keykavus Dönemi, Doktra tezi, Ank. 2004 s. XXXII-XXXIII

¹⁰ İbn Şeddâd, el-A’lâkü’l-Hazire fî zikri Ümerâş-Şam ve’l-Cezire, Ar. Yz., Brit. Mus No. 23.334

Meliki'z Zahir"¹¹ adlı iki ciltlik bir eser daha vardır. Ancak sadece ikinci cildi mevcuttur. Şerafettin YALTKAYA bu eseri Türkçe'ye çevirmiştir. (Baybars Tarihi, İst 1941) Ancak Kutbü'd-Din Yununi bu eseri, İbnü'l-Cevzi'nin Mirâtü'z-Zamân'ını özetlerken eklediği Zeyl (Dhail Mirâtu'z-Zamân, published by The Dairatu'l-Ma'arifi'l-Osmania, Hyderabad 1955. 1961, vd. I-III)de aynen kopye etmiştir. Bu eserde II. Keykavus'la uç Türkmenlerinin reisi Mehmet Bey'le olan ilişkileri hakkında önemli bilgiler vardır.¹²

Tezimizle ilgili çağdaş Arapça eserlerinden ikincisi İbn Abdi-z Zâhir'in eseri "er-Ravdu'z – Zâhir fi Sireti'l- Meliki'z- Zahir" ' dir.¹³ Keykavus'un Baybars'la ittifak girişimi hakkındaki kayıtlar ve bundan sonraki hadiselerle ilgili verdiği bilgiler bizim tezimiz için büyük önem taşır.

Üçüncü Arapça eser ise Baybars Mansuri'nin "Zübdetü'l- fikre fi Tarihi'l- Hicre" adlı eseridir. Baybars bu eserin, IX. Cildinde II. Alaeddin Keykubad'ın Moğolların yanına gitmesini, ölümünü, Keykavus'un Kılıç Arslan'la mücadelelerini İbn Bibi'nin yazdıklarına uygun şekilde anlatır. Yine Uç Türkmenlerinin reisi Mehmet Bey'in isyanı hakkında Aksarayî'nin verdiği bilgileri tamamlayıcı niteliktedir.¹⁴

d- İlhanlı Vekayinameleri

İlk İlhanlı Vekayinamesi, Alâü'd-Din Atâ Melik Cüveynî'nin Târih-i Cihan Güşâ¹⁵ (nşr. Mirza Muhammed Kazvini, E.J. N. Gibb Memorial XVI. 3 Volumes,

¹¹ İbn Şeddad, Siretü'l-Meliki'z Zâhir, 2. cilt, Ar. Yz. Edime Selimiye Ktp. No. 134 (eski no. 1557); T. Trc. M. Şerafettin Yaltkaya, Baybars Tarihi, İst. 1941.

¹² Ayrıntılı bilgi için bkz. Nejat Kaymaz, Pervane, s. 15-17.

¹³ İbn Abdü'z- Zâhir, Muhyiddin Abdallah, el Ravz el- Zâhir fi Siret el- Melik el- Zâhir, Fatih Küt. No 4367 Yay. ve İng. trc. S. F. Sadeque, Dacca 1956.

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. N. Kaymaz, Pervane, s. 19-20.

¹⁵ Trk. trc. Mürsel Öztürk, Ank. 1998.

London 1937; İng trc. The History of the World Conqueror, by J. A. Boyle 2 volumes Manchester 1958) sıdır. Bu eserde Moğollar verilen vergi ile ilgili bazı bilgiler yer alır. İkinci İlhanlı Vekayinamesi ise Vassaf'ın "Tarih-i Vassaf" (5 cilt, Bombay taş basması 1269/ 1852- 3; 5. cildin taş basması nşr. Ve Aim. Trc. Hammer, Viyana 1856)¹⁶, Üçüncü İlhanlı vekayinamesi ise Reşidü'd- Din'in "Cami'üt Tevarih'idir. (Nşr. E Blochet Leyden 1911; nşr M. Quatremere Paris 1836; nşr. K. John, I, Prog 1941, Açıklamalı ing. Trc. W. M. Thackston, Harvord Üniv. Yay 1999; Behmen Kerimi, Tahran, 1338.) Reşidüddin bu eserinde Moğollarla Selçukluların ilişkileri hakkında detaylı bilgiler verir.¹⁷

B- DİPLOMATİK BELGELER

1- Mektuplar

Mevlana Celaleddin Rumi'nin "Mektuplar"¹⁸ adlı eserinde onun II. Keykavus'a yazdığı mektuplar vardır. Bu mektuplar Mevlana'nın Keykavus'a övgüleri ile bazı tavsiyelerini içerir. Bu eserin yanı sıra Osman Turan'ın "Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar"¹⁹ adlı klasik çalışmasında bu döneme ait bazı önemli mektuplara yer verilmiştir. Bu mektuplarda döneme ait olayların yanı sıra, devlet adamlarının unvanlarının belirtilmesi oldukça önemlidir.

2- Münşeat Mecmuaları (İnşa Kitapları):

Bu kategorideki eserlerin en önemlilerinden biri "Takârirü'l-Manâsıb" adlı tayin vesikaları koleksiyonudur ki bu eserin yazarı belli değildir. Diğer Konyalı Sadrü'l- Mutatabbib Ebu Bekir b. Zekiye'd- Din'in "Ravzatü'l- Küttâb veya et-

¹⁶ Vassaf, Tarih-i Vassaf, Bombay 1269 (Özeti, M. Ayeti Tahriri Tarihi Vassaf, Tahran 1346.

¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. N. Kaymaz, Pervane, 22-23, Ayrıca bk. Köprülü Kaynaklar, 387, 391.

¹⁸ Mevlânâ Celaleddin Rumî, Mektuplar, nşr. F. N. Uzluk, İst. 1937; trk. trc. A. Gölpinarlı, İst. 1913.

¹⁹ Turan; Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar Ankara 1988.

Teressül ile't- Tevessül" adlı özel mektuplar mecmuasının zeyilleri arasında bulunan resmi mektuplardır. Bu iki eserdeki vesikaları Osman Turan yayınlamıştır. (Türkiye Selçukluları hakkında resmi vesikalar Ank. 1988). İkinci eserde Kılıç Arslan'ın ağabeyi Keykavus'a yazdığı mektup bulunmaktadır ki bu da tezimiz açısından oldukça önemlidir. Yine Osmanlı- Selçuklu ilişkilerine ait vesikalar da "Feridun Bey"²⁰ münşeatında bulunur.

3- Temliknâmeler

Osman Turan'ın "II. İzzeddin Keykâvüs'e Ait Bir Temlik name"²¹ ve Halil Salihlioğlu'nun "II. İzzeddin Keykavus'un Bir Mülknamesi"²² adlı çalışmalarda bu dönemin ekonomik ve hukuki yapısı hakkında bilgiler verilmektedir.

4- İstifa Kitapları

Bu türdeki eserlerden en önemlisi Hamdullah Kazvinî'nin "Nuzhet el Kulüb"²³ adlı eseridir. Bu eserde Anadolu Selçuklu Devletinin idare teşkilatı, malî ve iktisadî durumu hakkında pek çok bilgi mevcuttur.

C- KİTABELER

İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın "Kitâbeler I. (İst. 1927) Kitâbeler II (İst. 1929)" adlı eserinin yanı sıra Halil Edhem'in "Anadolu'da İslami Kitâbeler"²⁴ ve "Tokat Kitâbeleri"²⁵ eserlerinde dönemin siyasî, ekonomik hayatı hakkında bilgiler verilirken mimari eserleri konusuna da değinilmiştir.

²⁰ Feridun Bey, Münşeat üs-Selâtin, İstanbul 1247. c. 5.

²¹ Turan, "II. İzzeddin Keykâvüs'e Ait Bir Temlikname Z. V. Togan'A Armağan, İst. 1950-55 s. 157-184.

²² Halil Salihlioğlu, II. İzzeddin Keykâvüs'ün Bir Mülknamesi, VD. c. 8. 1969. s. 57-66.

²³ Hamdullah Kazvini, Nuzhet el Kulüb, Yay. G. L. Strange Leiden 1913.

²⁴ Halil Edhem, Anadolu'da İslami Kitâbeler, TOEM, İstanbul 1331, sene 5, s. 135-158, sene 6, s. 449-467, 513-523, 577-591, 641-662.

²⁵ Edhem, "Tokat Kitâbeleri" TOEM, XXXV, s. 642.

D- VAKFİYELER

Bu dönemin en önemli vakfiyesi Celaleddin Karatay'ın vakfiyeleridir ki Osman Turan tarafından yayınlanmıştır. (Selçuk Devri Vakfiyeleri III. Celâleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri, Belleten, sayı 45 (1948), s. 17-171). Yine Osman Turan'ın "Mubariziddin Ertokuş ve Vakfiyesi", (Belleten 1947, c. XI, S. 41-44, s. 415-429) ve "Şemseddin Altunaba Vakfiyesi ve Hayatı" (Belleten, 1947, c. XI. S. 41-44, s. 197-235) önemli eserlerdir. Döneme ait diğer bir önemli vakfiye ise Cacaoğlu Nûrî'd-Din'e ait Arapça ve Moğolca vakfiyelerdir. A. Temir tarafından yayınlanmıştır. (Kırşehir Emiri Caca-oğlu Nur el- Din'in 1272 tarihli Arapça – Moğolca vakfiyesi, Ankara 1959). Kadı İzzeddin'e ait bir vakfiyeyi de Mikail BAYRAM yayınlamıştır. ("Selçuklu Veziri Kadı İzzeddin tarafından düzenlenen bir vakıfname" Ata Dergisi (Nejat Göyünç özel sayısı), Konya 1997, S. VII. s. 47-53). Bu eserlerde II. İzzeddin Keykavus dönemindeki sosyal ve ekonomik hayat hakkında özellikle de dönemin günlük hayatı, maaşlar ve fiyatlar konusunda da önemli bilgiler yer almaktadır.

E- SİYASETNAMELER:

Bu dönemin en önemli siyasetnamesi Ahi Evren'in "Letaif-i Hikmet" adlı eseridir.²⁶ Bu eser Ahi Evren'in II. Keykavus'a devlet yönetiminde ve özel hayatında doğruyu bulması için tavsiyeleri de bulunduğu bir eserdir. Bu anlamda Keykavus'un yaşam tarzına dair bilgileri edinebileceğimiz değerli bir kaynaktır.

---

²⁶ Ahi Evren, Letaif-i Hikmet nş. G. Yusufi Tahran 1351 Eser hakkında ve II. İzzeddin Keykavus'a sunulan eserler hakkında bk. Mikail Bayram "Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu, Konya 1991.

F- MESKÜKAT (PARALAR)

Sikkeler bir devrin siyasî iktidarının ve ekonomik yapısının anlaşılması açısından oldukça önemlidir. Bu konuyla ilgili en önemli eserler İsmail GALİP'in "Takvim-i Meskukât-ı Selçukiye" (İst. 1309)'nın yanı sıra, Halil ERKİLETLİOĞLU ve O. GÜLER'in "Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri" (Kayseri 1996) ve İ. ARTUK ve C ARTUK'un "İslâmi Sikkeler Kataloğu" (c. I. İst. 1971) eserleridir. Bu eserlerde Keykavus'u hakimiyet süresi, devrin ekonomik yapısı hakkında çok önemli bilgilere yer verilmiştir.

G- SEYAHATNAMELER

Bu kategorideki en önemli eser İbn Battuta'nın Seyahatnamesi'dir.²⁷ Bu eserde Keykavus'un ardından Dobruca'ya giden Türkmenler hakkında önemli bilgiler vardır. Yine Rubruck "The Journey of the William of Rubruck" to the Eastern Parts of the Word (1253-1255)" (Yay. W. Rockhill, London 1900. trk. trc. İçin bkz. Moğolların Büyük Hanına Seyahat 1253-1255, trk. trc. Engin AYAN İst. 2001) adlı eserinde Keykavus'un taht mücadeleleri ve Selçuklu elçilerinin Moğol Hanına gitmesi konusunda ve bu dönemdeki Hristiyanların durumları hakkında bilgiler verir. önemli başka bir eser de Marko Polo'nun seyahatnamesidir ("Marco Polo Seyahatnamesi" Hz. Filiz DOKUMAN, c. I-II. İst. 1990) bu eserde de Anadolu'nun sosyal ve ekonomik durumu hakkında önemli bilgiler vardır. Simon de Saint Quentin, "Histoires des Tatares" (yay). Richard Paris 1965) adlı eserinde Keykavus'un başa geçtiği dönemden sonraki hadiseleri özellikle de devlet adamları arasındaki mücadeleleri anlatır.

---

²⁷ İbn Battuta, Muhamed b. Abdullah el- Levâti el Tancî, İbn Battüta Seyahatnamesi, Çeviri: A. Sait Aykut, İst. 2000 c. I-II.

H- COĞRAFÎ ESERLER

Bu dönemle ilgili en önemli coğrafi eser el- ÖMERÎ'nin "Mesâlik el- ebsâr fi memâlik el ensâr"²⁸ adlı eseridir. Bu eserde Keykavus dönemi sonrasında Anadolu'nun durumu hakkında önemli bulunmaktadır.

İ- MENAKIBNAMELER

Eflâkî'nin "Menakbü'l Arifin/ Ariflerin Menkıbeleri"²⁹ adlı eserinde Mevlana Celaleddin, Sultan Veled ve Ârif Çelebi'nin menkıbelerini anlatır. Dönemin sosyal ve kültürel durumu hakkında bilgiler veren eser aynı zamanda ekonomik hayata da değinir. Mevlana'nın Moğollarla ilişkilerini, anlatırken Mevlevilerin durumu hakkında da bilgiler sunar.

Ebu'l – Hayr-ı Rûmî'nin Saltuk-nâmesi³⁰ de bizim tezimiz açısından oldukça önemlidir. Keykavus'un ardından Dobruca'ya giden Türkmenler özellikle de Sarı Saltuk hakkında, İzzeddin Keykavus'un Kırımdaki gurbet hayatı hakkında önemli bilgiler verir.

K- EDEBÎ ESERLER

Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin "Mesnevi" ve "Divan-ı Kebir"³¹ adlı eserleri bu konuda çok değerli eserlerdir. Mevlana yaşadığı dönemde hem halkla hemde devlet erkânıyla iç içe olduğundan gerek dönemin sosyal ve ekonomik durumu gerekse siyasî olayları hakkında verdiği bilgilerin önemi büyüktür.

²⁸ el Ömerî, İbn Fazlullah Ahmed b. Yahya, Mesalik El-Ebsâr Fi Memâlik El-Ensâr, Anadolu ile ilgili kısımlar yay. F. Teahner, Leibzig 1929; Anadolu Beylikleri ile ilgili kısımların tercümesi, Yaşar Yücel, Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar I, Ankara 1991, s. 183-203. ayrıntılı bilgi için bkz. Bal, a.g.e. s. XXXVIII.

²⁹ Eflâkî, Ahmed, Âriflerin Menkıbeleri, C. I-II, trk. trc. Tahsin Yazıcı, İst. 1973.

³⁰ EBÛ'L- HAYR-I RÛMÎ, Saltuk-nâme, Yay. Şükrü Haluk AKALIN, Ankara. 1988. c. I-III

³¹ MEVLANA Celâleddin-i Rumî, Mesnevi, trk. trc. V. İZBUDAK, İst. 1991, c. I-VI; Aynı yazar, Divân-ı Kebir, trk. trc. A. GÖLPINARLI, Ank. 1992, c. I-VII.

Yine Osman Turan'ın tercüme ettiği ve yayınladığı yazarı belli olmayan, "Fustât ul- Adâle fi Kavâid is Saltana"³² adlı eser devrin olaylarını eleştirel bir bakış açısıyla incelemesi açısından önemlidir.

L- MİMARİ ESERLER

Osman TURAN'ın "Selçuklu Kervansarayları" (Belleten 1964, c. X. S. 37-40, s. 471-497), Oktay ASLANAPA'nın "Türk Sanatı" (İst. 1989) ve "Anadolu'da İlk Türk Mimarisi" (Ank. 1991), Doğan KUBAN'ın Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı (YKY, İst. 2002) ve Zeki Sönmez'in "Anadolu Türk İslâm Mimarisinde Sanatçılar" (Ank. 1989) adlı eserlerinde Keykavus döneminin mimari eserlerine yer verilmiştir. Bu mimari eserlerden bu dönemin ekonomik hayatı ve Sanat anlayışları hakkında bilgiler edinmek mümkündür.

II- ARAŞTIRMALAR

A- DOLAYLI ARAŞTIRMALAR

Çalışmamızda yararlandığımız dolaylı araştırmaların başında Osman TURAN'ın "Selçuklular Zamanında Türkiye" adlı eseri gelmektedir. Yine Osman Turan'ın "Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar" , "Selçuklular ve İslamiyet" , "Türkler ve İslamiyet" , "Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi" adlı eserleri tezimiz açısından önemli eserler arasında yer alır.

Yararlandığımız diğer bir eser de Nejat KAYMAZ'ın "Pervâne Mu'inü'd-din Süleyman" adlı Doçentlik tezi olan eseridir. Yine bu döneme ait İlhan ERDEM'in "Türkiye Selçukluları – İlhanlı İlişkileri (1258-1308)" adlı doktora tezide

---

³² Osman TURAN "Selçuk Türkiyesi Din Tarihine Ait Bir Kaynak, fustât ul – 'adâle fi kâva'id is-saltana" Köprülü Armağanı, >(1953-4) s. 532-564.

konumuz bakımından önemlidir. Ali SEVİM – Erdoğan MERÇİL’in “Selçuklu Devletleri Tarihi” , Ali SEVİM’in “Anadolu’nun fethi Selçuklular Dönemi”³³ Faruk SÜMER’in “Anadolu’da Moğollar” adlı araştırmaları başvurduğumuz çalışmalar arasında yer almaktadır.

Claude CAHEN’in “Osmanlılar’dan önce Anadolu’da Türkler” ve “Osmanlılardan önce Anadolu” adlı eserleri ayrıca Gordlevski’nin “Anadolu Selçuklu Devleti” adlı eseri de bu dönem hakkında önemli değerlendirmeler içerir.

Mustafa AKDAĞ’ın Türkiye’nin İktisadi ve İctimai Tarihi – I” ve Zeki Velid-î TOGAN’ın “Moğollar Devrinde Anadolu’nun İktisadî Vaziyeti” ekonomik ve sosyal yapı hakkında bilgiler veren önemli eserlerdir.

Ahi Evren ve Mevlana hakkında çalışmalar yapan Mikail Bayram “Tarihin Işığında Nasreddin Hoca ve Ahi Evren” , “Ahi Evren’in öldürülmesi ve Ölüm Tarihinin Tespiti” , “Ahi Evren Kimdir?” , “Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar” ve diğer eserlerinde bu konuya ve Türkiye Selçuklularının sosyal, kültürel ve siyasi durumu hakkında önemli bilgiler verir.

İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI’nın “Osmanlı Devleti Teşkilatında Medhal” adlı eserinde, Türkiye Selçuklu Devletinin teşkilatlanmasına dair bilgiler yer almaktadır. Tuncer BAYKARA’nın “Anadolu’nun Tarihî Coğrafyasına Giriş” adlı eserinde coğrafi yer adlarına dair önemli bilgiler vardır. Yine Fuat Köprülü’nün “Anadolu’da İslamiyet” ve “Osmanlı İmparatorluğu’nun Kuruluşu” dönemin sosyal ve ekonomik durumu hakkında bilgi verir.³⁴

---

³³ Bu eserde Anadolu’nun fethedilmesi ve Türkleştirilmesi konularına yer verilmiş ancak II. Keykavus dönemiyle ilgili çok az bilgi verilmiştir. Bu yüzden bu eseri sadece giriş bölümümüzde kullandık.

³⁴ Tezimizde yukarıda bazılarını zikrettiğimiz daha bir çok eserden faydalandık. Yukarıdaki eserlerin ayrıntılarına ve diğerlerine tezimizin sonundaki bibliyografya bölümünde yer verilmiştir.

B- MÜSTAKİL ARAŞTIRMALAR:

Osman TURAN'ın İslam Ansiklopedisi, MEB deki II. Keykavus maddesi;
Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)'nin II. Keykavus maddesi;
Türkler, Osmanlılar, Genel Türk Tarihi, (Yeni Türkiye Yay), II. Keykavus maddesi
tezimizle ilgili başvurabileceğimiz müstakil araştırmalardır.

Konumuzla ilgili en önemli müstakil araştırma ise Mehmet Suat BAL'ın
doktora tezi olarak hazırladığı "II. Keykavus Dönemi (1246-1262)" adlı eseridir.
Yazar eserinde II. Keykavus Dönemi'nin muallakta kalan tarihleri kesinleştirmeye ve
bir çok soru işaretini ortadan kaldırmaya Pek çok Farsça eserden yararlanarak ve
karşılaştırmalar yaparak dönemle ilgili pek çok mevzuya ışık tutmaya çalışmıştır.

GİRİŞ

II. İZZEDDİN KEYKAVÜS DÖNEMİNE KADAR ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ'NİN DURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ

1071'de yapılan Malazgirt Meydan Muharebesi Türk tarihinin çok önemli bir dönüm noktasını teşkil eder. Bilindiği üzere bu savaşta imparator Romanos Diogenes büyük bir hezimete uğratılmış ve “Anadolu'nun Kapısı Türklere Açıldı” sözü tarihe yazılmıştır. Türkistan ve Horasan'dan bütün İslam ülkelerine ve de özellikle Gayr-i Müslim Anadolu topraklarına dalgalar halinde Türk göçleri başlamış, bu büyük ve sürekli göçler neticesinde de Anadolu bir Türk – İslam yurdu haline getirilmiştir.³⁵

Anadolu'nun fethedilmesinde ve Türk İslamlaştırılmasında büyük rol oynayan şahsiyetlerden birisi de Selçuk'un torunu Kutalmış'ın oğlu Süleyman Şah'(1075-1086)'tır. O, 1074'de Büyük Selçuklular'ın hakimiyetini tanımak suretiyle Orta Anadolu hükümdarı olup, Konya'yı başkent yaptı. İzlediği akıllane siyaset sayesinde sınırlarını iyice genişleterek 1077 yılında Bizans'ın elinden İznik (Nikola)'i aldı ve burayı başkent yaptı. O'nun bu başarısında iki önemli etken vardır. Birincisi Bizans'ın taht kavgaları yüzünden siyasî bir buhran döneminde olması ikincisi ise Süleyman Şah'ın ele geçirdiği yerlerde halka ağır vergiler yükleyip, ezmemesidir. Bu sayede halkın sevgi ve sadakatını kazanmıştır.³⁶

Anadolu Selçuklu Devleti kurulduğunda (1075) Büyük Selçuklu Devletinin başında, bu devlete en parlak dönemini yaşatan Sultan Melikşah (1072-1092) vardı. Melikşah, Süleyman Şah'ın bu ilerleyişinden rahatsız olmuş ve üzerine Porsuk

³⁵ Ali Sevim, Anadolu'nun Fethi Selçuklular Devleti, Ank. 1993, s. 97-98.

³⁶ Laszio Rasonyi, Tarihte Türklük, Ankara 1996 s.195

komutasında bir ordu göndermiş yapılan mücadeleler neticesinde Melikşah'ın ordusu galip gelmiş ancak araya halifenin girmesiyle anlaşma sağlanmış ve Melikşah Süleyman Şah'ın Anadolu'daki hakimiyetini tanımıştır.

İznik'i başkent yaptıktan sonra İstanbul'u almak için yönelen Süleyman Şah 1080'lere geldiğinde devletin sınırlarını Marmara ve Ege Denizine kadar genişletmişti. Onun bu şekilde ilerlemesinden endişe duyan Bizans İmparatoru Aleksi Komnen (1081–1118), Süleyman Şah'la bir anlaşma yaptı. Bu anlaşmaya göre Bizans her yıl Süleyman Şah'a vergi verecek bunun karşılığında Süleymanşah'da her konuda Bizans'a yardım edecekti.³⁷

Süleyman Şah Antakya'ya gittiğinde Emir Tutuş'a girdiği mücadele sonucunda hayatını kaybetmiştir. (6 Haziran 1086) Ancak Antakya'ya gitmeden evvel İznik ve civarını Ebu'l-Kasım adında bir Türk beyine bırakmıştır. Ebu'l-Kasım devlet işlerini tekelinde topladı. Bizans'la mücadele etti. İzmit'i fethetti.³⁸

1092'de Melikşah'ın ölümü üzerine, Süleyman Şah'ın oğlu Kılıç Arslan(1092-1107) İznik'e gelerek tahta oturdu. Kılıç Arslan'ın ilk işi devleti yeniden teşkilatlandırmak oldu. Anadolu'da birliği sağlamak için harekete geçti. İlk önce Çaka Beyliğini ortadan kaldırdı. Siyasi otoriteyi sağladı. Bizans'ı tehditlere başladı. Bu durumdan rahatsız olan Bizans Haçlılardan yardım istedi. Bizansın daveti üzerine harekete geçen Haçlı ordusu, Anadolu üzerinden Suriye ve Kudüs'e geldi. Haçlılar 1099 yılında Kudüs Krallığını kurdular. Bu Haçlı Seferleri I. Kılıç Arslan'dan sonra başa geçen oğlu Mesud ve torunu II. Kılıç Arslan zamanında da devam etti. Bu durumu fırsat bilen Bizans Marmara ve Ege taraflarını geri aldı. Bunun üzerine Türkler geri çekilmeye başladılar. Hatta başkentlerini Konya'ya

---

³⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi 1995 Ank. s. 1-12.

³⁸ Osman Turan, Selçuklular ve İslamiyet, Ötüken yayınları İst. 2005

taşımak zorunda kaldılar. Ancak bu geri çekilme sırasında da bir taraftan Bizans'a büyük kayıplar verdirmeye devam ettiler. 1101'de Antakya Kralını esir aldılar. II. Haçlı ordusunu geri püsküttüler. 1105 yılında Danişmendlileri tabiiyeti altına aldı. 1106'da Urfayı kuşattı.³⁹

Kılıç Arslan Anadolu'daki diğer Türk beyliklerini de itaat altına alıp Anadolu'daki siyasi birliği sağladı. 1107 yılında Urfa kuşatması sırasında vefat etti.⁴⁰ Onun ölümünün ardından Bizans tekrar Anadolu'da işgallere başladı.⁴¹

1110 yılında Türkiye Selçuklu Devletinin başına Şahinşah(1110-1116) geçmiştir. Şahinşah Bizansla mücadele etmiş. 1116 yılında kardeşi Mesut tarafından öldürülmüştür.⁴²

Selçuklular bir taraftan Haçlılar ve Bizansla mücadele ederken diğer taraftan da soydaşları olan Türk beylikleriyle -özellikle de Danişmend oğulları ile- mücadeleyi sürdürüyorlardı. Böyle bir vaziyette başa geçen Sultan Mesut (1116-1155) düzeni sağladı. Bizansla mücadele etti. Haçlılara destek veren Kilikya Ermenilerini yenilgiye uğratıp vergiye bağladı. (1151). Sultan Mesut 1155 yılında öldü. O öldüğünde devlet üç kısım halinde idi. Konya, Aksaray, Niğde'de oğlu II. Kılıç Arslan, Ankara ve Çankırı taraflarında oğlu Şahinşah, Sivas, Amasya ve Niksar bölgesinde ise damadı Yağıbasan bulunmakta idi.⁴³

Sultan Mesut öldükten sonra yerine oğlu II. Kılıçarslan (1155-1192) geçti ve kardeşi Şahinşah ve eniştesi Yağıbasan ile mücadele etmek zorunda kaldı. Kılıçarslan diğer taraftan Bizans ile mücadelelere devam etti. 1164'de Yağıbasan'ın

---

³⁹ Sevim, a.g.e. s. 129-132

⁴⁰ I. Kılıç Arslan hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Turan, I. Kılıç Arslan md. İ.A, VII. S. 681-688.

⁴¹ Anadolu'daki Türk beylikleri için bkz. Ali Sevim – Erdoğan Merçil, Selçuklu Devletleri Tarihi, TTK, Ank. 1995 s. 429-431; O. Turan, Doğu Anadolu Türk Medeniyetleri Tarihi, İstanbul 1993; F. Sümer, Selçuklu Devri Doğu Anadolu Türk Beylikleri Tarihi, TTK. yayını

⁴² Sevim, Merçil, a.g.e. s. 436.

⁴³ Uzunçarşılı, a.g.e. s. 2.

ölümüyle ona ait yerler Kılıç Arslan'a kaldı. Böylece tek rakibi kardeşi Şahinşah kalmıştı. Sultan II. Kılıç Arslan kardeşini de yendikten sonra 1176 yılında Türk tarihinde önemli zaferlerinden birine imza attı. Bu zafer Anadolu'nun kesin bir Türk yurdu olduğunu ve buradan hiçbir surette çıkarılamayacaklarını tüm dünyaya gösterdiği Myriokephalon (Kumdanlı) Zaferidir. Bu savaşta Bizans'ı ağır bir mağlubiyete uğrattıktan sonra Uluborlu ve Kütahya civarını da ele geçirdi. Bu dönemde Büyük Selçuklu Devleti 1157'de yıkılmış, topraklarında Harizmşahlar, İldenizliler gibi devletler kurulmuş. Fatimi Halifeliği yıkılmış yerine Selahaddin Eyyubî, Eyyubî Devleti'ni kurmuştu. Selahaddin Eyyubî de Haçlılarla uğraşmış 1189 'da Kudüs'ü Haçlılardan geri almış, 1191'de yine Haçlılarla Hittin Savaşı yapmış ve zafer kazanmıştır. Kılıç Arslan ölmeden devleti oğulları arasında paylaştırdı. Oğlu Gıyasüddin Keyhüsrev'i hükümdar ilan etti.⁴⁴ Kılıç Arslan henüz hayattayken oğulları arasında taht mücadeleleri başladı.⁴⁵ Kılıç Arslan 1192'de vefat etti. Bu sırada Alman İmparatoru Frederik Barbaros büyük bir haçlı ordusu ile Anadolu toprakları üzerinden Kilikya'ya gitti. II. Kılıç Arslan 37 sene başta kalmıştır. Bu süreyi hep mücadele ile geçirmiştir. Bizans, Danişmendliler, Selahaddin Eyyubî gibi kuvvetli düşmanlarla uğraşmış, usta siyaseti sayesinde devleti bu tehlikelere karşı korumuştur. Ancak ölmeden evvel toprakları oğulları arasında paylaşmak gibi bir hataya düşmesi ve bu hatanın sebep olduğu taht kavgaları neticesinde devlet zayıflamıştır. Kardeşler arasındaki bu mücadele, Tokat meliki olan II. Rükneddin Süleyman'ın 1196 yılında diğer kardeşlerini yenerek tahta oturmasıyla sona ermiştir. II. Rükneddin Süleyman (1196-1204) başa geçtikten sonra devlet içindeki düzeni tekrar sağlamış 1201'de ise Erzurum'u Saltukluların elinden almıştır. Burayı kardeşi

⁴⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, Boğaziçi yayımları İst. 1996. s. 197-224.

⁴⁵ Ayrıntılı Bilgi için bkz. Turan, S.Z.T. s. 197-200.

Tuğrul Şah'a vermiştir. Divriği bölgesindeki Mengücekleri'de nüfuzu altına aldıktan sonra Ermeni Krallığını vergiye bağladı.⁴⁶ Süleyman Şah 1204'de öldü. O'da babası gibi azimli ve değerli bir hükümdardı.⁴⁷ Yerinde henüz 11 yaşında olan oğlu III. Kılıç Arslan geçti(1204-1205). III. Kılıçarslan Isparta ve Burdur'u aldı. Ancak bu dönemde önemli hadiselerden biri vuku buldu. Haçlılar İstanbul'u işgal ederek burada yeni bir Latin Devleti; İstanbul'dan kaçan Bizanslılar da İznik ve Trabzon'da bir Rum Devletleri kurmuşlardır. Bu durum Anadolu'nun siyasi yapısında büyük değişiklikler meydana getirmiştir.

III. Kılıçarslan'ın⁴⁸ başa geçmesiyle birlikte babası ile taht mücadelesine girişen ancak başarılı olamayıp Bizans'a sığınan amcası I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1192-1196/ 1205-1211) bazı Selçuk beylerinin daveti üzerine Anadolu'ya geldi ve hükümdarlığını ilan etti. (1205) Böylece I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ikinci saltanat dönemi başlamış oldu. Trabzon Rumları üzerine sefer düzenleyip, itaat altına aldı. 1207'de Antalya'yı alarak Akdeniz'de ticari bir belde kazandı. Ermenilerle yapılan mücadelelerde zafer elde edildi. Maraş ve Elbistan Ermenilerin elinden alındı.⁴⁹

I. Gıyaseddin Keyhüsrev (1025) döneminin önemli olaylarından biri de İznik Rum İmparatoru Laskaridis ile yapılan Antiochia (Alaşehir) Savaşı (1211)'dir. Savaşta Gıyaseddin galip durumda iken cesaretinin kurbanı olmuş, Rum İmparatoru kendi elleriyle öldürmek istemiş, tam da bunu başarmak üzereyken , İmparatorun bir

---

⁴⁶ Ayrıntılı Bilgi için bkz. İlhan Erdem "XIII. Asrın ilk yarısında Anadolu'nun doğusunda yaşanan hakimiyet Mücadeleleri A.Ü.D.T.C.F. Tarih Araştırmaları Dergisi Ank. 2000 c. XIV. S. 30 s. 57-68.

⁴⁷ II. Süleymanşah hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Turan II. Süleymanşah, İ.A.

⁴⁸ II. Kılıç Arslan için bkz. Turan, II. Kılıç Arslan İ.A.VII. s. 688-703.

⁴⁹ Sevim, a.g.e. s. 160.

darbesiyle atından düşmüş ve başı kesilerek öldürülmüştür. (1211). Savaş sonunda barış anlaşması yapılmıştır.⁵⁰

Keyhüsrev'in ölümünün ardından tahta oğlu I.İzzeddin Keykavus (1211-1220) geçti. Tokat valisi olan kardeşi Alaeddin Keykubad taht mücadelesine girişerek amcası Tuğrul Şah'la ittifak yaptı. Ermeniler'den yardım alarak İzzeddin'i Kayseri'de sıkıştırdıysa da başarılı olamadı. (1211). Ankara Kalesine sığındı. Bir sene sonra da Keykavus tarafından Minşar Kalesine gönderilerek hapsedirildi.

1214 yılında Trabzon Rum Devletinin elinde bulunan Sinop alındı ve İmparator vergiye bağlandı. Ermenilerle mücadele etti. Karaman ve Ereğli'yi, Frankların ele geçirdiği Antalya'yı geri aldı. Akdeniz ve Karadeniz'de önemli ticaret limanlarını kontrol altına aldı. Halep Eyyubileri ile ittifak yaparak Ermenileri büyük bir mağlubiyete uğrattı. I. İzzeddin 1220 yılında vefat etti.⁵¹ Genç yaşta ölen Keykavus'un yerine kardeşi Alaaddin Keykubad geçti.

Selçuklu Devleti tahtında uzun süre kalanlardan biri de I. Alaeddin Keykubad (1220-1237)'dir. Hükümdarlık süresi 17-18 yıldır. O bu süre içerisinde Selçuklu Devletine her bakımdan görkemli bir dönem, altın bir çağ yaşatmıştır.

Bu sırada Cengiz Han Moğol Devletini kurup önce Çin'i zaptedip sonra Batıya doğru harekete geçmişti. Moğollar Harizimşahları yıkıp, Horasan, Maveraiünehir, İran ve Azerbaycan'ı ele geçirmişlerdi. Artık sıra yavaş yavaş Selçuklu Devleti'ne geliyordu.

Keykubad tahta geçtikten sonra Alaiye Kalesini almış ve burada bir tersane kurmuştu. Kırım Yarımadasındaki Suğdak'ı alarak vergiye bağladı (1228). Frenkler ve Ermeniler yenilgiye uğratıldı. Mengücek Beyliği sona erdirildi.

⁵⁰ Turan, S.Z.T. s. 289, ayrıca bkz, Turan, I. Keyhüsrev. İ.A. VII, s. 613-619.

⁵¹ Ayrıntılı Bilgi için bkz. A. Sevim- E. Merçil, a.g.e. s. 456-458. Ayrıca bkz. Turan, I. Keykavus İ.A. VII, s. 631-641.

1230 yılında yapılan Yassı Çimen Savaşında Selçuklu ve Eyyubiler, Harizmşahları ağır bir yenilgiye uğrattı. Erzurum ve Ahlat alınarak Selçuklu beyliğine son verildi. Ahlat'ın alınması Eyyubileri kızdırdı. İki devletin arası iyice açıldı. Selçuklu sınırları Gürcistan'a kadar uzandı. Bu sırada Celaleddin Harzemşah'ın ölümünün ardından Moğol akınları devam etmekte idi. Erzurum ve Sivas'ı tahrip ettiler. Bu olay üzerine Alaaddin Moğollarla anlaşma yapmak istedi. Eyyubiler'le olan mücadeleler had safhaya ulaşmıştı. Abbasiler araya girdi ve iki devlet arasında uzlaşma sağlandı.⁵² Keykubad ölmeden evvel Moğol Kağanı Ogeday tarafından önerilen Moğol hakimiyetini tanımıştır.

Keykubad 1237 senesinde yediği yemekten zehirlenerek öldü. Keykubad hükümdarlığı sırasında Anadolu Türk birliğini sağlamış ilime önem vermiştir. Onun zamanında Anadolu en parlak dönemini yaşamış, hem ticaret hem de kültür merkezi haline gelmiştir. O dönemde yapılan pek çok mimari eserler günümüzde dahi varlığını devam ettirmektedir.⁵³

Keykubad'ın ölümünden sonra yerine oğlu II. Gıyasüddin Keyhüsrev (1237-1245) geçti. Keykubad ölmeden evvel yerine veliahd ilan ettiği küçük oğlu İzzeddin Kılıçarslan'ın geçmesini istemiş, ancak büyük oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev tarafındaki beylerin bir oldu bittisi üzerine Gıyaseddin başa geçmiştir. Bu beylerin en önemlisi Saadettin Köpek'tir. Saadettin Köpek'in tesiriyle hareket eden Gıyaseddin önemli beylerini öldürmüştür. Kendisiyle taht mücadelesine girecekleri endişesiyle kardeşlerini Borgulu kalesine hapsedirdi. Üvey annesi Melike-i Adiliyye'yi, eski Türk ananesine göre yayın kirişiyle boğarak öldürttü. Keyhüsrev kendisine veliaht bırakacağı bir oğlu olmadığı için kardeşlerine dokunmadı. Ancak ilk oğlu Keykavus

⁵² Claude Cahen, Osmanlılardan önce Anadolu'da Türkler, İstanbul 1994, s. 133-141.

⁵³ Alaeddin Keykubad hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Turan S.Z.T. s. 325-402 aynı yazar, I. Keykubat md. İ.A. VII, s. 646-661.

doğunca iki kardeşini de öldürülmesi için Armağan Şah'ı göndermiş. Ancak rivayete göre Armağan Şah bu görevi yerine getirmemiştir.⁵⁴ Bununla da yetinmeyen Gıyaseddin, Keykubad döneminde önemli rol oynayan Kemaleddin Kamyar ve Doğu Anadolu Komutanı Hüsameddin Kaymaz v.d. de öldürterek devleti değerli komutanlardan mahrum bırakmıştır. Bu yüzden devlet dışarıdan yönetilmeye başladı. Eyyubilerin içine düştüğü siyasi buhrandan yararlanıp onlardan bazı yerleri alan Selçuklular Moğol baskısının iyice artmasından dolayı Eyyubilerden elde ettikleri yerleri geri vermek zorunda kaldı. Bu sırada meydana gelen dinî ve sosyal içerikli Babailer isyanı Maraş, Kefersud, Sivas, Tokat, Amasya, Çorum ve Yozgat'a yayıldıktan sonra güçlkle bastırıldı. (1240). Bu ayaklanma devletin içinde bulunduğu durumun hiç de iç açıcı olmadığını ortaya koymuştur.

Yukarıda kısımlarda Cengiz Han'ın Moğol devletini kurduktan sonra başlattığı istilalardan bahsetmiştik. Ancak bu büyük Moğol istila hareketleri 1227'de Cengiz Han'ın ölümüyle durma noktasına gelmişti. 1230'da tekrar harekete geçen Moğollar İran ve Azerbaycan'ı hakimiyetleri altına aldıktan sonra Kafkasya el-Cezire, Güney Doğu Anadolu ve Bağdat üzerine yürüdüler. Bu sırada Anadolu-Suriye ve Irak birbirleriyle mücadele içinde olduklarından Moğol tehlikesini gözardı etmişler. Bu konuda yeterli önlemler almamışlardır. Moğollar da bu bölgeleri çok büyük tahribatlara uğratmışlardır.⁵⁵

Babailer isyanıyla zayıf düşen Selçuklular'ın bu durumundan faydalanmak isteyen Baycu Noyan 1242 yılında Erzurum'a yürüdü ve burayı işgal ederek büyük

---

⁵⁴ İbn Bibî, el-Evamirü'l-Ala'iyye, fi'l-umur el'Alaiyye, trk trc. Mürsel Öztürk Ank. 1996 c. II. s. 12-88 Ayrıca Gıyaseddin Keyhüsrev md. İ.A. MEB, Eskişehir 1997 VII, s. 620-629; Nejat Kaymaz, Anadolu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev,(A.Ü. DTCF, Yayınlanmamış Doktora tezi Ankara 1958.

⁵⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz.A.Yaşar Ocak, Babailer İsyanı İst.1996 ;Aynı yazar, "Babailer İsyanından Kızılbaşlığa: Anadolu'da İslam Heterodoksisinin Doğuş ve Gelişim Tarihine Kısa Bir Bakış" Belleten, Ankara 2000 c. LXIV, S 239, s. 129-159.

katliamlarda bulundu. Böylece Moğollar artık Türkiye'yi istilaya başlamış oluyorlardı. Bunun üzerine Moğollara karşı önlemler alınmaya başladı. Bunlardan n ilki Gıyaseddin Keyhüsrev'in Eyyubi hükümdarlarına ittifak çağrısıydı. Ancak bu çağrıya sadece vasal Halep hükümdarı Melikünnasır Salaheddin olumlu cevap verdi. Gıyaseddin Keyhüsrev Halep kuvvetleriyle ile birlikte ücretli Gürcü, Frank ve Kıpçaklardan oluşan 80 bin kişilik bir orduyla Sivas'a geldi. Selçukluların öncü kuvvetleri ve Moğol ordusu Kösedağ ovasında karşılaştı (1243). Moğollar Selçuklu öncü kuvvetlerini mağlup ettiler. Bunu duyan Selçuklu ordusunda büyük bir panik yaşandı, bazı kumandanlar birliklerini bırakıp çekilirken, Keyhüsrev de ağlayarak Tokat ve Ankara üzerinden Antalya'ya kaçtı. Böylece Köseadağ savaşı ilk başta Türk'lerin üstünlüğüyle başlamasına rağmen, Keyhüsrev'in deneyimli devlet adamları yerine tecrübesiz komutanların sözüne riayet edip yeterli yardım gelmeden harekete geçmesi üzerine yenilgiyle sonuçlandı (4 Temmuz 1243). Moğol ordusu sayısız ganimet elde etti. Köseadağ savaşı Türk tarihinde kara bir sayfa olarak yer etmiştir. Çünkü bu tarihten sonra Türkiye'de Moğol hakimiyeti dönemi başlamış, merkezi hakimiyet giderek yok olmuştur.⁵⁶

Bu galibiyetlerinden sonra Moğollar Sivas ve Kayseri'yi ele geçirdi. Buralarda büyük çapta yağmalama hareketlerinde bulundu. Kayseri ve Erzincan'da ise bu yağmaların yanı sıra büyük katliamlar gerçekleştirdiler. Bu katliamlar üzerine Selçuk Veziri Mühezzibüddin Ali, Baycu Noyan ile geçici bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşmayla Selçuklular Moğol hakimiyetine girmeyi ve vergi vermeyi kabul ettiler.⁵⁷

Selçuklu Devletinin bağımsızlığını kaybetmesi üzerine vasal Ermeni Krallığı Moğollarla işbirliği yapıp, vergiyi kesip, bazı yerleri işgal edip, buralarda

---

⁵⁶ Sevim, Merçil, a.g.e., s. 471-472.

⁵⁷ Cahen: a.g.e., s. 263.

katliamlarda bulundular. Selçuklu ordusu vezir Şemseddin İsfahanî tarafından toparlanıp Ermeniler üzerine gitmişler ancak Moğollar tarafından engellenerek geri çekilmek zorunda kalmıştır.⁵⁸

Moğolların istilaları Anadolu'da siyasi dengeleri alt üst etmiş aynı zamanda sosyal ve ekonomik yapıyı da oldukça zayıflatmıştır. Anadolu'daki tüm zenginlikleri kendi ülkelerine taşımış, halkı oldukça fakir duruma düşürmüşlerdir. 1258 yılında İlhanlı Devletinin kurulmasıyla Anadolu'da yeniden imar faaliyetleri başlamıştır. Cengiz'in oğlu Hülagü kurduğu devlette İran devlet adamlarından yararlanmış, bu da zamanla Moğol Devletinin İran kültürü etkisinde kalmasına ve Moğolların zamanla kalabalık İran nüfusu içinde eriyip gitmelerine sebep olmuştur.⁵⁹

Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev İbn Bibi'nin ifadesine göre 1245 sonları ile 1246 başları arasında vefat etmiştir. Sultanın öldüğünde yaklaşık 25 yaşında olduğunu kaynaklar ittifakla belirtmiştir. İbn Bibi Keyhüsrev'in içkiye, eğlenceye ve kadınlara düşkün olduğunu, aklının eksik olduğunu, vahşi hayvanlar beslediğini ve onlarla oynadığını, hatta bu hayvanlar tarafından ısırılarak öldüğünü bildirir.⁶⁰

Kösedağ Savaşı'ndaki yenilginin mimarı da Keyhüsrev'dir. Türkiye'yi Moğollar karşısında oldukça zor durumda bırakan bu savaş O'nun liyakatsizliği ve tecrübesizliği yüzünden kaybedilmiştir. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1245'de ölümü üzerine yerine tezimizin asıl konusunu teşkil eden oğlu II. İzzeddin Keykavus geçmiş ve onunla birlikte Selçuklular da gerçek bir gerileme sürecine girmişlerdir.

Keykavus'un devraldığı Türkiye yukarıda bahsettiğimiz üzere oldukça kötü durumda bulunuyordu. Babasının kötü yönetimi güveni sarsmış, halkı bunalıma

---

⁵⁸ Turan "Celaleddin Karatay ve Vakfiyeleri" Belleten XLV. s. 27 not. 27

⁵⁹ Uzunçarşılı, a.g.e. s. 11.

⁶⁰ İbn-i Bibi'nin verdiği bu bilgileri Zehebi (Tarih-ü'l-İslam XIX varak 254b) Ebu'l-ferec (Muhtasar ud-düvel s. 447) Ayni (İkd ül-Cüman XIX. s. 58), Anonim Selçukname s. 650'de doğrular. Bk. Turan; Selçuk Devri Vakfiyeleri Belleten, s. 26.

sürüklemiş devletin bütün müesseseleri bozulmuş, iç ve dış baskılar özellikle de Moğol Tahakkümü durumu içinden çıkılması zor bir hale getirmişti.

İzzeddin Keykavus'un başa geçtiği zaman ki durumu ve koşulları bilmemiz bu dönemi daha iyi anlamamız açısından oldukça önemlidir.

Keykavus başa geçtiğinde oldukça genç ve tecrübesizdi. Üstelik kardeşleri de tahtta hakları olduğunu iddia etmişlerdir. Bu nedenle onun saltanatı müstakil, müşterek ve taksimli olarak bazı fasılalardan oluşmuştur. Fakat onun tahtı elinde tutamamasının sebebi kardeşlerinden ziyade İran kökenli devlet adamlarının oyunları, Moğol tahakkümü ve kişiliğindeki zaafiyettir.

Sonuçta, II. İzzeddin Keykavus 1261 yılına kadar Türkiye Selçuklu Devleti tarihinde boy göstermiştir. 1278-79 yılındaki ölümüne kadar ise önce Bizans İmparatorluğu daha sonra da Altınorda Hanlığı'nda gurbet hayatı ve sürgün dönemi yaşamıştır. Keykavus'un Türk tarihi açısından oynadığı en önemli rol ise Anadolu'da Moğollar ile mücadeleyi temsil etmiş olmasıdır. Şimdi ana hatlarıyla bahsettiğimiz Sultan II. İzzeddin Keykavus'un hayatını ve dönemini ayrıntılarıyla inceleyelim.

I. BÖLÜM

SULTAN II. İZZEDDİN KEYKAVUS'UN YETİŞMESİ VE MELİKLİK DÖNEMİ

I- AİLESİ

II. Gıyaseddin Keyhüsrev ölmeden evvel geride henüz çocuk yaşta üç evlat bırakmıştır. Bunlardan ilki Konyalı zengin bir papazın kızı olan Berduliye Hatun'dan olma II. İzzeddin Keykavus, ikincisi Rum cariyesinden olma IV. Rükneddin Kılıç Arslan; üçüncüsü ise, Keyhüsrev'in Gürcü Hatunundan olan II. Alaeddin Keykubad idi.

II. Keykavus'un doğum tarihi 1238'dir.⁶¹ Annesi Berduliye Hatun'un Hristiyan olması, Keykavus'un Hristiyan kültüründen de az veya çok etkilenmesine neden olmuştur. Ayrıca Keykavus'un Hristiyan dayıları Kir Haya ve Kirdedid onu şahsiyeti ve sultanlığı konusunda olumsuz etkilemişlerdir. Devleti kendi çıkarları doğrultusunda yönetmesi için üzerinde baskı kurmuşlardır.

---

⁶¹ Kaynaklar Keykavus'un doğum tarihi hakkında çeşitli bilgiler vermektedirler. Ş. Yaltkaya'ya göre Keykavus tahta geçtiğinde yedi yaşında idi. (Baybars tarihi, trc . Ş. Yaltkaya İst. 1941, s. 32) İbn Bibî ise II. Keyhüsrev'in 1238 yılında başa geçtiğinde erkek evladı olmadığını bu sebeple kardeşlerini öldürmeyerek Uluborlu Kalesine hapsedtiğinden ve oğlu oluncaya kadar onlara dokunmadığından bahseder. (İbn Bibî El Evamirü'l- Ala'ie fi'l- Umuri'l- Ala'ie (Selçukname) II. Haz. Mürsel Öztürk Ank. 1996 s. 20,21,27,28) Osman Turan net bir tarih vermemiş, ancak sultanın 11 yaşında tahta çıkmış olabileceğini söyler. Turan, Selçuklular zamanında Türkiye Boğaziçi yayınları, İst. 1996 s. 458, Nejat Kaymaz, Keykavus'un 7 yaşında tahta çıktığını söyler. Mehmet Suat Bal ise bu tarihi 1238 kabul eder. Bizde İbn Bibî'nin verdiği bilgiye dayanarak Keykavus'un doğum tarihini 1238 olarak kabul ettik.

II- ÇOCUKLUĞU VE MELİKLİĞİ

Babası II. Gıyaseddin Keyhüsrev öldüğünde Melik İzzeddin, Atabeyi ile birlikte Burgulu (Uluborlu) valisi (Meliki) olarak bulunmaktaydı.⁶² Ancak burada ne kadar valilik yaptığı konusunda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır..

Keykavus'un Atabeyi Üstâdüddar⁶³ Mübarizeddin Armağanşah'tı. Armağan Şah hayırsever, dürüst, ahlaklı ve tecrübeli bir devlet adamıydı.⁶⁴ Armağan Şah çok kısa bir süre atabeylik yaptığından Keykavus'un yetişmesinde çok da büyük bir role sahip değildir. 1240 yılında Baba İshak İsyanını bastırmak isterken şehit olmuştur.⁶⁵

İzzeddin Keykavus'un doğduğundan tahta çıkıncaya kadar Uluborlu Kalesinde üvey kardeşleri ile birlikte yaşadığı bilinmektedir. Bundan başka onun çocukluk dönemine ait herhangi bir bilgiye sahip değiliz.

Daha önce II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in kardeşlerini öldürtmeyerek Uluborlu Kalesine hapsedtirdiğinden bahsetmiştik. İbn Bibi onun bu hareketinin sebebini henüz çocuğunun olmaması yani tahtına varis kimsenin bulunmaması endişesine bağlar. Ancak Keykavus'un doğmasından sonra Sultan buradaki kardeşlerini öldürtmüştür. Böylece kendi oğullarından başka rakip bırakmamıştır.⁶⁶

---

⁶² Eski Türk ananesine göre şehzadeler küçük yaşta atabeyleri ile birlikte vilayetlerin başına idareci olarak gönderilirdi.

⁶³ Saray Nazırı olup, saraya ait bütün harcamaları ve saray görevlilerini kontrol eder. Ayrıca vakıfların denetiminde sorumludur. İ. Hakkı UzunÇarşılı, Medhal s. 80

⁶⁴ ayrıntılı bilgi için bkz. Turan "Mübarizeddin Ertokuş ve Vakfiyesi Belleten 1947, CXI. S. 41-44 s. 419-423"

⁶⁵ İbn Bibî, a.g.e.trk. trc. s. 88.

⁶⁶ İbn Bibî, a.g.e. trk.trc.s. 20,21,27,28.

II. BÖLÜM

I- II. KEYKAVUS'UN BİRİNCİ SALTANAT DÖNEMİ (1246-1249)

A- Tahta Çıkması ve Devletin Zirvesinin Yeniden Yapılanması

İslam ve Hristiyan kaynakları II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in doğumu sırasında Gürcü Hatunundan olma oğlu II. Alaeddin Keykubad'ı veliahd tayin ettiğinde hemfikirdirler. Bunun sebebi ise Keyhüsrev'in Gürcü hatunu'nu diğerlerine göre daha çok sevmesi idi. Bunun yanı sıra Gürcü Hatun, baba tarafından Selçuklu hanedanına mensup Türk kökenli bir hatun olduğundan, Rum kökenli eşlerine göre daha asil, soyluydu. Bu yüzden ondan olma Alaeddin Keykubad daha küçük yaşta olmasına rağmen veliahd ilan edilmiştir. Oysa devletin ileri gelenleri Vezir Şemseddin Muhammed, Emir Celaeddin Karatay, Emir Şemseddin Hasoğuz, Emir-i Camedar Emir Esededdin Ruzbe ve Pervane Fahreddin Ebubekir Attar en büyük oğul Keykavus'un başa geçirilmesine karar verdiler. İbn Bibi Keykavus'un tahta geçirilmesinin yalnız örfeye değil onun üstün niteliklerine de bağlamıştır. Keykavus ahlaklı, kişilikli, cömert, dirayet ve liyakat sahibi, iyiliksever bir çocuktur. Bunlar da hükümdar olması için yeterli sebeplerdi.⁶⁷ İbn Bibi'nin bu tarifinden Keykavus'un ileride anlatacağımız bir çok kötü hareketi kendi şahsiyetindeki bozukluktan ziyade çevresindekilerin etkisiyle yaptığını anlamaktayız. Ancak yine de çevresindekilerin

---

⁶⁷ İbn Bibî, a.g.e. trk trc s. 88

etkisine bu denli açık olmak bir Türk sultanında olması gerekli karizmasına yakışmayan bir durumdu.

II. Gıyaseddin'in 1245'de ölümü üzerine⁶⁸, Keykavus'un başa geçmesine karar veren ve yukarıda adlarını zikrettiğimiz devlet adamları böylece II. Gıyaseddin'in vasiyetini hiçe saymış oluyorlardı. Bu durum devlet adamlarının yönetimde ne kadar söz sahibi ve güçlü olduklarının bir göstergesidir.

1245 yılında devlet adamları Uluborlu'da yaşayan Keykavus'u ve kardeşlerini Konya Akşehir'i'nin Altuntaş köyüne götürdüler. Tahtın sağına Rükneddin Kılıçarslan'ı, soluna ise Alaaddin Keykubad'ı oturtular. Vezir Şemseddin ile Şemseddin Hasoğuz sağ ve sol kollarından tutarak onu hükümdarlık tahtına oturtular. Saçı saçtılar.⁶⁹ Birkaç gün sonra da Konya'ya gelip orada devletin başına geçirdiler. Törenler düzenlediler. Devlet adamları bağlılık yeminleri etti. Daha sonra ise adları ileride çeşitli entrikalara karışacak devlet adamlarının görevleri şöyle belirlendi;

- Vezirlik (Sahip) Şemseddin Muhammed'e,
- Naiplik Emir Celaleddin Karatay'a,
- Beylerbeyliği (melikü'l-ümera) Şemseddin Hasoğuz'a,
- Saltanat atabeğliği Esededdin Ruzbe'ye,
- Pervanelik de Ebu Bekir Attar'a verildi.⁷⁰

---

⁶⁸ Keyhüsrev'in ölüm tarihi konusunda kaynaklarda farklı nakledilmektedir. Ancak biz temel kaynak olan anonim Selçuknamedeki 1245 sonları 1246 başları olarak kabul ettik. (Bu hususda bk. Kaymaz, Pervane ve Anadolu Selçuklu İnhitâtında İdare Mekanizmasının Rolü, AÜ. DTCF. TAD 1-2, 1963-64)

⁶⁹ Saçı: Eski Türk ananesine göre resmi törenlerde hükümdarın başına altın, mücevher, para gibi değerli şeyler atılırdı.

⁷⁰ İbn-i Bibî a.g.e. trk. trc. S. 88-89.

B- Devlet Adamları Arasındaki Mücadeleler ve Vezir Şemseddin'in Yönetimi Ele Geçirmesi

Şemseddin Hasoğuz ve diğer dört devlet adamı Keykavus'u başa geçirdikten sonra devlet işlerini bir elden yürütmeye başladılar. Ancak Hasoğuz ile Emir Esededdin'in, aralarındaki akrabalık münasebetiyle yakınlaşması ve devlet işlerinde önemli yere gelmeleri Emir-i dad Nusret⁷¹ ile Pervane Ebu Bekir'i rahatsız etti. Bu iki devlet adamı Vezir Şemseddin'i de kışkırtarak onların öldürülmesi için icazet aldılar.⁷² Beylerbeyi ve Atabey, Vezir'in sarayında kurulan bir tuzakla ortadan kaldırıldılar. Bu durum Vezir Şemseddine olan güveni oldukça sarstı.⁷³ Pervane'nin ve Nusret'in baskıları ve doğru olmayan davranışları şiddetini arttırınca, vezir Şemseddin, Tuğracı Şemseddin Mahmud'un da tavsiyeleri uyarınca Erzincan Subaşısı Şerefeddin Mahmut'u Beylerbeyliğine atadı ve onun teşvikiyle iki emiri de hapse attırdı. Bu olaydan sonra güçlenmeye başlayan Beylerbeyi Şerefeddin ile Vezir arasında kinleşme başladı. Bu kinleşme, Vezir'in İzzeddin Keykavus'un annesi ile evlenmesiyle birlikte düşmanlığa dönüştü. Bu evlilik münasebetiyle Vezir Şemseddin'in kudreti iyice artmış bu durum ise Beylerbeyini ve diğer askeri ricali rahatsız etmiş onu saygısızlıkla suçlamalarına neden olmuştu. Beylerbeyi, beraberindekilerle birlikte Erzincan'a gitti ve orada isyan etti. Büyük mücadeleler sonucunda Rükneddin'in azatlı kölelerinden Konya subaşısı (serleşkeri) Şemsü'd-din Yavtaş komutasındaki ordu tarafından yenilgiye uğratıldı ve canından oldu.⁷⁴ Böylece Vezir kendisine karşı bir kuvvet bırakmamış oluyordu. Bundan sonra

---

⁷¹ İbn-i Bibî, Emir-i dad Nusret'in kötü tabiatlı, hırslı ahlaksız ve sapık olduğundan bahseder. A.g.e. Trk. trc. s. 90

⁷² İbn-i Bibî eserinde Sahip Şemseddin'in çok iyi, dürüst, ahlaklı, dindar ve adil bir insan olduğundan bahseder. A.g.e. trk. trc. s. 90

⁷³ Bu tuzağın ayrıntıları için bkz. İbn-i Bibî a.g.e. trk. trc s. 90-93.

⁷⁴ Nejat Kaymaz. Pervane Mü'inü'd-din Süleyman Ank. 1970. s. 40-41.

sağlam bir kafayla devlet işlerini yürütmeye koyuldu. Devlet işlerinde Tuğracı Mahmud, Emir-i Arız Reşideddin Cüveynî, Tercüman Bedreddin Yahya Hatıreddin Zekeriya Şucasî ve Celaleddin Karatay'la devam etti. Böylece nüfûzu ve kudreti iyice artmış oldu. Sağında ve solunda süvari beyler ile Divan'a gidiyor yukarıda adı geçen tüm devlet adamları önünde diz çöküyordu. Vezir Şemseddin İsfahanî tam bir saltanat dönemi yaşamaktaydı. Spora, ilime ve sanata çok değer verir sabahlara kadar sanatkarlarla sohbet ederdi.⁷⁵ Şemseddin İsfahanî'nin idaresi iki yıl sürdü ve tam bir huzur ve sükun içinde geçti. 1247'den 1249'a kadar Şemseddin İsfahani devleti bir hükümdar gibi yönetmiştir.⁷⁶

C- Melik IV. Kılıç Arslan'ın Moğolistan'a Gönderilmesi (1246)

II. İzzeddin Keykavus'un tahta çıkmasının akabinde devlet adamları arasındaki mücadeleler devam ederken yine aynı yılda Moğolistan'da Güyük Han'ın tahta geçme merasimi düzenlenecekti. Moğolistan'dan gelen elçi heyeti İzzeddin'i bağlılık yemini için Karakurum'a davet etmişlerdir. Selçuklular bu elçileri en iyi şekilde ağırladıktan sonra; Sultanın ülkeden ayrılmasıyla Selçuklu topraklarında meydana gelecek Rum ve Ermeni tehlikesine karşı, yerine Melik Kılıç Arslan'ın gitmesinin daha uygun olacağını özürlerle birlikte elçilere bildirdiler. Bunun üzerine en küçük kardeş Kılıç Arslan Atabeyi Bahaeddin Tercüman ile birlikte Moğolistan'a gitmek için yola çıktı.⁷⁷ Aslında devlet erkani Keykavus'u Moğolistan'a göndermemek için böyle bir bahane ileri sürmüşlerdi. Keykavus'un asıl endişesi Konya'dan uzaklaştığı takdirde kardeşlerinin yerine geçmesi idi. Bunun yanı sıra

⁷⁵ İbn-i Bibî a.g.e. s. 104-120. Osman Turan a.g.e. s. 464.

⁷⁶ Faruk Sümer, Keykavus II. md. D.İA, İst. 2003 s. 355.

⁷⁷ Ebü'l-Ferec- Tarihi Muhasarüddüvel, trk. trc. Şerafettin YALTKAYA. İst. 1941. s. 410.

Keykavus'un hayatı boyunca Moğollara karşı boyun eğmediğini ve özgürlük mücadelesi içine girdiğini görmekteyiz. Bu olayda bu mücadelenin ilk işareti olarak değerlendirilebilir.

1246 yılının bahar aylarında yola çıkan Kılıç Arslan'ın yanında Atabeyi Bahaeddin Tercüman'ın yanı sıra Kadı Cemaleddin Hutênî, İzzeddin Muhammed Razî*'de bulunmaktaydı. Bu ekip Ağustos ayında Karakurum'da düzenlenen büyük kurultayda Selçuklu Devletini ve Sultanını temsilen yer almıştı.⁷⁸

Devlet adamlarının entrikaları burada da kendini göstermiş ve Tercüman Erzincanlı Bahaed-din Yûsûf b. Nuh'un Moğol Hanını kışkırtması neticesinde, Keykavus'a kızgın olan Güyük Han davetine icabet etmeyen Keykavus'un tahttan indirilmesine ve yerine Kılıç Arslan'ın geçirilmesine, ayrıca Vezir Şemseddin'in katledilmesine yerine de asıl fitneyi çıkaran Bahaed-din'in geçirilmesine ferman buyurmuştu.⁷⁹ Bu olayla birlikte Selçuklu devletinde, Vezir Şemseddin büyük mücadelelerden sonra sağladığı düzen bozulmuştur. Görüldüğü üzere devlet adamları kendi menfaatleri doğrultusunda hareket etmişler ve hatta kendi hükümdarlarını tahttan indirmesi için Moğollara dahi başvurmuşlardır. Zaten gözü Türkiye topraklarının zenginliklerinde olan Moğol Hanı da bunu fırsat olarak değerlendirmekten geri durmamışlardır.

D- Sahte Selçuklu Meliki Türk Ahmed (Coterin) ile Uç Türkmenlerinin İsyanı

Vezir Şemseddin'in sağladığı huzur dönemi bozan bir diğer hadise de Melik Ahmed adlı bir Türk'ün, Sultan Alaeddin Keykubad'ın oğlu ve İzzeddin

---

⁷⁸ Ebu'l-Ferec, a.g.e., trk. trc. s.548.

⁷⁹ İbn-i Bibî a.g.e. trk. trc. s. 117-118, Ebu'l-Ferec, a.g.e. trk. trc. s. 548.

Keykavus'un da amcası olduğu iddiasıyla tahtta hak iddia etti. Onun uç taraflarında başlayan isyanına buradaki Türkmenler de katıldı. Böylece isyan giderek büyüdü. Vezir Şemseddin isyanı bastırmak için kendi muhafızları yanı sıra Harizmli, Kıpçak ve Kürt ücretli askerlerini Emir-i dad Hatıreddin Zekeriya'yı Sucası'nın komutasında Türkmenlerin üzerine yolladı.⁸⁰ Bu arada Türk Ahmed etrafındaki 20.000 Türkmenle birlikte Konya civarına gelip köyleri tahrip etmiş ve Sultanın hazinelerinin bulunduğu Alaiye Kalesine saldırmıştı. Bu isyan Selçuklu tabiyetinde bulunan Lampron⁸¹ Senyörü'nün yardımı ile üç ayda bastırıldı.⁸²

Moğol tahakkümü altında ezilen Selçuklu Devletine karşı giriştikleri bu ilk isyan hareketinden anlaşılacağı üzere Türkmenler devletin içinde bulunduğu durumundan ve kendi konularından oldukça rahatsızlardı. Devletin başındaki hükümdarın çocuk yaşta olması ve devleti yönetecek bilgi ve tecrübesinin olmaması ve bu yüzden yönetimi ele alan devlet adamlarının birbirleriyle mücadeleleri ve gittikçe artan Moğol baskısı Türkmenleri oldukça rahatsız ediyordu.

İsyanın lideri Türk Ahmed'in ise Alaeddin Keykubad'ın oğlu olup olmadığı konusunda kaynaklarda kesin bir bilgiye ulaşılamamaktadır. Ancak Türk Ahmed'in saltanatı ele geçirmek için uğraşan bir hanedan mensubu gibi değil de, ganimet elde etmeye çalışan bir Türkmen beyi gibi davrandığını görüyoruz.⁸³

Vezir Şemseddin'in bu isyan bastırmak için kesenin ağzını iyice açması, zaten Moğollara verilen ağır vergilerle ezilen devleti iyice güç duruma düşürmüştür.

---

⁸⁰ İbn Bibî a.g.e. trk. trc. s. 116-117

⁸¹ Lampron: Bugün Mamrun olarak anılır, Tarsus'un kuzeyindedir. Lampron Ermeni Senyörleri krala karşı Selçukluların himayesindedir. Turan S. Z. T. s. 249.

⁸² Simon de Saint Quentin, Histories des Tatares Yay. J. Richard, Paris 1965 s. 80,81'den naklen Bal, a.g.e. s. 44-45.

⁸³ Bal a.g.e. s. 46

II- SALTANATI KARDEŞLERİ (IV. KILIÇ ARSLAN ve II. ALAEDDİN KEYKUBAD) İLE PAYLAŞMASI: ORTAK HAKİMİYET DÖNEMİ (1249-1254)

A- Melik IV. Kılıç Arslan'ın Moğolistan'dan Dönüşü ve Saltanatını İlanı (1249)

Moğol Hanı'ndan saltanat fermanını alan II. Kılıçarslan 2000 Moğol askeri ile birlikte Erzincan'a oradan da Sivas'a geçerek saltanatını ilan etmiştir. Onun saltanatı Erzincan ve Sivas'tan başka Kayseri, Malatya, Harput ve Amid'de de tanınmıştır. Böylece üç yıl süren Moğolistan seyahatinden sonra Selçuklu tahtı 1249 senesinde Kılıçarslan'a intikal etmiş olur.⁸⁴

Rükneddin Kılıçarslan, Şemseddin İsfahanî'nin yakalanması için emirlerinden Sarimeddin Alparsı ve Sultan Gıyaseddin'in annesinin kölesi Fahreddin Sivastos'u görevlendirdi. Durumu öğrenen Şemseddin, Sultan İzzeddin ile Antalya veya Alaiye'ye kaçmayı planladı.⁸⁵ Naib Celaleddin Karatay bunun üzerine, Veziri bu planından vazgeçirmek için uğraşmış, ancak Vezir Şemseddin onun iyi niyetine inanmamıştır.⁸⁶ Sultan Kılıçarslan'ın elçileri Konya'ya gelince Vezirin evini basmışlar, yakalayıp kaleye hapsedmişlerdi. Daha sonra onu, daha önce bahsettiğimiz ve vezir tarafından öldürülen emirlerin yakınlarına teslim etmişler, onlar da büyük işkencelerde bulunduktan sonra onu öldürmüşlerdi. Anonim Selçukname bu olayın

---

⁸⁴ Ebu'l-Ferec, a.g.e. trk. trc. s. 412-413, Turan, S.Z.T. s. 465

⁸⁵ Ebu'l – Ferec a.g.e. trk. trc. s. 548.

⁸⁶ Celaleddin Karatay aslen bir Rum olup gulam sistemi içinde yetişerek Türkleşmiş ve İslamiyeti kabul etmişti. (Nejat Kaymaz a.g.e. s. 47) C. Karatay yüksek ahlakı, dindarlığı ve faziletleri ile tanınmış ve herkesin hürmetini kazanmıştır. Bu sebeple onun adı fermanlarda daima şöyle geçirdi. “Veliy Allah fi'l arz (yeryüzünde Allah'ın velisi)” Rivayete göre Kayseri – Elbistan (Anadolu – Suriye)yolu üzerinde Pınar-başı havalisinde kendi adını taşıyan muhteşem kervansarayı yaptırıp Kayseri'den merasimle açılışına vardığı zaman onun azameti ve güzelliği karşısında gurura kapılacağı ve bu hayrın sevabından mahrum kalacağı endişesiyle hemen oradan dönmüştür. (Turan, Celaleddin Karatay ve Vakfiyeleri, Belleten, XLV s. 170).

tarihini 8 Zilhicce 646/24 Mart 1249 olarak vermektedir.⁸⁷ Böylece Vezir Şemseddin İsfahanî'nin Anadolu'da büyük bir nüfûzun ve gücün sahibi olarak neredeyse bir sultan gibi hüküm sürdüğü dönem sona ermiştir.⁸⁸

B- Krizin C. Karatay Tarafından Çözümü; Ortak Saltanat Formülünün Taraflarca Kabulü ve Yürürlüğe Girmesi:

Rükneddin Kılıç Arslan'ın Moğol Kağanından aldığı yarılıkla birlikte Sultan olduğunu ilan etmesine İzzeddin'in yanındaki emirler karşı çıkmıştır. Rükneddin'in Keykavus'a elçi olarak gönderdiği Cemaleddin Hotenî'ye "Küçük kardeşi büyük kardeşten üstün tutmak ve onu onun önüne geçirmek emirde ve hükümde öncelik tanımak şeriata uygun, doğrulukla bağdaşır, insanlık gereklerine sığar, örf ve adetlere yakışır bir durum değildir. Kim bu yola başvurursa, bütün insanların, hilafet makamının ve ümmetlerinin imamlarının nezdinde kınanır. Onun için şimdiye kadar yapılan yanlışların bundan sonra sürdürülmemesi gerekir. Yapılan anlaşmanın uğursuzluğuna uğramak gerekir" diyerek doğru yolun tahta üç kardeşin birlikte çıkması olduğunu söylediler. Emir Celaleddin de bu fikre katılarak geri döndü ve Rükneddin'e bunları anlattı. Moğol askerlerinin geri gönderilmesi gerektiğini söyledi. Rükneddin bu fikri olumlu buldu. Moğol askerleri geri gönderildi.⁸⁹

C- Devletin Üst Makamlarına Yapılan Atamalar

Bundan sonra devletin zirvesinde yeni atamalar olmuştur. Şöyle ki;

- Bahaeddin Erzincanî'nin azline ve Nizameddin Hurşid'in vezirliğe tayinine,

⁸⁷ Osman Turan, a.g.m. s. 32

⁸⁸ İbn Bibî Vezir Şemseddin'den bahsederken onun ne kadar iyi ve adil bir kişi olduğundan bahseder. Osman Turan ise, İbn Bibînin ona taraflı yaklaştığını, aslında o kadar da adil olmadığı hatta bir diktatör gibi davrandığı düşüncesindedir. Turan, S.Z.T. s. 461. Nejat Kaymaz da Şemseddin İsfahanî'nin ve hırsının öne çıktığından bahsederken, Turan ve pek çok kaynakta bildirildiği gibi onun diktatör bir yönetici olduğunu belirtir. Kaymaz a.g.e. s. 48 dipnot 89.

⁸⁹ İbn-i Bibî a.g.e. Trk. trc. s.120-122

- Konya’da Vezir Şemseddin’in ölümünden sonra yerine geçen Kadı İzzeddin Muhammed’in azline,
- Siraceddin Sarıca’nın Beğlerbeğliğine atanmasına,
- Seyfeddin Toruntay’ın Malatya sü-başılığına atanmasına,
- Seyfeddin Türk-eri’nin Sivas sü-başılığına atanmasına karar verilmiştir.⁹⁰

D- Sultan Hanı Savaşı (14 Haziran 1249)

Yeni düzenlemelerden en çok zararı gören şahıslardan birisi olan Bahaeddin Erzincanî mevkiini kaybedince, Moğol askerlerine sığınmıştır. Karatay’a haber gönderen Bahaeddin, Kılıç Arslan’a güvenmemesi gerektiğini söylemiş. Karatay ise onun bu sözlerine önem vermemiştir. Rükneddin Kılıçarslan Aksaray’a geldiğinde, emirleri ortak saltanat için yaptıkları anlaşmaya uymadılar. Bunun üzerine Celaleddin Karatay bu anlaşmazlıkları gidermek için onlara nasihat etmek üzere Şeyh İmaveddin-i Malatya ile İmam-ı muazzam Necmeddin Nahçevanî’yi gönderdi ise de faydalı olmadı.⁹¹Çünkü Moğol hanından aldığı yarlığ yüzünden Rükneddin’in tek başına tahta geçmesi gerektiğini düşünüyorlardı.

İbn Bibi eserinde Celaleddin Karatay ile İzzeddin Keykavus arasındaki bir diyalogu şöyle anlatır:

“Bir gün Sultan, Emir Celaleddin ile yalnız kaldığı sırada dururken gülümsedi. Celaleddin bu gülümsemenin sebebini sorunca “daha önceden babam saltanatı, küçük kardeşimize verdi, emirlerin ona uymalarını buyurdu, o konuda hepsinden sağlam belgeler ve ağır yeminler aldı, fakat hakkın desteği benim yanımda olduğu için babamın tedbirinin aksine semavî takdirin hükmüyle tahtın köşesi benim

⁹⁰ İbn Bibî a.g.e.trk.trc.s. 121-123

⁹¹ İbn Bibî a.g.e. trk trc. Aynı yerler

ışığımla aydınlandı, şimdi ise kardeşim kardeşlik haklarını çiğniyor, saltanat belgemizin üzerine ayrılık mührünü vuruyor, fakat “Allah bana yeter”, hakkın faziletine ve desteğine güveniyorum, bakalım başımıza neler gelecek dedi. Bunun karşılığında Emir Celaleddin Karatay ise “Yüce padişah, Ulu Tanrı’nın yardımını gördüğüne göre emeline ve arzusuna kavuşacaktır” dedikten sonra divana gitti. Celaleddin Karatay yanına Pervane Seyfeddin Hamid, şemseddin Tuğrai ve Emir-i dad Fahreddin Ali’yi de alıp Konya’dan Aksaray’a doğru hareket ettiler. Ruzbe ovasında durup asker topladılar. Kürt, Arap ve diğer cretlilerden topladıkları on bin asker ile Sultan Han Kervansarayına⁹² geldiler. 1 Rebil evvel 671/14 Haziran 1249 Pazartesi Sultan Keykavus tarafında Yav- taş, Aslan doğmuş, Nureddin Yakup; Kılıçarslan tarafında ise Seyfeddin Toruntay ve Seyfeddin Türk-eri vardı. Alaaddin Kervansarayı civarında başlayan savaş sırasında kuvvetlerinin bozguna uğradığını gören Kılıç Arslan, Cemaleddin Hutenu ile birlikte kaçmaya çalıştı, fakat Hutenu ldrld. Kılıç Arslan da yakalanarak, Keykavus’un huzuruna çıkarıldı. Keykavus onu görünce ağlayarak kucakladı. Aralarındaki kinin sebebinin emirlerin fitne ve fesatları yüzünden olduğunu söyleyip onu affetti.⁹³ Kardeşini bu kadar kolay affetmesi aslında Keykavus’un iyi niyetli ve barıştan yana olduğunun göstergesidir. İki kardeş arasında geçen bu savaşın msebbibleri hakkında kaynaklar farklı görüşler bildirmişlerdir. İbn-i Bibi baş müsebbib olarak Arslan- doğmuş’u gösterirken, Kerimeddin Aksarayı, Anonim Selçuk- name ve Niğdeli Kadı Ahmed ise Beylerbeyi Yav- taş’ı birinci derecede olayın sorumlusu olarak kaydetmişlerdir. Osman Turan da son müellif Niğdeli Kadı Ahmed’in, Kadı Cemaleddin Muhammed b. Hasan Hutenu’nin torununun çocuğu olması hasebiyle onun naklettiği rivayetin daha doğru

---

⁹² Bu kervansaray hakkında bilgi için bkz. Turan, Selçuk Kervansarayları s. 476, not: 11

⁹³ İbn-i Bibi a.g.e. s. 123

olduğunu, yani iki kardeş arasındaki savaşta Yav- taş'ın parmağının bulunduğunu savunmuştur.⁹⁴

E-Ortak Hâkimiyet Dönemi

Aksaray yakınlarında gerçekleşen bu savaşın (1 Rebül evvel 671/14 Haziran 1249 Pazartesi) İzzeddin'in galibiyetiyle neticelenmesinden sonra; Celaleddin Karatay, siyasi ihtirasları bastırarak devletin idaresini eline almış ve üç kardeşin saltanatı altında Selçuklu birliği ve nizamını kurmaya çalışmıştır. Onun fikrine göre üç kardeş arasında asıl sultan yine büyük olan İzzeddin Keykavus idi. Hutbe, para ve kitabelerde sıra ile isimleri zikrediliyor, bazen de sadece büyük sultanın adı kullanılıyordu. Bu tarihte basılmış paralarda ve 648/(1249-1250) tarihli bir kitabede üç kardeşin adları bulunmaktadır.⁹⁵ Daha sonraları Karatay, müşterek Saltanat naibliğini bırakarak üç sultanın birden atabeği olmuştu. Onun bu görevi üstlenmesindeki yegane amaç; üç kardeşi devlet adamlarının ihtiras ve tesirlerinden kurtararak birlik ve ahengi koruma düşüncesidir. Celaleddin Karatay, yeni görevi ile "Atabeğ-i Rum" yani "Selçuklu Saltanatı Atabeyi" ünvanını almıştır. Bu sırada yapılan vakfiyelerde kendisine "Ebû'l- mulûk ve's-selâtin"⁹⁶ unvanı verilmiştir. Anonim Selçukname, Karatay'ın üç kardeşe daima nasihatlerde bulunduğunu, Kur'an ve hadislerle bu nasihatlarını delillendirdiğini ve bu sayede kardeşler arasında dostluğun ve barışın sürdüğünü yazar. Karatay bu mevkii ve kudreti dolayısıyla bazı kaynaklarda yanlış olarak "vezir" veya "vezir kethüdası" olarak zikredilmiştir. Fakat

---

⁹⁴ Turan, S.Z.T. s. 469

⁹⁵ Halil Edhem, Tokat Kitabeleri; T.O.E.M. XXV. s. 642

⁹⁶ Sultanların ve meliklerin babası

vezirlik ilmiye sınıfı mensuplarına aid olduğundan onun bu makama gelmesi söz konusu olmamış, kaldı ki buna lüzum da görülmemiştir.⁹⁷

F- Devlet Adamları Arasındaki Mücadeleler

Celaleddin Karatay üç kardeşi tahta oturtuktan sonra Vezirlik makamına Nahçıvanlı Kadı Necme'd-Din'i, Saltanat Naibliğine; Nizamü'd-din Hurşid'i, Pervaneliğe Seyfü'd- Din Hamid'i, Melikü'l- Küttablığa ise Baba Şemse'd- Din Mahmud'u getirmiştir. Karatay'ın en büyük yardımcıları ise Beylerbeyi Şemsü'd- Din Yavtaş ile soylu bir Türk olan Emîr-i Âhur Fahreddin Arslan Doğmuş idi.⁹⁸

Yukarıda Celaleddin Karatay'ın Vezirlik makamına Nahçıvanlı Kadı Necme'd-Din'i getirdiğini söylemiştik. Nahçıvanlı Kadı Necme'd-din bu görev kendisine teklif edildiğinde bir şart ileri sürmüştü. Bu şart hazineden günlük ücret olarak kendisine iki dirhemden (yılda 720 dirhemden) fazla ödeme yapılmaması, diğer devlet adamlarının ücretlerinin de bu meblağla kıyaslanmasıydı. Ancak onun bu idealist görüşleri devlet erkanını oldukça rahatsız etti. Huzursuzluk baş gösterdi. Celaleddin Karatay ise duruma müdahale ederek Necme'd-din'i devletin en ileri gelenlerinden biri olan Mühezzibeddin'in maaşı olan 40.000 dirhem alması konusunda razı etti. Diğer devlet adamları da şimdiye kadar aldıklarının yarısıyla yetinecek, geri kalan meblağ ise metbu Moğolların haraci olarak ayrılacaktı.⁹⁹ Celaleddin Karatay'ın bu müdahalesiyle birlikte devlet erkanı içerisinde tekrar geçici bir huzur dönemi başlamıştır.

---

⁹⁷ Turan, a.g.m., s. 35-38.

⁹⁸ Kaymaz, a.g.e. s. 48

⁹⁹ İbn Bibî, a.g.e. s. 126, Turan, S.Z.T. s. 490, Kaymaz, a.g.e. s. 49-50

G- Uç Türkmenlerinin Hareketleri, Tedip ve Tenkileri

Bu sırada uçtaki Türkmenler isyan halindeydiler. “Oyuz Melik İsyanı” olarak adlandırılan bu isyanı bastırmak için Beylerbeyi Melikül-Ümera Yav-taş ile Emir-i Ahur Melikü'l-Ümera Fahreddin Arslandoğmuş görevlendirildi. İsyan bu emirler tarafından bastırıldı.¹⁰⁰

Türkmenlerin bu isyanı içinde buldukları durumdan duydukları memnuniyetsizliklerin habercisiydi. Moğol baskısı, kardeşler arasındaki taht kavgaları, devlet erkanının çıkar çatışmaları merkezi otoriteyi zayıflatmış bu da uçlardaki Türkmenleri bağımsızlık hevesine sevk etmiştir.

Türkmen isyanlarının bastırılmasıyla devlet yeniden asayişe kavuşmuştu. Anlaşıldığı üzere Celaleddin Karatay kendisi gibi fedakar ve devletin iyiliği için samimiyetle çalışan birkaç kişiyle beraber devleti hem içte hem de dışta istikrara kavuşturmuş, devlet birkaç yıl da olsa sakin ve huzurlu bir dönem geçirmiştir.

H- Batu Han'ın Elçilerinin Konya'ya Gelişi ve Buradaki Faaliyetleri

Celaleddin Karatay'ın sağladığı bu huzur dönemi Batu Han'ın elçilerinin Konya'ya gelişiyle bozuldu.

Elçiler gelişlerinin sebebinin vezir Şemseddin'in öldürülmesinin araştırılması ve ilave vergilerin toplanması için olduğunu söylediler. Bu elçi heyeti Hutu-kör, Keleger ve Kutlu Melik gibi kimselerden oluşmaktaydı.¹⁰¹

Vezir Şemseddin Batu Han'ın huzuruna çıkarak itaatini bildirmiş hatta ölmeden önce de Batu Han'a haber gönderip yardımını beklemişti. Batu Han da onun

---

¹⁰⁰ İbn Bibî a.g.e. trk. trc. s. 126-127, Turan, S.Z.T. s. 470-471.

¹⁰¹ İbni Bibî a.g.e. trk. trc. s. 127

öldürülmesinden büyük rahatsızlık duymuş ve bunun nedenlerinin araştırılmasını emretmiştir. Celaleddin Karatay Batu Han'ın sorularına cevap vermek için Tuğracı Şerefeddin Mahmud'u tayin etti. Bu arada Kadı Necmeddin görevine başladıktan bir süre sonra işlerin doğru gitmediğini görünce Şemseddin İsfahani'nin akıbetine uğrayacağı endişesiyle vezirliği bırakıp Halep tarafına gitti.¹⁰²

Altınorda'ya aynı Batu Han'a giden elçilik heyetinde Şemseddin Mahmud Tuğraî'nin yanı sıra şu devlet adamları bulunuyordu:

- Reşideddin Cüveynî
- Şucâeddin Abdurrahman (Reis'ul-bahr)
- Necibeddin (Müstevfi)
- Hatîreddin Zekeriya (Emir-i Dâd)
- Sarimeddin Alp-saru (Şemseddin İsfahani'yi öldürenlerden)
- Bahaeddin Erzincanî (Şemseddin İsfahani'yi öldürenlerden)

Han'a giden devlet adamları kendilerine sorulan soruları cevapladıktan sonra götürdükleri hediyelerle birlikte hanın gözünü boyayarak kendilerini haklı çıkarmayı başardılar. Ceza almak şöyle dursun, Her biri birer mevki kazanarak geri döndüler.

Mahmud Tuğraî; Necmeddin Nahçevânî'den boşalan vezirlik makamına,

- Şücaeddin Nâib'liğe,
- Necibeddin Düleycânî İstifa'ya¹⁰³ getirildi.
- Reşideddin Cüveynî Emir-i Arız'lığa¹⁰⁴
- Hatîreddin Zekeriya-yı Sucasî ise Çorum emirliği ve Emaret-u Serleşkeri'liğe¹⁰⁵ getirilmişti.

---

¹⁰² İbni Bibî a.g.e.trk.trc. s. 127.

¹⁰³ Maliye Bakanlığı

¹⁰⁴ Ordu Müfettişliği

Bu beyler Konya'ya geldiklerinde Sultan'ın huzuruna çıktılar ve Batu Han tarafından gönderilen incili kaftanı, külahı, okluğu, oku ve yayı, Emir Celaledin'e gönderilen yünlü abayla birlikte rütbelerine göre olan yarlıgları sundular. Bu yarlıklar kabul edilerek boyun eğildi. Naib olan Nizamüddin Hurşid ise Pervaneliğe getirildi.¹⁰⁶

Devlet adamlarının kendi şahsi çıkarları doğrultusunda yaptıkları bu hareket, devletin iyiliği için samimiyetle uğraşan Karatay, Yav-taş, Nizameddin Mürşid ve Arslandoğmuş gibi devlet adamlarını oldukça üzümüştü. Çünkü o güne kadar Sultan'dan başkasından emir almamışlar ve Sultanın fermanından başka ferman kabul etmemişlerdi. Şimdi ise bu devlet adamları Sultan'dan başkasından aldıkları yarlıglarla, kendilerinin yeni görevlere getirildiklerini Sultan'a bildiriyorlardı. Bu durum elbette kabul edilemezdi. Bu mücadele ve ihtiraslar sırasında Muinüddin Süleyman ile Seyfeddin Erzincan sü-başılığı hususunda anlaşmazlığa düştüler. Sorunun çözümü için Baycu Noyan'a giderlerken, Vezir Mahmud Tuğraî de devlet erkânı aleyhine gizlice bir mektup yazarak Baycu Noyan'a göndermek isterken yakalandı. Bunun üzerine Karatay, Mahmud Tuğrai'yi Antalya'da hapsedirdi. Yerine Rey'li Kadı İzzeddin Muhammed'i¹⁰⁷ vezirliğe getirdi.¹⁰⁸ Kadı İzzeddin Vezirlik makamına geldikten sonra yönetimi ele almış ve bu devre damgasını vurmuştur.

---

¹⁰⁵ Subaşılığı

¹⁰⁶ İbni Bibî a.g.e.trk.trc. s. 128

¹⁰⁷ Kazı İzzeddin bu dönemde oldukça önemli işler yapmış dindar, dürüst ve dirayetli bir devlet adamı idi. İbni Bibî dahil bütün kaynaklarda ondan övgüyle bahsedilir. Bir taraftan Keykavus'u çevresindeki kötü alışkanlıklardan uzak tutmaya çalışırken diğer bir yandan da Moğollara mücadele etmiştir.. Mevlana Celaledin Rumî mektubunda onun iyiliklerini anlatmıştır. Mevlana Celaledin, Mektuplar, Trk. Çev. A. Gölpınarlı İst. 1999 71. mektup s. 107 – 111. Konya'da Kadı İzzeddin'e ait cami, türbe, şifahane ve medrese bulunmaktadır.

¹⁰⁸ Turan S.Z.T. s. 471

İ- II. Keykavus'un Moğolistan'a Çağırılması

1253 senesinde Moğolistan'dan gelen elçiler; Mengü Kaan'ın, İzzeddin Keykavus'u huzuruna çağırdığını bildirdiler. Bu durum Selçuklu Devleti için oldukça ağır ve onur kırıcıydı. Bunu kabul etmemek için çeşitli bahaneler ve özürler iletilirse de Moğol elçilerinin kararlı ve ısrarlı tutumları karşısında boyun eğmek zorunda kaldılar. Celaleddin Karatay, Beylerbeyi Şemseddin Yav-taş, Emir-i Ahur Fahreddin Aslandoğmuş ve Pervane Nizameddin Hurşit, İzzeddin Keykavus, Alaeddin Keykubad ve Rükneddin Kılıç Arslan Kayseriye gitmek üzere yola çıktılar. Bu arada birçok kötü meziyeti bünyesinde bulunduran Kayseri subaşı Kadı Seyfeddin Türkeri ile Sultan arasında bir yakınlaşma oldu. Bu yakınlaşma sonucunda Türkeri o güne kadar din yolundan ayrılmayan, ahlakî faziletleri yüksek İzzeddin Keykavus'u doğru yoldan ayırarak içki içmesine, kumar oynamasına ve harama el uzatmasına neden olmuştur. Keykavus'un karakterindeki bu olumsuz değişiklikler halkın güvenini kaybetmesine yol açtı. Keykavus, Türkerinin baskıları neticesinde değersiz, tecrübesiz ve liyakatsiz kişilere önemli mevkiiler verdi. Değerli devlet adamlarının sözlerini dinlemedi. Türkeri bu arada kendi gelirlerini oldukça arttırdı. İzzeddin'in bu zararlı alışkanlıklarına ve devlet hazinesinin israfına karşı çıkan Amid Kumandanı Altun-aba¹⁰⁹ dahi Türkeri tarafından öldürüldü. O günden sonra Türkeri'nin kötülükleri o kadar arttı ki kendi etrafındakiler dahil kimse bu duruma dayanamaz hale geldi. Başta Celaleddin Karatay ve diğer devlet adamları binbir nasihatle Sultan'ın onun hakkındaki görüşünü değiştirip onu görevinden almasını sağladılar. Mindas kalesine götürülen Türkleri burada öldürüldü.¹¹⁰

¹⁰⁹ Altun Aba'nın hayatı için bkz. Turan "Şemseddin Altun-aba Vakfiyesi ve Hayatı", Belleten 1947 CXV S.41-44, s.197-235

¹¹⁰ İbni Bibî age trk.trc.s. 133-135

K-Celaledin Karatay'ın Ölümü İle Baş Gösteren Yeni Kriz : Kardeş Sultanlar Arasındaki İktidar Mücadelelerinin Yeniden Başlaması

Sultan bu gafletleriyle Sivas'a vardığında Kayseri'de hastalanan Karatay'ın ölüm haberini alır.Onun ölümü Keykavus'u telaşlandırmıştır. Bu bahaneyle Moğolistan'a kendi yerine, kardeşi Alaaddin Keykubad'ı göndermeye karar verdi. Bunu Han'a yazdığı mektupta şöyle bildirdi : “Devlet işlerini idare eden atabeğim Celaledin Karatay öldüğü için bizzat gelmem mümkün olmadı. Zira garbde bir düşman¹¹¹ bana karşı harekete geçmiştir. Şimdi benim gibi bir sultan olan küçük kardeşim Alaeddin'i gönderiyorum. Başka bir zamanda bizzat geleceğimi temin ederim”¹¹² Aslında Keykavus'un Moğolistan'a gitmek istemeyişinin nedeni; yerine Alaeddin'in geçmesinden korkmasıydı.¹¹³

Celaledin Karatay'ın Kayseri'de ölümü elbette büyük bir üzüntüyle karşılanmıştır. Onun eksikliği devletin her kademesinde kendisini hissettirecek ve üç kardeş saltanatı büyük kavgalara sahne olacaktı. Celaledin Karatay'ın ölüm tarihi Anonim Selçukname'de tam olarak 28 Ramazan 652 / 12 Kasım 1254 olarak verilmiştir. İbn Bibi Celaledin Karatay'ın Kayseri'de ötdüğünü bildirirken, onun nereye gömüldüğünü söylemez. Ancak mahallî ananeler onun naşının Konya'daki medresesi yakınındaki¹¹⁴ veya kervansarayındaki türbede olduğunu söylemektedir.¹¹⁵ Ancak bunların kesin olduğuna dair elimizde herhangi bir belge bulunmamaktadır. Anonim Selçukname de tabutununun Kayseri'den Konya'ya getirildiğini bildirilir. Yine Eflaki, Mevlana Celaledin Rumi'nin Karatay medresesine uğradığını,

¹¹¹ Bu düşman bir Türkmen isyanıdır. Turan, S.Z.T s:472

¹¹² Ebu'l-Ferec a.g.e trk.trc.s.26

¹¹³ Aksarayî a.g.e trk.trc s:29; Turan, a.g.e s: 472

¹¹⁴ Hamdi Zade Abdükadir, TOEM. XXXIII. s:533

¹¹⁵ Halil Edhem. TOEM. XXXIII s:533

türbesini ziyaret ettiğini ve hafızların onun ruhuna Kur'ân okuduğunu nakletmiştir. Bu bilgiler bize onun Konya'da medfun olduğunu kesin olarak ispatlar. Ayrıca yine Celaleddin Karatay ile Mevlana arasındaki yakın dostlukta birçok kaynaktan zikredilmektedir.¹¹⁶

C. Karatay evvelce de belirttiğimiz üzere sağlam karakterli, dindar, ahlaki faziletleri yüksek, hayırsever geceleri namaz kılan, gündüzleri oruç tutan, nefisini her türlü maddî ve manevî zevklerden uzak tutan din, dil ayrımı yapmadan herkese yardım eden, mütevazı bir insandı.¹¹⁷

Karatay'ın devlet üzerindeki etkisini anlayabilmek için bundan sonraki hadiseleri iyi takip etmek gerekir. Onun ölümüyle, başta üç kardeş sultan olmak üzere, devlet adamları birbirine düşman olacak, telafisi mümkün olmayan hatalar üst üste gelecek, devlet içinden çıkılması çok güç sorunlarla karşı karşıya kalacaktır.

1- Sultan Alaaddin'in Öldürülerek Devreden Çıkartılması (1254)

C. Karatay'ın Kayseri'de hayatını kaybetmesini bahane eden Keykavus'un Moğolistan'a kardeşi Alaaddin'i göndermeye karar verişini ve bunun sebeplerini yukarıda belirtmiştik. Bu karar üzerine Keykubad, beraberinde Seyfeddin Toruntay, Naib Şücaeddin Abrurrahman, Lala Emir Bedreddin Muslih ve Kabız-ı Emir Nureddin Abdullah ve sayısız hediyelerle birlikte yola çıktı. Yolda kendisine annesi, Tuğracı Sahip, Emir-i Arız Reşidüddin ve yandaşları da katıldılar ve kendisine bağlılıklarını bildirdiler. Gittikleri yerlerde asıl sultanın o olduğunu anlattılar. Hatta bu yüzden Tuğracı Sahip ile Reis Şücae'd-din'in arasında sorunlar çıktı.¹¹⁸

---

¹¹⁶ Turan, Selçuk Devri Vakfiyeleri s:42

¹¹⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz; Turan; Selçuk Devri vakfiyeleri s: 44-46

¹¹⁸ İbn Bibî, a.g.e. trk. trc. s.136

Alaaddin Keykubad'ın bu hareketi Keykavus'u, Rükneddin Kılıç Arslan'ı ve taraftarlarını endişey'e sürükledi. Alaeddin'in Moğol Kaan'ından alacağı yarlğ ile tek başına hükümdar olacağı endişesi üzerine, Moğolistan'a kendi adamlarını yolladılar.Lakin Keykubad, Batu Han'a varmadan esrarengiz bir biçimde öldürüldü (1254). Ebu'l Ferec onun ölüm sebebini Keykavus olarak gösterir. Niğdeli Kadı Ahmed Keykubad'ın Erzurum'da ölüp anasının (Gürcü Hatun) yanına gömüldüğünü, Baybars Mansurî ise Erzincan'a götürülüp oraya gömüldüğünü nakleder. İbn Bibi ise, Keykubad'ın ve yanındakilerin gece içkili bir yemek ve eğlenceden sonra sabah ölü bulunduğunu ancak bunun sebebini bilinmediğini, bu konuda bir çok dedikodunun çıktığını söyler, Baybars bu iftiralar ve zehirlenmesi hakkında ayrıntılı bilgi verirken Keykubad'ın hastalanarak öldüğünü yazar. Kalkaşendî ise, Konya'ya getirilip oraya gömüldüğünü nakleder. Keykubad öldüğünde 17 yaşında idi.¹¹⁹ Kaynakların hemfikir olduğu görüş onun annesinin mezarına gömüldüğüdür. Annesi onun ölümünden sonra uzun süre yaşadığına göre muhtemelen Keykubad onun ölümüne kadar başka bir yerde gömülü kalmış sonra onun mezarına defnedilmiştir.¹²⁰Keykubad'ın ölümü ile Selçuklu Devleti yönetimi Keykavus ile Kılıçarslan'a kalmıştır.

2- İkili Yönetim Dönemi: Sultan İzzeddin'in Kardeşi Kılıçarslan'la İlişkileri

Sultan İzzeddin ve kardeşi Rükneddin Kılıç Arslan, Alaeddin Keykubad'ın Moğolistan'a yola çıkmasından sonra Konya'ya dönmüşlerdi. Keykavus Kayseri'de edindiği kötü alışkanlıklarına devam etti. İçki, kumar, eğlence, harama el uzatmak,

---

¹¹⁹ Aksarayî, trk trc. s. 36-39, İbn Bibî s:607,629, 630; Baybars Mansuri, British Museum Add. 23325 s. 25 a – 266; Ebu'l-Ferec, s.422; Muhtasar s:461 Kadı Ahmed s:298; Kalkanşendi ,Subhu'l – A'şa, Kahire 1915 CV. s.361'den naklen Turan, S.Z.T. s.473-74

¹²⁰ Kaymaz, a.g.e, s.57

kendine hazine toplamak, etrafında toplanan serseri takımına hak etmedikleri vazifeler ve paralar dağıtmak gibi bir Türk Sultanına yakışmayacak hareketler devletin iyiliği için çalışan devlet adamlarını rahatsız etti.¹²¹ “Sultan, Hıristiyan dayılarından ve Konya’ya sığınan geleceğin Bizans imparatoru olacak Mihael Paleologus’tan dahi etkilenmiştir.¹²² Sultan’ın Hıristiyan dayıları da devletin işlerine her geçen gün daha fazla müdahale ediyorlardı. Sultan ve kardeşi Rükneddin sık sık kavga eder olmuşlardı. İzzeddin Keykavus ve dayıları Kılıç Arslan’a çok kötü davranıyorlar, ona sürekli hakaret ediyorlardı.¹²³

Sultan IV. Rükneddin Kılıç Arslan bu durumdan kurtulmak için Havayıcısalar¹²⁴ Kemaleddin’in önerisini kabul ederek Develi Subaşı Sinaneddin Kaymaz’ın oğlu Nusreddin ve Kayseri Subaşı Emir-i Arız Samsameddin’e bir mektup yazmış, bunun neticesinde de Kayseri’ye çağırılmıştır. Bunun üzerine Kılıç Arslan gizlice Kayseri’ye gittiğinde burada çok fazla ilgiyle ve saygıyla karşılanmış etrafında büyük bir taraftar kitlesi oluşmuştu.¹²⁵

3- IV. Kılıç Arslan’ın Müstakil Hükümdarlığını İlanı (1254)

Kılıç Arslan Kayseri’ye geldikten sonra hükümdarlığını ilan etmiş ve kendi adına para bastırmıştır. Ancak bunu yaparken II. Alaeddin’in adını da kendi adının yanında zikrettirmiş(1254)¹²⁶ Böylece Sultan Keykavus’a karşı birlikte hareket ettiklerini göstermiştir. Kılıç Arslan’ın hükümdarlığını ilan etmesiyle (1254), devlet içerisinde biri Konya’da, diğeri Kayseri’de olmak üzere iki ayrı hükümdar ortaya

---

¹²¹ İbni Bibî, a.g.e, trk.trc.s. 136

¹²² Cahen ,a.g.e, s. 205

¹²³ İbni Bibî ,a.g.e, trk.trc. s. 80

¹²⁴ Kiler sorumlusu

¹²⁵ İbni Bibî a.g.e.Trk.trc.s. 138-139

¹²⁶ H.Erkiletlioğlu O.Güler: Türkiye Selçuklu Sultanları ve Sikkeleri, Kayseri 1996 s: 178-179

sıkılmış bu da devlet içerisinde karışıklığa yol açmış, fakat devletin ikiye bölünmesi gibi çok ciddi bir sorun şimdilik bahis konusu olmamıştır.

Sultan İzzeddin, Kılıç Arslan'la uzlaşmak için Yav-taş'ı gönderdi. Ancak Yavtaş'ın nasihatleri fayda etmedi ve Yav-taş Öksüd mağarasına hapsedtirildi. Bunun neticesinde Yav-taş'ın Kılıç Arslan tarafına geçtiğini görüyoruz. Arkasından Elbistan Subaşı Felekeddin Halil ve daha birçok kişinin katılımıyla taraftarlarının sayısını ve gücünü arttıran Kılıç Arslan bununda etkisiyle savaş hazırlıkları yapıyordu. Felekeddin Halil ve Hüsameddin Baycar yanlarındaki bir grup askerle Alaeddin Kervansaray'na savaşmak için gidip buranın kapısını yaktılar. İçeride bulunan bazı kervan kabilelerindekiyi öldürüp mallarını aldılar. Sultan Keykavus bütün bu olanlardan büyük endişe duymaktaydı. Bu sırada Kayseri'de bulunan Muinüddin Süleyman ve Hatıreddin, elçi olarak Konya'ya gelmişler ancak elleri boş olarak geri dönmek zorunda kalmışlardı.¹²⁷

4- Kardeş Sultanlar Arasında İkinci Karşılaşma: Ahmedhisar Savaşı (1254), IV. Kılıç Arslan'ın Yenilmesi Ve Hapsedilmesi

Savaşın kaçınılmaz olduğunu gören Keykavus, Yıva, Kıpçak ve Kürtlerden ücretli asker toplayarak ordusunu güçlendirdi. Kardeşiyle savaşmak üzere Kırşehir'den Tuzağaç'a geldi. Gönderdiği elçilerle Sivas, Malatya, Amid ve Harput'u verip savaşı önlemeye çalıştı.¹²⁸ Ancak Kılıç Arslan'dan gelen elçiler Kayseri ve Kırşehir'i de istediler. Bu müzakereler netice vermeyince iki ordu Ahmedhisar'da savaşa başladı. Bundan önceki savaş gibi bu da Keykavus'un zaferi ile sonuçlandı. Kılıç Arslan Develü'den Sis'e doğru giderken Türkmenler tarafından yakalanıp Sultan'a teslim edildi. Sultan ikinci kez kardeşini affedip kucakladı. Ona

---

¹²⁷ Turan, S.Z.T. s. 474-475

¹²⁸ Kaymaz, a.g.e. s. 58

hilat ve altın verip kendi isteğiyle Amasya'ya ikamete mecbur etti. Sonra da Burgulu kalesine gönderdi. Aksarayî, Kılıç Arslan'a muhafız olarak bırakılan Keykavus'un Hristiyan dayısı Kir Haya'nin ona kötü davrandığını, işkence ve ağır hakaretlerde bulunduğunu; Kılıç Arslan'ın ise bu hareketlerden çok muzdarip olduğunu bildirir.¹²⁹

Keykavus'un kardeşini ikinci kez bağrına basmasının sebebi savaşı çıkarınların aslında onun yanındaki emirler olduğunu bilmesiydi. Zaten bu yüzden barışta ısrarlı davranmış, bu uğurda bir çok taviz vermiş, ancak savaşı engelleyememişti. Keykavus savaşı kazanmak uğruna hazineden yüklü miktarda para harcamış bu sayede savaşı kazanırken diğer taraftan da devlet'in ekonomik durumu Moğollar yüzünden iyice bozulmuştu.

Bu savaşın en önemli sonucu ise, Keykavus'un tekrar tek başına saltanata hakim olmasıdır.

III- İKİNCİ MÜSTAKİL SALTANATI (1254-1256)

Keykavus'un kardeşini hapsedirmesiyle birlikte müşterek saltanat olgusu son bulmuş ve II. İzzeddin tekrar tek başına müstakilen sultan olmuştu. Bu dönemde devlet erkani şu kimselerden oluşmuştur:

- Vezir: Kazı İzzeddin Muhammed
- Atabeyi: Aslandoğmuş
- Beylerbeyi: Yavtaş
- Emir-i Dad: Fahreddin Ali
- Pervane: Nizamüddin Hurşid
- Müstevfi: Necibüddin¹³⁰

---

¹²⁹ Aksarayî, a.g.e. trk.trc.s. 39-40, Turan, S.Z.T. s. 475

¹³⁰ Aksarayî, a.g.e. trk. trc. s. 31

A- Moğol Baskıları ve Emir-i Dad Fahreddin Ali'nin Altınorda Devleti Hanı Batu'ya Gönderilmesi

Keykavus'un kurduğu bu yeni düzen Baycu ve diğer Noyanların istedikleri ağır vergilerle sarsıldı. Bundan önce de Moğol elçileri sık sık gelip ağır meblağlar istiyorlardı ve en iyi şekilde ağırlandı, yüklü miktarlarda hediye ve paralarla geri gönderiliyordu. Ancak devletin ekonomisinin kötü durumu artık bu yükü kaldıramıyordu. Vezir Kadı İzzeddin, Beğlerbeyi Şemseddin Yavtaş ve Aslandoğmuş¹³¹ bu duruma bir çözüm bulmak üzere; Batu Han'a Emir-i Dad Fahreddin Ali başkanlığında bir elçi heyeti gönderdiler. Bu heyet Batu Han'ın huzuruna çıktığında durumu anlatıp bağlılıklarını bildirdiler. Batu Han ise onları dinleyip hak verdi ve diğer emir ve elçilerin Rum diyarına gitmelerini yasaklayan bir yarlğ ve peyza çıkardı ve bir çok hediyelerle birlikte heyeti geri gönderdi.

Kaan'ın yasağını duyan Baycu ve diğer noyanlar da Anadolu'ya gelmeye cesaret edemediler.¹³²

Gerek Batu Han'ın bu müdahalesiyle azalan Moğol baskısı, gerek tek hükümdarlık dönemi devleti hem maddî, hem de manevî yönden oldukça rahatlattı. Yeniden bir huzur ortamının doğmasına vesile olmuştur. Ancak bu ortam da fazla sürmemiş; bir yandan Ermenilerin tecavüzleri diğer yandan da Türkmen ayaklanmaları devleti yeniden bir buhran dönemine sokmuştur.

Öyle ki Ermeniler, Maraş'ın 1248'de bir süre için işgal etmişlerdir. Ancak ne Ermeniler ne de İznik Rumları bu dönemde gerileme sürecine girdikleri için Selçuklu topraklarında hak iddia edememişlerdir. Türklere karşı Moğolların sadık bir

---

¹³¹ İbni Bibî, eserinde Celaleddin Karatay'ın adından da bahseder. Ancak Celaleddin Karatay daha önce öldüğünden onun hayatta göstererek hataya düşmüştür.

¹³² İbni Bibî a.g.e. trk. trc. s. 142-143

vasalı olmalarına rağmen Ermeni kralları Türkmenlerin ve Mısır- Suriye Türk Memlûk İmparatorluğunun daimî istilalarına mağruz kalarak gittikçe küçülmüş ve erimişlerdir.¹³³

B- Ağaçeri Türklerinin İstilasası ve Tenkili (1254)

Türkmen gruplarından olan Ağaç erileri¹³⁴ Selçuklu Devletinin zaafiyetinden yararlanıp Maraş ve Malatya'nın ormanlık alanlarına yerleşmişler, bununla da kalmayıp yolları keserek Suriye'ye giden ve gelen kervanları soymaya başlamışlardır. Özellikle Elbistan ve Adıyaman taraflarında yağma hareketlerine hız kazandırmışlardı.¹³⁵ Tüm bu olaylara seyirci kalmak istemeyen Vezir Kadı İzzeddin ve Beylerbeyi Yav-taş orduyu alarak Ağaç-erilerin üzerine yürüdüler. Ancak Kayseriye geldikleri zaman Baycu Noyan'ın Anadoluya istilaya giriştiğini ve öncülerinin Erzincan'a geldiğini öğrendiler. Bu durum karşısında Ağaç-eri Türklerini bırakıp Moğollara karşı hazırlığa giriştiler. Antalya'ya gitmiş olan Sultan ile Arslan doğmuş'u da Konya'ya çağırdılar. Ağaçeriler ise her ne kadar yağmalama ve yol kesme adetlerini bırakmasalar da 1258 yılında II. İzzeddin Keykavus'un yanında Moğollara karşı savaşmışlardır.¹³⁶

C- Moğolların İkinci Anadolu İstilasası ve Sonuçları (1256)

1- Baycu Noyan'ın Anadolu'ya Girişi ve Keykavus'un Tutumu

II. İzzeddin Keykavus'un Batu Han'dan aldığı yarlıg Baycu Noyan'ı oldukça rahatsız etti. Çünkü İzzeddin artık eskisi kadar hürmet etmiyor, vermesi

---

¹³³ Turan: S.Z.T. s. 476

¹³⁴ XIII. yy'da Ağaçeriler Oğuzların Fars bölgesi oymaklarındadırlar ve bu dönemde yaklaşık 1000 çadırılık bir nüfusa sahiptirler. Sümer, Oğuzlar, İst. 1952, s. 447. Aynı yazar, Ağaçeriler, Belleten 1962 c. 26, S. 103, s. 527-528.

¹³⁵ Ağaçerilerle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Sümer, a.g.m s. 521-528

¹³⁶ İbn Bibî, a.g.e. trk.trc. s. 143-144

gereken vergiyi ödemiyor, isteklerine boyun eğmiyordu. Ayrıca Ahmedhisar savaşından sağ kurtulan emirler de Baycu'nun yanına gitmişlerdi. Bu emirler onu İzzeddin'e karşı sefer yapması için sürekli kışkırtıyorlardı.¹³⁷ Baycu 1256 yılında¹³⁸ yanında çok kalabalık bir ordu ve ailesiyle birlikte Anadolu'ya doğru harekete geçti. Bunun en önemli sebeplerinden biri de Mengü Kağan'ın İran ve batısındaki toprakların idaresini kardeşi Hülagü'ye bırakması ve Hülagü'nün çok büyük bir asker topluluğu ile bu topraklara yerleşmesinden sonra Baycu'nun yurtsuz kalmasıdır. Yukarıda saydığımız nedenlerle harekete geçen Baycu Erzurum'dan Aksaray'a doğru ilerlemiş ve yolda geçtiği yerlerde çok büyük yağma ve yıkımlarda bulunmuştu. Durumu haber alan Keykavus ve ileri gelen devlet adamları Konya'ya gidip durumu müzakere etmeye başladılar. Pervane Nizamüddin Hurşid elçi olarak Baycu Noyan'a gönderildi. Nizamüddin Hurşid Baycu ile görüştüktan sonra gelip Sultan'a Baycu'nun barış yanlısı olduğunu ve isteğinin barınmak amacıyla yaylak ve kışlak olduğunu bildirdi.¹³⁹

Moğolların ordularının ne kadar büyük olduğunu gören Rükneddin Kılıç Arslan kardeşini savaşmaması hususunda uyardı. Aslında kendisi de savaş yanlısı olmayan Keykavus etrafındaki bir grup liyakatsiz insanın sözüne itibar ediyordu. Bunlar kutsal cihat isteyen koyu müslümanlar, ayrıcalıklarını kaybetmek istemeyen, Sultan'ın köleleri; Türkmenler'in gücüne ve İznik Rumlarının yardımına güvenen İzzeddin'in çevresindeki Rumlar;¹⁴⁰hatta bunların arasında Vatatzes'den kaçıp İzzeddin'e sığınan ve ileride Bizans'ın başına geçecek olan Mihael Palailogos da vardı. Keykavus barış istemesine rağmen yine de bir ordu hazırladı. Bu ordunun

---

¹³⁷ Anonim Selçukname, s. 34-35

¹³⁸ Aksarayî Baycu'nun bu hareketinin tarihini yanlışlıkla 1258 olarak verir. a.g.e. trk trc. s. 31

¹³⁹ İbni Bibî a.g.e. trk. trc. s. 144-145

¹⁴⁰ Aksaray eserinde savaşı isteyen ve Sultan'ı ikna eden kişi olarak Vezir Kadı İzzeddin'i göstermiştir. S. 31-32 Ancak İbni Bibî böyle bir şey söylemez.

içinde Türkmenler ve Palailogos'un önderliğindeki (Rum) kuvvetler de yer alıyordu.¹⁴¹

Bütün itiraz ve tavsiyelere karşı cihad kararının alınmasıyla; Vezir İzzeddin, Beğlerbeği Yav-taş ve Arslan-doğmuş komutasındaki Selçuklu kuvvetleri Konya'dan Aksaray'a geldi. Bunu haber alan Baycu'nun da Aksaray'a hareket etmesiyle iki ordunun öncüleri Aksaray yakınlarındaki Sultan Alaeddin Kervansarayı önünde karşılaştı. Selçuklu öncü birliklerini teşkil eden Türkmen askerleri Moğol öncü kuvvetleri tarafından imha edildi. İki ordu ertesi gün (14 Ekim 1256 /23 ramazan 654) Sultan Hanı civarında savaşa başladı. Ancak çok güçlü ve kalabalık Moğol askerleri karşısında Selçuklu ordusu fazla dayanamadı.¹⁴² Başta Vezir olmak üzere birçok kişi öldürüldü. Bunu haber alan Sultan Keykavus saraydaki kadınlarını, Hristiyan dayılarını ve altınlarını alarak, Antalya ve oradan da Alaiye'ye kaçtı.¹⁴³ İzzeddin tahta geçtiği 1246 yılından beri ilk defa tahtından ayrılıyordu. Böylece Moğolları ilk defa bir Türkiye Selçuklu hükümdarını savaşıarak, tahttan indirmiş oluyorlardı. Bu yenilgi Selçuklu devletinin geleceği için hiç de iyi olmamıştı. Moğol baskıları şiddetini arttırmış, üstelik ordunun tekrar toparlanıp mücadele edecek gücü bulunmadığından, Moğol tahakkümünden kurtulma ümidi de kalmamıştır.¹⁴⁴

---

¹⁴¹ İbn Bibî a.g.e. trk. trc. 145-146; Turan S.Z.T. s. 480

¹⁴² İbn Bibî savaşın kaybedilmesinin asıl nedeninin Keykavus'un yakın kölelerinin, onu büyük emirlerine karşı kışkırtması olduğunu söyler. Bu köleler,Keykavus'a büyük emirlerin kendilerine kötü davrandıklarını söylemişlerdi. Bunun üzerine Keykavus sinirlenerek bu emirler hakkında kötü sözler söylemiş ve bu sözleri duyan emirler de Keykavus'a kırılarak görevlerini layıkıyla yapmamışlar bu da savaşın kaybedilmesine neden olmuştur. (İbn Bibî a.g.e. trk. trc. s. 145-148. O. Turan ise, Keykavus'un kötü hareketlerine kırılan bazı emirlerin ciddi bir gayret göstermediğini özellikle ordu kumandanı olarak düşman karşısına gönderilen Arslan doğmuş'un Konya'da Sultan'ın sarhoş bir halde evine girerek ailesine tecavüz ettiği haberini duyması üzerine gizlice Baycu ile anlaşmasının ordusunun direnmeden yenilmesine neden olduğunu söylemektedir. (bkz. Keykavus II. I. A. s. 643)

¹⁴³ Cahen, a.g.e. s. 268-269

¹⁴⁴ Bal: a.g.e. s. 102

Osman Turan tüm bunlara rağmen, Moğollara karşı mücadeleyi daima İzzeddin Keykavus temsil ettiği için Anadolu'da ona karşı doğal veya zaruri bir bağlılığın olduğunu belirtir.¹⁴⁵

2- Moğolların Yayılışı ve Konya'nın Kurtuluşu

İzzeddin'in Konya'dan kaçışıyla birlikte Konya'da ne hükümet ne de asker kalmıştır. İl-Almış oğlu Nizameddin Ali adlı saray kahyası (Üstad'üd-dar) duruma el koymuş, şehirde ne kadar ayak takımı ve bozguncu kavgası varsa hepsini yatıştırmıştır. Ardından derhal Moğol askerlerinin ihtiyaçlarını karşılamak ve Noyanlara hediye hazırlamak için halkı topladı. Cuma günü minbere çıkarak halkın canını kurtarmak için malını feda etmesi gerektiği önerisinde ve telkininde bulundu. Topladığı dört katır yükü altın ile şehri Moğollar'dan satın alıp yıkılmaktan ve halkını kıtalden kurtardı.¹⁴⁶

Baybars, Nizameddin Ali'nin Selçuklu başkentini kurtarma olayını bize daha detaylı şekilde şöyle nakletmektedir:” Hatib, topladığı para ve kıymetli eşyayı alıp Baycu'nun çadırına gider. Fakat Baycu, avlanmakta¹⁴⁷ olduğu için ona götürdüğü şeyleri karısına teslim eder. Hatun, hatibi ve eşyayı kabul edip yemek yerken misafirine şarap ikram eder. Fakat hatib içmeyince sebebini sorar. Hatib, Allah'ın Kur'an'da şarabı kendilerine haram ettiğini söyler. Hatun, kendilerine neden haram etmediğini sorar. O da siz mi kafirsiniz, biz mi.Buna mukabil Tanrı indinde siz mi daha hayırlısınız, biz mi? diye sorar. Hatib 'biz' cevabını verir. o halde nasıl olur da Allah, size karşı bize yardım eder der. Hatib, Müslümanlar İslamiyet yolundan uzaklaştığı için Allah kızdı ve bizi sizin kılıcınıza teslim etti

---

¹⁴⁵ Turan S.Z.T. s. 480

¹⁴⁶ Anonim Selçukname, s. 53-54

¹⁴⁷ O. Turan Hoca avlanmaktan maksadın İzzeddin'i takip olduğunu belirtmiştir. S.Z.T. s. 482

mukabelesinde bulunur. Bu sohbet sonunda Hatun hatibin kızı olmayı teklif eder. Fakat hatib, Müslüman olmadıkça bunun mümkün bulunmayacağını söyler. Bunun üzerine hatun islamiyeti kabul eder ve ‘baba’ dediği misafirini tahtın yanına oturtur. Bu sırada Baycu gelir.. Baycu’da kendisine hürmet gösterir ve karısına “Ben Tanrı’ya Konya’yı alırsam sana hediye edeceğim demiştim” der. Hatun’da “Ben de şimdi onu, babama hediye edeceğim” der. Bundan sonra Konya’nın kapılarının açılma emri verilir. Yalnız Moğolların şehre girmeleri yasaklanır. Sadece ihtiyaç halinde elli kişinin girişine izin verilir.”¹⁴⁸

Claude Cahen’e göre ise, Konya’nın yağmalanmaktan kurtulmasının sebebi çok daha farklıdır. O, “Muineddin Süleyman’ın, onu sultanın tek yetkili durumuna getiren Emir- Hacib ve pervane atanması üzerine Konya yağma edilmekten kurtulmuştu” fikrini savunmuştur.¹⁴⁹ Fakat Cahen’in bu düşüncesi pek de doğru değildir. Çünkü, Nejat Kaymaz, Pervane’nin Konya’nın Baycu tarafından kuşatılmasından çok önce Emir-İ Hacib unvanını aldığını, İbn Bibî’ye, Aksarayî’ye ve Mevlana’nın Pervane’ye yazdığı mektuplara dayanarak belirtmektedir.¹⁵⁰

3- Sultan Keykavus’un Kaçıp İznik Rumları’na Sığınması

İzzeddin Keykavus’un Sultan Hanı Muharebesi yenilgisi üzerine, Antalya’ya gittiğinden yukarıda bahsetmiştik. Ancak Keykavus burada da kendini güvende hissetmemiş ve beraberinde getirdiği altın ve paralarla birlikte İznik Rumlarına sığınmak üzere Ladik (Denizli)’e hareket etmişti. Baycu torunu Yisutay’ı Keykavus’u getirmesi için arkasından göndermişti. Keykavus’un Denizli’ye gittiğini öğrenen Yisutay ona bir elçi göndererek “Dedesi Baycu’nun kendisini çağırdığını ve

¹⁴⁸ Baybars Mansuri Zubdet ul-fikre. Brit. Mus add. 23325; Feyzullah Ef. 1459 Bodleian, poc. 324 s. 286. Ayni, İkd ul-Cuman Veliyeddin Ef.2389-2391;Carullah Ef. 1588, s. 384-385’den naklen Turan, S.Z.T.s. 481-482

¹⁴⁹ Cahen, a.g.e. s. 270

¹⁵⁰ Kaymaz, a.g.e. s. 59

hemen gelmesi gerektiğini” söylüyordu. Keykavus ise onu oyalamak için bir çok hediye gönderiyor ve mutlaka geleceğini bildırıyordu. Keykavus bu sırada İznik Rum Devletine kaçtı.¹⁵¹ Onun Bizans’a ve İznik Rum Devleti’ne sığınmasının nedeni burada Hristiyan dayılarının dostlarının bulunması idi.¹⁵²

Keykavus’un başı sıkıştıkça Bizans’a sığındığını görmekteyiz. Bunun nedeni elbette Hristiyan akrabalarının etkileridir.Veya Cahen’e göre eşlerinden birisinin de Rum olmasıydı. Bu durum, Bizans’ı da memnun ediyordu. Çünkü bu sayede Selçuklu devletinin iç işlerine rahatça müdahale edebiliyordu.

IV- SALTANAT FASILASI VE BAYCU’NUN IV. KILIÇARSLAN’I TAHTA GEÇİRMESİ (1257)

A- Selçuklu Saltanatının İzzeddin’in Kaçışıyla Geçici Bir Süre Boş Kalması

Tarihçilerin Konya’nın işgalinin kaldırılma nedeni hakkındaki ihtilaflı görüşlerine rağmen her ne şekilde olursa olsun Selçuklu başkenti bir kez daha istila edilmiş ve Selçuklu Saltanatı inkıtaa uğramış, meşrû Sultan İzzeddin Keykavus, başkenti bırakıp İznik Rumlarına sığınmıştı. Kardeşi Kılıç Arslan ise bu sırada Borgulu’da hapiste bulunuyordu. Keykavus’un kaçışıyla boş kalan Selçuklu tahtına Kılıç Arslan’ın geçmesi üç – dört ay kadar sürecekti. Nitekim aşağıda belirttiğimiz üzere 4 Mart 1257’de Baycu’nun onayı ile Kılıç Arslan Selçuklu tahtına oturacak ve yeni Selçuklu hükümeti kurulacaktır..¹⁵³

---

¹⁵¹ Turan, S.Z.T. s. 483

¹⁵² Cahen, a.g.e. s. 270

¹⁵³ Anonim Selçukname, s. 54, Naklen, Turan, S.Z.T. s. 483

B- Baycu'nun İzzeddin Yerine IV. Kılıç Arslan'ı Hapisten Çıkartıp Başa Geçirmesi ve Yeni Selçuklu Hükümetinin Kurulması (1257)

Devletin bu şekilde başsız kaldığı bir dönemde, Sultan Hanı muharebesinde saf değiştirmiş olan Atabey Arslan- Doğmuş, Borgulu Kalesine giderek devlet ricali ve ümerası ile Kılıç Arslan'ın başa geçirilmesi hususunu görüştü. Sultan İzzeddin'in itibarsız kişilere değer verip büyükleri ihmal etmesi, fermanları onaylamaması ve toplantılara katılmaması, halka yakınlık göstermemesi devletin selametini düşünen iyi niyetli devlet adamlarınca hoş karşılanılmıyordu. Bu sebepten dolayı Rükneddin Kılıç Arslan Uluborlu'daki hapisten çıkartılarak başkent Konya'ya getirildi ve tahta oturtuldu.¹⁵⁴

Sıra devletin yapılandırılmasına gelmişti. Şemseddin Vezirlik makamına getirildi, ancak kısa bir süre sonra yakalandığı hastalığa yenik düşerek vefat etti. Ondan sonra Pervane Emir Nizameddin vezirlik için davet edildiyse de o Naibliği tercih etti. Pervanelik¹⁵⁵ ise Emir Muineddin Süleyman'a verildi.

Baycu Noyan, Keykavus meselesini kapatmadan Kılıç Arslan'ın saltanatını tanımak istemez; ama Kılıç Arslan'ı yanında alıkoymaktan da geri kalmaz. Diğer taraftan da Keykavus ile uğraşır. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi, torunu Yisutay'ı

---

¹⁵⁴ Aksarayî Kılıç Arslan'ı hapisten çıkararak tahta geçirenlerin Pervane Nizamüddin Hurşid ile Emir-i Hacib Muinüddin Süleyman olduğunu söyler a.g.e. s. 36-37

¹⁵⁵ "Pervane" kelimesi çeşitli sözlüklerde bir cins kelebek veya bir hükümdar tarafından verilmiş hüküm, ferman veya bu türden bir belge anlamına gelmektedir. Büyük Selçuklular ve İlhanlılar kelimeyi bu anlamıyla kullanmışlardır. Fakat Türkiye Selçuklularında kelimenin aynı manada kullanılıp kullanılmadığına dair bir kanıt yoktur. Bununla birlikte Türkiye Selçuklularında "Pervanelik" adlı bir makamın ve bu makamın başında da "Pervane" unvanlı memurların olduğu bilinmektedir. Bu memurların görevleri tam olarak saptanamadıysa da İbn Bibî'ye göre Divan-ı Pervaneği adlı divana başkanlık etmektedir. Uzunçarşılı da bunu teyid etmekte, pervanenin vezir başkanlığındaki büyük divanda kendi divanının temsilcisi olarak yer aldığını belirtmektedir. Divan-ı Pervaneği de mülk, ikta v.b. gibi arazi işleri görülmektedir ve bunlarla ilgili tayin, tevcih, tahrir gibi işlemler yapılmakta, menşur ve beratları hazırlamakta ve defterleri tutulmaktadır. Ayrıca bkz., Kaymaz, Pervane, Uzunçarşılı, Medhal s. 97

peşinden gönderir, geri dönmesini ister ancak olumlu netice alamayınca Kılıç Arslan'ın saltanatını tanımaktan başka çare olmadığına karar verir.¹⁵⁶

Ancak Baycu Rükneddin'i Konya'da hükümdar ilan etmesine rağmen onun Konya'ya girmesine izin vermedi. Rükneddin Baycu'nun gidişiyle Konya'ya gelinceye kadar Ilgın havalisindeki Kızıl- vıran'da kalmıştır. Sonra da Konya'da tahta oturmuştur (M.4 Mart 1257 /H.16 Sefer 655 Pazartesi günü). Selçuklu hükümeti, el değişerek yeniden kurulmuş olur.¹⁵⁷

Baycu Noyan kışı Aksaray yakınlarındaki Kılıç Arslan Kervansarayı'nda geçirdi.¹⁵⁸ Konya'yı yakıp yıkacağına dair yeminler etmesine rağmen işgal ve yağma hareketlerine girişmediğini, yalnızca şehrin dış surlarını yıktırmakla yetindiğini görüyoruz. Bunun nedeni ise Konya'dan kendisine gelen gelirleri heba etmek istememesi olmalıdır. Ağabeyisi ile Moğollar arasındaki mücadeleden tek yarar gören kişi olan Kılıç Arslan'ın, Keykavus'a yazdığı, ve elimizde bulunan bir mektubun tarihî önemi oldukça fazladır. Mektup 27 Kasım 1256 / (8 Zilkaade 654)'da Kılıç Arslan Baycu'yla görüşmeye gittiği zaman yazılmıştır ve içeriği şöyledir:

“İslam ve Müslümanlara ilk sarsıntı Harizmşah Sultan Muhammed'in Türkistan (Moğol) askerine karşı muharebeye girişmesiyle başlamıştır. Bu sebeple kendisi Hazar Denizi'nde bir adaya sığınmış ve orada ölüp kefensiz kalmıştır. Oğlu Sultan Celaleddin de Meyyafarkin civarında birkaç çıplak Kürt'ün kurbanı olmuştur. Zira Türkistan askerine muhalefet eden hiçbir kimse muradına erememiştir. Eğer devletimiz büyükleri “il” olmayı ve haraç vermeyi münasip görmeselerdi bu kardeşinizi küçük yaşta Anadolu'dan Hotan, Karakurum ve Kumar-sini'ye kadar

¹⁵⁶ Turan, S.Z.T. s. 483, Kaymaz, a.g.e. s. 67

¹⁵⁷ İbni Bibî, , a.g.e. trk.trc. s. 67

¹⁵⁸ Aksarayî, a.g.e.trk.trc. s. 33

gönderip bana bu meşakkatlerin acısını tattırmazlardı. Babamız en büyük Noyan Baycu Selçuk hanedanından kalan biz üç yetim kardeşe şefkat gösterdi. Büyük Noyan yarlıg hükmüne göre Türkistan askeri ile memleketimize geldiği zaman ya siz veya beni haptiden çıkarıp ona tuzgu götürsek ve rızasını alsa idik, Sultan Alaaddin Kervansarayı önünde bir savaşa sebep kalmazdı. Siz hazinede bulunan altun, mücevherat ve diğer eşyayı alıp Antalya'ya götürünce Baycu Noyan beni kurtardı. Ben Konya'ya varınca hazineyi boş buldum. O sırada hatunların sultanı olan validemiz gelince görüşüldü ve sizin elçiniz olan İnanç Bilge Uluğ Su-başı Hüsameddin Aktaş buna vakıf oldu. Ona mukabil bizde Tercüman Şemseddin Muhammed b. Salih'i gönderdik; fakat hala ondan bir haber alamadık. Şimdi duyduğumuza göre bazı kimseler fesada saparak düşmana karşı asker toplanması için etrafa fermanlar gönderilmiş; eğer düşmandan maksad ben biraderiniz ise ben şimdi babamız büyük Noyan'a gidiyorum. Eğer bununla Türkistan ordusu murad edilmişse, başlangıçta belirttiğimiz gibi, onların karşısına çıkan herkes cezasını bulmuştur. Müfsidleri yakalayıp birlikte ve anlaşmış olarak büyük Noyan'a gidelim Ben 27 Kasım Salı günü harekete karar verdim. Elçi gönderdiğimiz büyük tercüman Emir Zahreddin Resul b. Hasan'ın sözlerine, babamız ve dedemiz gibi, itimad etmenizi ümid ederim. Eğer müfsidlerin sözlerine bakılırsa Moğol askerleri henüz kılıcı kınına koymadığı için Antalya ve Alaiye sahillerine harekete kararlı olduklarından o tarafta henüz mamûr kalan köylerin de harap edilmesi, halkın, aile ve çocukların esir alınması, Selçukluların şerefının tamamıyla kırılması ve kıyamete kadar mesuliyetin omuzlarda taşınması mukaddirdir"¹⁵⁹.

---

¹⁵⁹ Turan, Vesikalar, s. 63-65; Turan, S.Z.T. s. 484

Kılıç Arslan, mektubundan da anlaşıldığı üzere, Moğol tabiyeti konusunda oldukça hevesliydi. Bunun sebebi ise babasının ölümünden beri tahta tek başına oturma hayalini gerçekleştirebilmek için Moğol gücünü kullanarak ağabeyini bertaraf etme düşüncesidir.¹⁶⁰

Bu dönemde Keykavus Anadolu Türkleri'nin Moğollara karşı mücadelesindeki tek şahsiyettir. Onun bu konudaki ısrarının haklılığı ise ileriki tarihlerde ortaya çıkmıştır. Çünkü kardeşinin güvendiği Moğollar, aşırı vergilerle halka zulmetmişlerdir. Öyleki 1257 senesinde kışın yağmur yağmamış ve havalar ılık geçmiştir. O zaman Osman Turan'ın belirttiği üzere tam adını vermeden yazdığı bir kaynağa göre “Müslümanların postunu soyan Moğol askerleri, o sene posta ihtiyaç duymamışlardır.¹⁶¹ Bu teşbihten de anlaşılacağı üzere halk da Moğollar'dan memnun değildir. Özellikle Sultanhanı savaşının galibi olan Yasavur Noyan'ın oğlu Hoca Noyan oldukça zalim biridir. Rivayete göre Selçuklular kendisini zehirleterek fenalıklarından kurtulmuşlardır. Bununla beraber bu olayın Nizameddin Hurşid tarafından düzenlendiği söylentisi, onun Moğollara götürülürken Erzurum'da öldürülmesine neden olur. Nejat Kaymaz bu hadisenin – olayda suç ortağı olduğu iddia edilen – Muinüddin Süleyman'ın yıldızının parlamasına sebep teşkil ettiğini belirtir. Çünkü Nizameddin Hurşid'in öldürülmesiyle birlikte ondan boşalan “Naiblik” makamına yükselir.¹⁶² “Naiblik” ifadesini tam olarak kullanmamıştır. Fakat Müineddin Süleyman'ın II. Kılıç Arslan'ın 1257'deki hükümetinin kuruluş aşamasında “Pervanelik” makamına geçtiğini bildiğimize göre, ikinci kez bu makama atandığını veya yerini koruduğunu kabul etmek yanlış olur.¹⁶³ Her ne kadar

---

¹⁶⁰ Kaymaz a.g.e. s. 68

¹⁶¹ Turan, S.Z.T. s. 485

¹⁶² Osman Turan hoca onun “pervanelik makamına atandığını belirtir. Turan, S.Z.T. s. 485

¹⁶³ Bkz. İbn Bibî, s. 624, Kaymaz, a.g.e. s. 66-67

II. Kılıç Arslan'ın naibi durumundaysa da zamanla devleti asıl yöneten kişi durumuna gelecektir.

V- TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ'NİN İKİYE AYRILMASI VE II. KEYKAVUS'UN TAKSİM DÖNEMİNDEKİ SINIRLI / KISMÎ SALTANATI (1257)

A- II. Keykavus'un İznik Rumlarının Yardımı İle Tahtı Yeniden Elde Etmesi (1257)

İlhanlı hükümdarı Hülagü Bağdat'a sefer düzenlemek için hazırlıklara başlamıştır. Bu sırada Baycu'yu da yanına çağırmişti. Baycu'nun Anadolu'dan ayrılmasıyla beraber Keykavus da, harekete geçmiş, İznik Rum İmparatorundan aldığı askerî yardım ile 3 Mayıs 1257'de tekrar Konya'da tahtı ele geçirmeye muvaffak olmuştu. İznik imparatoruna yaptığı yardıma karşılık da, Denizli yöresini vermişti.¹⁶⁴

Sultan İzzeddin'in Konya'ya gelişi ona bağlı insanları çok mutlu etti. Onu muhteşem bir törenle tahta oturtular. Mevlana Celaleddin Rumî Keykavus'a bir mektup göndererek tekrar tahta geçişini kutlamış ve önemli nasihatlerde bulunmuştur. Keykavus başa geçtikten sonra hemen devlet işlerine koyuldu. Yumuşak tabiatlı, insanları incitmekten uzak ve sevgiyle dolu bir insan olmasına rağmen etrafındakiler özellikle Camedar Uğurlu'nun kışkırtmasıyla Sultan Rükneddin'e bağlı kişileri işkence ile öldürttü.¹⁶⁵

---

¹⁶⁴ F. Sümer, a.g.m., s. 356.

¹⁶⁵ Mevlana Celaleddin Rumi, Mektuplar, trk. trc. A. Gölpınarlı, İst. 1999. 1. Mektup.

B- IV. Kılıç Arslan'ın Hülagü'den Aldığı Yarlığla Hükümdarlığını İlan Etmesi

IV. Rükneddin Kılıç Arslan o sırada Hülagü ile görüşmek üzere yola çıktı. Kayseri'ye geldiğinde Taceddin Erzincanî ve Zaireddin Resul ülkenin yarısına razı olması için yanına gönderildiler. Bunlara sonradan Ali Bahadır da katıldı. Ancak Hülagü ile görüşme konusunda ısrar eden Kılıç Arslan kimseyi dinlemeden yoluna devam etti. Onun bu kararlılığının sebebi Hülagü ile görüşmesinden daha karlı çıkacağı umduydu. Ali Bahadır Sultan'ın Kayseri'den ayrıldığını duyunca tekrar Konya'ya döndü.¹⁶⁶ Bu sırada Keykavus tekrar Konya'ya dönüp tahtına oturmuştu.

Sultan Kılıç Arslan ise Hamedan'da Hülagü'nün huzuruna çıktı. Hülagü onu devletin yönetimindeki tek yetkili kişi ilan eden yarlığla geri gönderdi. Kılıç Arslan yola çıkıp Erzincan'a vardığında Keykavus'un kendisine karşı savaş hazırlığında bulunduğunu, öğrendi ve orada kaldı. Burada çetin kış şartlarından dolayı açlık ve kıtlıkla karşılaştı. Bahar gelince Emir Muineddin Pervane her yerden 1000'e yakın asker topladı. Moğol ordusununda desteğini alarak Tokat'a yürüdü.

Yıldızdağı'nda Şah Melik'in ordusu ile karşılaştı. Bu büyük savaş, Pervane'nin mağlubiyeti ile son buldu. Hatta Kılıç Arslan'ın başına büyük bir felaket gelmek üzereyken, Emir-i Ahur Necmeddin Ferruh onu Erzincan'a kaçırdı. Yenilgiyi hazmedemeyen Pervane Erzincan'a varınca Hülagü'den yardım istedi. Hülagü onun bu talebine karşılık Alıncak Noyan ile birlikte Kadagan'ı 10 bin süvariyle birlikte Erzincan'a gönderdi. Erzincan'a varan Moğol ordusuyla birkaç gün sonra Niksar'ı ele geçirdiler. Şehrin ileri gelenleri Rükneddin Kılıç Arslan'ı tahta geçirdiler, başından saçılar saçtılar. Niksar Emirliği ise Sultan tarafından Pervane'ye verildi.

---

¹⁶⁶ İbn Bibî, a.g.e. trk. trc. s. 151-152

C- Metbu Moğolların Türkiye'yi İki Kardeş Arasında Paylaşırması (1259 Öncesi)

Buradan Tokat'a hareket edildi. Ancak daha önce Emir Muineddin Pervane'nin naibleri ve oğulları kendilerine bir zarar gelmeden Erzincan'a gitmeleri şartıyla şehri Beğlerbeği Emir Yavtaş'a teslim etmişlerdi. Sultan İzzeddin'in adamları ise vakit kaybetmeden oraya yerleşmişlerdi. Bunlar Tokat'ı vermeyi reddedince, uzun süren mücadeleler oldu. Sultan Rükneddin taraftarları bu mücadele ile karşılaşınca Sultan Keykavus'a karşı güç toplamak için bir süre Kab, Zile, Tazımun bölgesinde dolaştılar.¹⁶⁷ Hülagü'nün yanından gelen Vezir Şemseddin'in duruma el koymasıyla sona erdi.

Bu sırada Sultan İzzeddin ve adamlarının, Amasya bölgesinde dolaşarak taraftar toplamak için çalıştığını görüyoruz. (29 Şubat 1258 / 22 Sefer 656)¹⁶⁸ Gerek Kılıç Arslan gerekse Keykavus kendi adamlarını güçlendirmek ve onların yakınlığını sağlamak amacıyla devletin topraklarını ıkta olarak veriyor, bu da elbette devletin ekonomik ve siyasi yapısını olumsuz etkiliyordu. Diğer taraftan Kılıç Arslan'ın her başı sıkıştığında Moğollardan yardım istemesi, devleti Moğollara karşı daha bağımlı hale getiriyor ve onlara bu yardımları karşılığında verilen gelirler de devleti ekonomik anlamda gittikçe sarsıyordu. Yine Keykavus'un tıpkı kardeşi gibi her başı sıkıştığında İznik Rumlarından ve özellikle Türkmenler'den yardım istemesi de devleti aynı şekilde olumsuzluğa sürüklüyor, Türkmenlerin devlet içinde giderek güçlenmesine ve cesaretlenmesine neden oluyordu. Bütün bunlar Türkmenlerin zamanla birer siyasi teşekkül haline gelmesine ve devlete isyan etmelerine neden

---

¹⁶⁷ İbn Bibî a.g.e. trk. trc s. 152-153

¹⁶⁸ Turan, "II. İzzeddin Keykavus'e ait bir Temlikname" Zeki V. Togan'a Armağan, İst. 1950-55, s. 157-184.

olacaktır.¹⁶⁹ Bundan da anlaşılacağı üzere Moğol direnişinin sembolü olan Türkmenler bir yandan devleti Moğollara karşı ayakta tutmaya çalışırken, bir yandan da kendi menfaatleri için devletin yıkılmasında büyük paya sahip olacaklardır.

D- Alaaddin İle Birlikte Karakurum'a Giden Elçi Heyetinin Geri Dönmesiyle Meydana Gelen Gelişmeler

Sultan Alaaddin'in Moğol Kağanı ile görüşmek üzere çıktığı Asya seyahatinde şüpheli bir şekilde ölmesi veya öldürülmesinden evvelki bahsimizde söz etmiştik. Burada ise onun ölümünden sonra beraberindeki elçi heyetinin faaliyetlerinden söz etmek istiyoruz.

Keykubad'ın öldürülmesinden sonra yolda büyük çekişme halinde olan devlet ricali iki gruba ayrıldı ve ayrı ayrı yollardan Karakurum'a gittiler. Mengü Kağan'ın huzuruna çıkıp Sultan Alaaddin'in öldürülmesinin arkasındaki sırlarla ilgili hesap verdiler. Beylerbeyi Seyfeddin Torumtay ve Vezir Şemseddin Tuğrai birbirlerine bir çok hakaretle birlikte suçlamalarda bulunmuşlar, ancak verdikleri hediyelerle Mengü Kağan'ın öfkesini yatıştırıp dikkatini kendi üzerlerine çekmeyi başardılar. İzzeddin taraftarı grubun lideri Seyfud-din Torumtay Mengü Kağan'a Sultan Keykavus'un yazdığı mektubu sunarak tahtın tek sahibinin o olması gerektiğini söylerken; Kılıç Arslan taraftarlarının başındaki Şemseddin ise tam aksine, tahtın asıl sahibinin Kılıç Arslan olduğunu iddia ediyor ve yarlığın ona verilmesi için uğraşıyordu. Mengü Han Seyfeddin Torumtay'a teveccüh göstererek Sultan Keykavus'un saltanatını onaylamak üzereyken Baycu Noyan'dan gelen elçilerin getirdiği "Keykavus'un Moğollarla mücadeleye girişip, başarılı olamayınca da kaçtığı" haberi üzerine Selçuklu tahtının tek sahibi olarak Rükneddin Kılıçarslan'ı

---

¹⁶⁹ Bal ,a.g.e. s. 119

ilan eden altın yıldızlı yarığı ve altın peyza'yı vezir Şemseddin Mahmud'a verdi. Vezir Şemseddin Anadolu'ya gitmek üzere yola çıkmadan Hülagü'nün huzuruna da çıkıp durumu kendisine izah etmiştir. Fakat Hülagü ağabeyi Mengü Han'ın verdiği yarığı alarak onun Anadolu'ya gidip, her iki sultanı da Elcezire ve Suriye'ye karşı girişeceği sefere katılmak üzere huzuruna çağırıldığını bildirmesini emretmiştir.

E- İlhanlı Devleti Hükümdarı Hülagü'nün Taksimi Onaylaması ve Taraflar Arasındaki Mücadelenin Geçici Olarak Son Bulması

Yola çıkan Şemseddin Tokat civarında Kab mevkiine geldiğinde Kılıç Arslan Moğollardan aldığı yardımla, Kadagan ve Alıncak kumandasındaki ordusuyla Keykavus'un üzerine yürümeye hazırlanıyordu. Kılıç Arslan ve Pervane'ye katılan Şemseddin'in getirdiği haberler üzerine çok mutlu olan Kılıç Arslan ona Kırşehir ve Eyyub-Hisar'ı ikta olarak verdi. Rükneddin, Şemseddin, Pervane ve Moğol kumandanları birlikte verdikleri bir kararla Keykavus'u yanlarına çağırarak üzere bir elçi heyetini Konya'ya gönderdiler. Keykavus bu daveti kabul etmekle beraber fiilen düşmanlarıyla bir araya gelmemiş, ancak müzakerelere elçiler vasıtasıyla devam etmişlerdir. Moğol komutanlarının baskısı neticesinde, istemese de devletin yarısını kardeşine bırakmayı ve Mahmud Tuğrai'nin vezirliğini kabul etmek zorunda kalmıştı. Yapılan anlaşmaya göre, Sivas'ın batısı Keykavus'a, doğusu ise kardeşi Kılıç Arslan'a taksim edilmiştir.¹⁷⁰

Böylece iki kardeş birlikte ikinci kez Selçuklu tahtına oturmuş oluyorlardı. Bu durum kısa da olsa huzur ortamı doğuracaktı. Ancak bu ikisini de tatmin

---

¹⁷⁰ Kaymaz a.g.e. s. 74-75

etmeyecek, aralarındaki mücadele devam edecekti. Bu durum da Moğolları memnun ederken Selçuklu Devleti'ni oldukça sıkıntıya sokmaktaydı.

F- Her İki Sultanın da İlhanlı Hizmetine Girmesi Ve Suriye Seferine İştirakleri

Bundan sonra her iki sultanın da Hülagü'nün davetine icabet için yola çıktıklarını görüyoruz. İlk önce Han'ın huzuruna İzzeddin Keykavus (6 Ağustos 1258) çıkmıştır.¹⁷¹ Hülagü onu büyük ikram ve iltifatlarla karşılayıp Mengü Kağan'ın yarlığını ona vermişti. Keykavus'un ardından, birkaç gün sonra da 10 Ağustos 1258 Çarşamba günü Sultan Rükneddin Kılıç Arslan, Tuğracı Sahib ve Muineddin Pervane ile birlikte Han'ın huzuruna çıkmıştır. Hülagü ona da aynı ikram ve iltifatlarda bulundu. Sultan İzzeddin ve Kılıç Arslan yeniden kucaklaşıp barıştılar. Hülagü ülkeyi iki kardeş arasında paylaştırdı. Mengü Kaan'ın kararını onayladı. Daha sonra her ikisine de Tebriz'e gitmeleri ve Suriye ve Mısır beldelerinin fethi için hazırlık yapmalarını emretti. Her iki kardeş de Tebriz'e gelip orada Suriye'nin fethi için hazırlıklara başladılar.¹⁷² Bu hazırlıklar için oldukça fazla masraf yapıldı. Hazine bu yükü kaldıracak durumda değildi. Bu arada İlhanlı Hazinesine verilecek tabilik vergisi 200.000 altın 500 at ve 500 katır ile değerlik kumaşlar olarak belirlenmişti.¹⁷³ Üstelik Anadolu'daki Moğol kuvvetlerinin masrafları da Selçuklu hazinesinden karşılanıyordu. Tüm bunlarla baş edemeyen Selçuklu Devleti, İlhanlı hazinesinden

---

¹⁷¹ Kaymaz a.g.e. s. 74

¹⁷² İbn Bibî a.g.e. trk. trc. s. 155-156

¹⁷³ Erdoğan Merçil, Müslüman Türk Devletleri Tarihi T.T.K. 1997 s. 136

borç para almak zorunda kaldı.¹⁷⁴ Böylece Anadolu'da Moğol hakimiyetinin istila, Selçuklu tarihinin de zor dönemi başlamış oluyordu.¹⁷⁵

Hülagü, Suriye seferinin başarıyla tamamlanmasından sonra Mengü Han'ın ölümü üzerine Azerbaycan'a gitti. Yarlığı ve Peyza'yı Sultan İzzeddin'den geri alıp Rükneddin'e verdi ve her ikisinin de ülkelerine geri dönmesine izin verdi.

G- İki Ayrı Müstakil Devletin Sultanı Olan Kardeşlerin Türkiye'nin Tamamı Üzerindeki Hakimiyet Mücadeleleri ve Sonuçları:

1- Keykavus'un Konya'dan Ayrılması ve Sonraki Durumu

a- Keykavus'un Kubadabad'a Gidişi

Suriye Seferinin ardından Hülagü'nün iznini alan her iki kardeş de büyük bir mutluluk içinde ülkelerine döndüler ve devlet işlerini düzenlemeye koyuldular. Bu esnada Vezir Şemseddin vefat etti. Onun ölümü üzerine Sultan İzzeddin vezirliğine Fahreddin Ali'yi tayin etti ve ona hil'at giydirdi. Tüm işleri onun eline bıraktı. Sultan Rükneddin Kılıç Arslan'ın vezirliğine ise Hülagü tarafından Pervane Muineddin Süleyman tayin edildi. İleri gelen devlet adamlarından Harezmlî Kadı Muhyiddin'in oğlu Taceddin Mutez ise hazinenin tespiti ve muhafazasına memur edildi.¹⁷⁶

Keykavus devlet işlerini Fahreddin Ali'ye bırakınca tekrar eski zevk ve eğlence dolu hayatına geri döndü. Devlet işlerinden elini ayağını çekti. Moğollara

---

¹⁷⁴ İbn Bibî bu paranın miktarını 400 baliş olarak bildirirken Aksarayî a.g.e. s. 156; Nejat Kaymaz her balişin 500 miskal altın veya gümüşe (8kg) tekabül ettiğini söyler. a.g.e. s. 77. n: 98

¹⁷⁵ Faruk Sümer a.g.m. s. 356

¹⁷⁶ İbn Bibî ,Muhtasar trk. trc N. Genç Osman, Ank. 1941, s. 265

vermesi gereken vergileri unuttu. Rahatını arttırmak için Antalya ile Konya arasındaki Kubadabad Sarayına gitti ve Hristiyan dayılarıyla birlikte eğlenceye daldı.

b- Hülagü ile Keykavus Arasındaki Gerginlik

Bu arada Muinüddin Süleyman, Moğollar'dan aldığı destekle ikiye ayrılmış Selçuklu yönetimini kendi ihtirasları doğrultusunda birleştirip, Keykavus'u ortadan kaldırmak için türlü entrikalar ve fesatlıklara başvuruyordu. Çünkü Pervane devletin yarısıyla yetinebilecek yapıda değildi.¹⁷⁷ Bu durum Hülagü'yü de memnun ediyordu. Çünkü bu sayede devlet yönetimine istediği zaman karışıyor. Pervane'nin kendisine yaranmak için verdiği hediyelerle hazinesine hazine katıyordu. Anadolu'da huzurlu bir devlet işine gelmiyordu. Bu sayede Anadolu'nun zenginliklerinden dilediğince yararlanabiliyordu.

Hülagü, Tacüddin Mu'tez'i direk kendi hazinesine ödenecek olan verginin ve borçların tahsili için Anadolu'ya gönderdi. Anadolu'ya gelen elçiler önce yollarının üzerinde bulunan Rükneddin Kılıç Arslan'a uğradılar. Pervane onları çok güzel ve görkemli bir şekilde karşıladı. Ancak Keykavus'un topraklarını bırakıp Antalya'ya gittiğini ve tahsilatın önce oradan başlaması gerektiğini söyleyerek elçileri Keykavus'a gönderdi. Fakat Keykavus gelen elçileri iyi karşılamadı. Beylerbeyi yaptığı dayısı Kondistabl'ında tahrikiyle vergiyi ödemeyerek önce yolları üzerindeki Rükneddin Kılıç Arslan'a gitmeleri gerektiğini söyleyip, elleri boş bir şekilde onları geri çevirdi. Pervane gelen elçileri yine oldukça iyi karşılayıp vergiyi ödedi ve elçileri memnun bir şekilde memleketlerine uğurladı.¹⁷⁸

---

¹⁷⁷ Turan, S.Z.T. s. 493-494

¹⁷⁸ Aksarayî, s. 49-51; İbn Bibî s. 633-635; Osman Turan s. 493-494

Tebriz'e dönen elçiler durumu Hülagü'ye anlattılar. Duruma oldukça sinirlenen Hülagü Sultan'a gönderdiği haberde bu kızgınlığını yansıtıyor, içki ve eğlence hayatına dalan Sultan'ın ödemesi gereken vergiyi ve borçları unuttuğunu, kendilerinin samimiyetlerini kaybettiklerini ve artık kendilerinden emin olunmaması konusunda tehditler savuruyordu. Tüm bunların Pervane'nin bir oyunu olduğunu anlayan Keykavus Hülagü'nün tehditlerinden de çekinerek arayı düzeltmek için tekrar Konya'ya giderek para tedarik etme yollarını aradı.¹⁷⁹

Ancak bu esnada Pervane yine entrikalarına devam ediyor, Moğollar'a İzzeddin'in Memlûklere elçiler gönderdiğini ve İlhanlılar'a karşı onlarla işbirliği yaptığını bildiren haberler gönderiyor, Hülagü'yü Keykavus'u ortadan kaldırması için kendisine izin vermesi konusunda kışkırtıyordu.¹⁸⁰

c- Hülagü'nün Keykavus'u Tekrar Yanına Çağırması

1261 senesine gelindiğinde Hülagü'nün Keykavus'u tekrar yanına çağırıldığını görüyoruz. Ancak Keykavus yine kendisi gitmek istemez ve yerine Emir Yavtaş'ı gönderir. Yavtaş Moğol elçileriyle birlikte Han'a gitmek üzere yola çıktığında Erzincan'da bir grup Ermeninin Hristiyanların kutsal "Gıtaş Bayramını"¹⁸¹ kutladıklarını görür. Buna engel olmak ister; fakat buranın Kılıç Arslan'a ait olmasından dolayı Moğol elçileri buna izin vermeyip, eski adetlere göre 3000 dirhem para alıp törenlerine devam etmelerine izin verirler. Bu duruma oldukça sinirlenen Yavtaşın Keykavus'u Hülagü'ye ve kardeşi Kılıç Arslan'a karşı kışkırttığı rivayet edilmiştir.¹⁸² Selçukluların daha önce hiçbir topluluğun dinine karışmadığını bu

---

¹⁷⁹ Turan, S.Z.T. s. 494

¹⁸⁰ İbn Bibî, age. trk.trc. s. 266

¹⁸¹ Haçı suya atma günü

¹⁸² Baybars Mansuri Zibdet el fikre fi Tarih el-Hicre s. 25a; Nuveyri IV, s. 19b dan naklen TURAN. S.Z.T. s.494

konuda gayet objektif davrandığını görüyoruz. Yavtaş'ın bu tepkisinin de bir Hristiyan düşmanlığı veya çekememezliği olarak değerlendirmek yanlış olur. Muhtemelen Hristiyanlar Moğolların İslam düşmanlığına güvenerek aşırı taşkınlıklar yapmış Yavtaş da buna tahammül edememiştir.

d- Keykavus'un Antalya'ya Sığınması

Keykavus'un, Hülagü ile bozulan ilişkilerini düzeltmek amacıyla tekrar Konya'ya gelip para tedarikine giriştiğinden söz etmiştik. Ebu'l Ferec, İzzeddin'in çok ağır hediyelerle birlikte İlhan'a gitmek üzere yola çıktığını ve bu kararı Fahreddin Ali ile birlikte aldığını söyler.¹⁸³ Ancak bu arada tüm şikayetleri dinleyen Hülagü Keykavus üzerine Alıncak Noyan komutasında büyük bir ordu göndermiş. Kardeş Sultan Rükneddin ve Pervane de bu orduyla birlikte Keykavus'u ortadan kaldırmak üzere hareket etmişlerdir. Sultan, Moğol Hanına gitmek üzere yola çıkıp Ruzbe Ova'sına vardığında Alıncak Noyan'ın kardeşi Rükneddin Kılıç Arslan ile Aksaray'a geldiğini öğrenir. Vezir Fahreddin Ali'yi gelen ordunun niyetini öğrenmesi için elçi olarak gönderir. Ancak burada Fahreddin Ali'nin saf değiştirerek Kılıç Arslan tarafına geçtiğini ve onun veziri olduğunu haberini alır. Aksarayî Fahreddin Ali'yi bu konuda suçlu görmüş ve onun bu planı çok daha önceden Muineddin ile birlikte yaptığını söylerken¹⁸⁴ Osman Turan Fahreddin Ali'nin iyi bir devlet adamı olduğunu, siyasi çıkarları için değil, Moğollara karşı İzzeddin Keykavus'la bir mukavemetin mümkün olmadığı ve devletin tekrar tek sultan tarafından yönetilmesini sağlamak düşüncesiyle hareket ettiğini söyler.

---

¹⁸³ Ebul-Ferec. s. 442'den naklen Turan, S.Z.T. s. 494

¹⁸⁴ Aksarayî age. Trk. trc. s. 51-53

Alıncak Noyan'ın Aksaray'dan hareketle Obruk Hanı'na vardığını öğrenen Sultan İzzeddin Keykavus ailesi ve maiyetindekilerle birlikte Antalya'ya gitti.¹⁸⁵ Böylece Keykavus artık tahtını ölünceye kadar kaybetmiş bulunmaktaydı. Bu tarihten itibaren bir daha Konya'ya gelemeyecek ve taht iddiasında bulunamayacaktı.

e- IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın Tahta Çıkması(1262)

İzzeddin'in Antalya'ya gitmesinden iki gün sonra Konya'ya gelen Rükneddin Kılıç Arslan, Selçuklu Tahtına tek başına oturdu (1262). Ağabeyisinin geride kalan nesi var nesi yoksa hepsine el koydu. Tüm hazineyi toplayarak bunları istemek üzere ordu hizmetinde gönderilmiş Tüklek bahşi ve Bahaeddin Şehinşah'a teslim etti. Alıncak, Akşehir'in Karabük köyünü; Rükneddin ise Altuntaş'ı kışlak yaptı. Moğol askerleri her tarafta yağma ve baskınlar düzenledi.¹⁸⁶

f- Uç Türkmenlerinden Mehmed Beyin İsyanı

İki kardeş arasındaki bitmek tükenmek bilmeyen mücadeleler, bu mücadelelerden faydalanmak isteyen Moğolların yaptıkları yağma ve baskılar, Anadolu halkını gittikçe artan bir buhranın içine sokuyordu. Zaten devlet adamlarının, kendi çıkarları uğruna Moğollara yaranmak için dağıttıkları paralar, hazineyi gittikçe boşaltıyor, bu da halka gittikçe ağırlaşan vergiler yükliyordu. Halk bu durumdan hiç hoşnut değildir. Bu hoşnutsuzluklar giderek artınca isyanlar da kaçınılmaz hale gelmekteydi. Bu isyanların en önemli ve etkililerinden biri de Denizli tatarafındaki uç Türkmenlerinin çıkarttığı Mehmet Bey İsyanıdır. II. İzzeddin Keykavus'un daha önce yaptığı gibi Denizli'ye değil de Antalya'ya kaçmasının sebebi de budur.,

---

¹⁸⁵ Turan, S.Z.T. s. 495

¹⁸⁶ Aksarayî, age. trk. trc.s 53

Mehmed Bey 1261 yılında Sultan İzzeddin'in ordusunu yenerek gücünü arttırmıştı. Onun isyanının sebebi Aksarayî tarafından Kondstabl'e duyduğu kin olarak zikredilmiştir.¹⁸⁷ Ancak böyle bir ayaklanmanın daha başka sebepleri de olmalıdır. Selçukluların içinde bulunduğu kötü durum Türkmenleri bir hayli yıpratmış, siyasi ve sosyal alanda büyük çöküntü yaşatmıştır. Keykavus'un içkiye ve eğlenceye düşkünlüğü nedeniyle devlet işleriyle ilgilenmemesi ve Hristiyan dayılarının etkisiyle hareket etmesi, Türkmenlerin ona karşı nefret duygularını gittikçe artırıyordu. Bu zamana kadar her başı sıkıştığında, özellikle de Moğollara karşı sürekli Türkmen desteğiyle hareket eden Keykavus bundan sonra bu desteği de kaybetmiştir. Türkmenler bu dönemde daha dirayetli bir lider olarak gördükleri Mehmet Bey'in çevresinde toplanarak bağımsızlıklarını ilan etme yolunu tutmuşlardır.

2- Memlük Devleti Sultanı Baybars'la İlişkilere Girişip Yardım Arama ve İttifak Kurma Teşebbüsü (1262)

Türkmenlerin desteğini kaybeden Keykavus Antalya'da bulunduğu sırada Moğollar ve müttefikleri kardeşi Rükneddin Kılıç Arslan ile Pervane'ye karşı başka ittifaklar aramaya başladı. Mısır- Suriye Türk Memlükleri Devleti hükümdarı Baybars'la, deniz yoluyla münasebetlere girişti. Mısır- Suriye bölgesine hakim durumda bulunan Eyyubilerin zayıflamasından yararlanan Kıpçak Türkleri idareyi ele almışlar ve Memlük Devletini (1250-1517) kurmuşlardı. Büyük bir asker olan Baybars 1260 yılında Ayn Calut savaşıyla Moğolları büyük bir yenilgiye uğratıp, Memlük Devletinin Sultanı olmuştu. Bu savaşın tarihi önemi oldukça büyüktür. O zamana kadar hiç yenilmeyen Moğolların bu mağlubiyetle birlikte yenilebileceği tüm

---

¹⁸⁷ Aksarayî, a.g.e. trk trc, s. 66

dünyaya ispatlanmıştı. Bundan böyle Baybars Türk – İslam dünyasının hamisi olarak tarih sahnesinde boy göstermeye başlamıştı. Keykavus ise Moğollara karşı bir taraftan kendi adamı olan Ali Bahadır liderliğindeki Türkmenleri harekete geçirmeye çalışırken, diğer taraftan Mısır'a elçiler gönderip Baybars'ın yardımını arıyordu. Keykavus 1262'de Baybars'a Nasıreddin Nasrullah b. Güç-Arslan ve Hacib Sadreddin el- Ahlatî adlı kendi elçilerini ve Mısır'dan gelen iki emiri bir mektup ile birlikte Baybars'a yolladı. Elçiler bu mektubu sultan Baybars'a takdim ettiler. Keykavus, Baybars'a menşurlar ve sancak da göndermişti. Bunları kendi namına sultanın emirlerine verilecek iktalar için doldurulmasını bildiriyordu. Böylece Baybars ile Keykavus Moğollara karşı birlikte hareket etmeye başladılar. Baybars Keykavus'a yardım için büyük bir ordu hazırlamış, ancak sultan'ın Haziran 1262'de gönderdiği diğer mektupla tüm bu hazırlıklar boşa gitmişti. Keykavus mektubunda düşmanlarının bu ittifakı öğrendiğini ve bundan endişelenerek Konya'yı kuşatmak üzere harekete geçtiklerini yazıyordu. Keykavus bunun üzerine tüm ailesi ve maiyetindekilerle birlikte İstanbul'a gitti. ¹⁸⁸Böylece Keykavus- Memlük ittifakı neticesiz kalmış Keykavus'un bu umududa sona ermiştir.

3-Keykavus'un Altınaba Kervansarayı Savaşında Moğollara Yenilmesi

Keykavus'un Anadolu'daki son umudu olan Ali Bahadır, eski adıyla Seferihisar şimdiki adıyla Sivrihisar'da kalabalık bir topluluğa sahipti. Moğol ordusuna ve Rükneddin Kılıç Arslan'a bir gece baskını düzenlemek amacıyla harekete geçti. Altun-Oba Kervansaray'ında Emir-i Ahur Uğurlu ve bir rivayete göre Emir Yav-taş ile birleşti ve Moğollara karşı bir gece baskını düzenledi. Ancak gece olmasından dolayı yolunu şaşırды ve sabah olunca Moğolların öncü kuvvetleriyle

---

¹⁸⁸ Turan, S.Z.T. s. 496-497

karşılaştı. Arkadan gelen yardımcı kuvvetlerle birleşen Moğol ordusunun gücü karşısında fazla dayanamayarak uç tarafına kaçmak zorunda kaldı.¹⁸⁹Burada bulunan Türkmenlerle de anlaşamayınca beraberindekilerle birlikte Sultanın arkasından İstanbul'a gitti.

4-Mücadeleyi Kaybeden Keykavus'un Türkiye'den Ayrılıp İstanbul'a Gitmesi (1262)

Bu haberi duyup iyice ümitsizliğe kapılan Sultan bu kez İstanbul'dan yardım istemek zorunda kaldı. Zaten daha evvel de Keykavus başı her dara düştüğünde Rumlar'dan yardım istiyordu. Bunun en büyük nedeni ise, Hristiyan annesi ve dayılarının tesiriydi. Aslında Sultan'ın Memlük ve Türkmenlerden de umidinin kesilmesiyle sığınabileceği başka bir yerde kalmamış gibiydi.

Böylece Keykavus, dayısı Kondistabl'ı, Bizans İmparatoru Mihael Paleologos (Vasilyus)'dan yardım istemek için göndermiş Vasilyus da bu yardım Talebine karşılık vererek Keykavus'u İstanbul'a davet etmişti. Bunun üzerine annesini ve çocuklarını yanına alan Keykavus kadırgalara binerek İstanbul'a gitti (1262).¹⁹⁰ Bu onun Anadolu topraklarını son terkedişidir. Lakin bu tarihten itibaren bir daha bu topraklara gelemeyecek ve hayatının geri kalanını tahtını ve vatanını ilelebet kaybetmiş bir sultan olarak gurbette geçirecektir.

---

¹⁸⁹ İbn Bibî, a.g.e. trk trc. s. 159-161

¹⁹⁰ Onun kaçış tarihi tam olarak tespit edilmemekle birlikte Ebu'l-Ferec, Anonim Selçukname, İbn Bibî ve Baybars Mansurinin verdiği bilgilere göre bu kaçış 1261 yılı sonlarında olmuştur. Bu tarihi, Bizans Kaynakları da (Pachymeres, Fransızcaya tercüme eden Cousin Costontinople, Paris 1973) doğrulamaktadır. Naklen Kaymaz a.g.e: s: 90, Nejat Kaymaz bu konuda şu saptamada bulunmuştur. "Keykavus 1261 yılının sonlarına doğru, yani Baybars'a gönderdiği elçiler Mısır'a varmadan karısını (Cahen'e göre İznik İmparatoru Vatetzez'in kızını), oğullarını (İbn Bibîye göre Melik Gıyaseddin Mes'ud ile Rükneddin Geyumers'i; Aksarayî'ye göre Gıyasüddin Mesud'u ve diğer oğullarını), kız kardeşini Hristiyan olan annesini, dayısını (Baybars Mansuri'ye göre her iki dayısını, İbn Bibîye göre ise sadece Kir Kedid'i) yakın adamlarını hizmetkarlarını ve bütün hazinelerini Antalya'da hazır bulunan Kadırgalara koyup bir daha dönmek üzere gitti" (N. Kaymaz a.g.e., s. 90)

5- IV. Kılıç Arslan'ın Tahta Çıkmasından Sonra, Anadolu'daki Keykavus Taraftarlarının Temizlenmesi ve Bütün Anadolu'nun Moğol Kontrolü Altına Girmesi

II. İzzeddin Anadolu'daki taht mücadelesi sırasında en büyük desteği Ahilerden ve Türkmenlerden alıyordu. Hatta Ahilerin lideri Ahi Evren (Şeyh Nasirüddin Mahmut) 1257 yılında yazdığı "Letaif-i Hikmet" adlı eserinde Keykavus'u Anadolu'nun son ümidi olarak göstermiştir.¹⁹¹

İzzeddin'in İstanbul'a kaçmasından sonra Ahiler de çok büyük sıkıntıya düşmüş çoğu katledilmiş veya sürgüne yollanmıştır. Sultan Rükneddin Kılıç Arslan, Pervane ve diğer devlet adamları Ahilerin mallarına el koyuyor, işyerlerini, tekke, zaviye ve medreselerini müsadere ediyorlardı.¹⁹² Mevlana ise Ahilerin ellerinden alınan malların kendisine verilmesini istiyordu. Mevlana'nın aslında II. Keykavus'la iyi ilişkiler içinde olduğunu evvelce belirtmiştik. Fakat onun gidişiyle Rükneddin Kılıç Arslan'a yaklaştığını görmekteyiz. Bu da Mevlana'nın iktidar kimin elindeyse onun tarafında olduğunu, onu desteklediğini bize gösteriyor.¹⁹³ Bu dönemde Türkmenlerin ve Ahilerin Mevlana'ya bağlanmak zorunda bırakıldıklarını görüyoruz. Rükneddin Kılıç Arslan taraftarlarının Ahilere uyguladıkları bu baskı ve zulümler Aksaray, Kırşehir, Ankara, Sivas, Çankırı, Karaman, Tokat gibi illerde isyan hareketlerine neden olmuştur. Ancak bu isyanlar kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Kırşehir Emiri Nurettin Caca Ahi Evren ve bir çok Ahi'yi kılıçtan geçirdi. Burada barınamayan Ahiler ve Türkmenler uç bölgelere göç etmek zorunda kalmışlar hatta bazı gruplar sadece uç bölgelere değil oradan da Anadolu'nun dışına özellikle Suriye taraflarına göç etmişlerdi. Bu göçler ve katliamlar neticesinde Anadolu'da ticari

¹⁹¹ Ahi Evren, Letaif-i Hikmet nşr. G. Yusufi, Tahran 1351 s. 252-254'den naklen Bal, a.g.e. s. 172

¹⁹² Anadolu Selçuklularında Müsadere için bkz. Feda Şamil Arık, V. Uluslar Arası Türkoloji Kongresi (İst. 1985) İst. 1986 s. 47-62

¹⁹³ bkz. Mevlana, Mektuplar 1,38,57,80,92,94,95,103. mektup

hayatı çeviren esnafın azlığı veya yokluğu ekonomiyi oldukça zayıflatmış, şehir hayatını hayli bozmuştur.¹⁹⁴

---

¹⁹⁴ Mikail Bayram, Ahi Evren s. 75-78

III. BÖLÜM

II. KEYKAVUS'UN YURT DIŞINDAKİ GURBET HAYATI VE SÜRGÜN DÖNEMİ

I- II. KEYKAVUS'UN BİZANS DEVLETİ HİMAYESİNDE İSTANBUL VE RUMELİ'DEKİ HAYATI (1262)

A- Keykavus'un'in Bizans İmparatoru Mihael Paleologos ile Olan Dostluğu, Kendisiyle Eski ve Yeni İlişkileri

Keykavus Moğol baskısından kaçarak geldiği İstanbul'da imparator Mihael Paleologos tarafından hürmetle karşılandı. Bunun nedeni ise daha önce kendisinin de düştüğü zor durumdan Keykavus'un yardımıyla kurtulup, onun sayesinde İznik tahtını ve İstanbul'u ele geçirmesiydi. İmparator bu sayede vefa borcunu ödemiş oluyordu. Keykavus'da bu durumdan faydalanarak gününü gün ediyordu. Zaten tabiatında da var olan zevk ve eğlenceye düşkünlüğü yüzünden, Hristiyan dayıları Kir Haye ve Kir Kedid ile birlikte tekrar bu hayata dalarak Bizans Sarayında hükümdar gibi yaşıyor hatta hükümdarlara özgü kırmızı çizmeler giyerek dolaşıyordu.¹⁹⁵

---

¹⁹⁵ Pachymeres. Trc. Cousin (Histoire de. Consiantinople) Paris 1678, VI. s. 13-14'den naklen O. Turan, S.Z.T. s. 497. Kırmızı çizme Türklerde bir hükümdarlık sembolüdür. Eski (sabık) de olsa Keykavus sonuçta bir türk Sultanıdır. Bu bakımdan bu normal karşılanmalı...

B- İlhanlılara Karşı Memlük – Altınorda İttifakı ve II. Keykavus

Anadolu Selçuklu sultanı Keykavus İstanbul'da İmparator Vasilyus'un himayesi altında yaşarken Altınordu Devleti, hükümdarı Berke Han (1257-1266) İslamiyeti kabul etmiş, İlhanlılar ile de, Türkistan ve Kafkas hudutlarında ihtilaf içinde bulunuyordu. Berke Han bu dönemde İran Moğollarının düşmanlarının tek dostu Memlük Devleti Sultanı Baybars ile ittifak kurma yoluna girmişti. İzzeddin Keykavus ise böyle bir ittifakın içinde bulunmanın getireceği faydalardan istifade etmenin yollarını arıyordu. 1263 yılında Sultan Baybars'ın hem Altınorda, hem de Keykavus'tan gelen elçi heyetleriyle görüştüğünü görüyoruz. Bu görüşmeler esnasında Berke Han, Baybars'a İslamiyeti kabul ettiklerini ve putperest İlhanlılara karşı ittifak teklif ediyor, Baybars'ın Doğu Anadolu'dan, kendisinin de kuzeyden taarruzda bulunmasını, ayrıca Selçuklu sultanını da bu ittifaka dahil ederek yardım etmesini talep ediyordu. Baybars'da onun bu teklifine olumlu yaklaşıyor, hatta müslüman bir devletin kendi akrabası dahi olsa gayri müslimlerle cihad etmesinin sünnet olduğunu, daha önce aynı durumda kalan Hz. Peygamberin de kendi akrabaları Kureyşlilerle savaştığını anlatan mektupları elçileriyle gönderiyordu. Bir nevi Berke Han'ı cihad'a çağırıyordu.¹⁹⁶

C- Bizans'ın Buna Karşı İlhanlılar'a Yanaşıp İttifak Etmesi İle Bunun Keykavus Bakımından Sonuçları

Mısır Sultanı Baybars ve Altınorda Hanı Berke'nin kurduğu bu müslüman koalisyonu (birliği) Bizans İmparatoru Mihael'i oldukça rahatsız etmişti. O, Keykavus'un da bu ittifaka katılabileceğini düşünüyor. Ayrıca, Hülagü Han'dan da

---

¹⁹⁶ O. Turan. S.Z.T. s. 498

orkuyordu. Bütün bunlar onun Keykavus'a karşı tavır almasına ve dostane siyaseti terk etmesine neden oldu. Bu arada Baybars'ın 1264 yılında Berke'ye gönderdiği elçileri de İstanbul'dan geçerlerken hapsedtirmişti. Ancak Baybars'ın baskıları karşısında onları sonradan serbest bırakmak zorunda kalmıştı. Ayrıca Hülagü ile dostane ilişkiler oluşturabilmek için kızı Despina'yı hediyelerle birlikte hana göndermişti. Fakat Despina Kayseri'ye vardığında Hülagü ölmüş, o da oğlu Abaka ile evlendirilmişti.¹⁹⁷

1- Mihael'in Tutumunu Değiştirip Harekete Geçmesi, Keykavus'u Tutuklayıp Enez Kalesine Hapsedmesi

Keykavus'a karşı dostane ilişkileri zaten bozulmaya başlayan Vasilyus, Keykavus'un ardından İstanbul'a gelen Ali Bahadır ve sultanın hristiyan dayısı Kir Kedid'in içki sofrasında yaptıkları sohbetin Kir Kedid tarafından kendisine iletilmesiyle Keykavus'a karşı haince hareketlere girişti. Çünkü bu sohbet esnasında, Ali Bahadır sarhoş kafayla Keykavus'un taraftarlarında büyük artış olduğunu ve bir fırsat bulunursa Keykavus'un imparator'u ortadan kaldırabilecek güce sahip olduğunu söylemişti. Bu sözlerin iki yüzlü Kir Kedid tarafından vasilyus'a gammazlanmasından sonra vasilyus Ali Bahadır ve Emir Uğurlu'nun gözlerine mil çektirip, Ali Bahadır'ı öldürttü. Sultanı, annesini, oğulları Gıyaseddin Melik Mes'ud ve Rükneddin Keyumers'i de, bir kaleye¹⁹⁸ hapsedtirdi.

2- Mülteci Selçuklular'a Karşı Ağır Baskı ve Muameleler

İmparator daha sonra Keykavus taraftarlarını dinlerinden dönüp Hristiyan olmaları için zorladı ve türlü işkenceler yaptı. Dininden dönenler hayatlarını kurtarıırken, İslam'dan vazgeçmeyenler işkencelere tutulup zindanlara atılıyor veya

---

¹⁹⁷ Pachymeres, s. 144; Ebu'l-ferec, s. 445'den naklen TURAN. S.Z.T. s. 499

¹⁹⁸ Bu kale Meriç ağzındaki Enez kalesidir. O. Turan S.Z.T. s. 499

öldürülüyorlardı.¹⁹⁹ Erzincanlı Nureddin ise tam öldürülmek üzereyken, “Cennet İslam için cehennem de sizin için hazırlanmıştır” diyerek büyük bir cesaret göstermiş, Bizanslılarda bundan etkilenerek onu serbest bırakmışlardı.²⁰⁰ Bu arada sultanın küçük oğlu Melik Kostantin, vasilyus tarafından İstanbul’da tutulmuş ve Hristiyan olarak yetiştirilmiştir.²⁰¹ Bu isim bir Hristiyan ismi olduğundan ona ihtida ettikten sonra verilmiş olmalıdır. Ancak önceki adını kaynaklarda zikredilmediğinden, bilemiyoruz.

Bizans İmparatoru’nun bu düşmanlığının sebepleri hakkında İslam kaynakları ile Bizans kaynakları farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

Bizans tarihçisi Nicephorus Gregoros, “Byzantina Historiya” adlı eserinde Keykavus’un adı geçen kumandanlarının, imparatora Avrupa’da yaptığı savaşlarda destek oldukları, bu sayede güçlerini arttırıp Keykavus’la birlikte imparatoru ortadan kaldırma teşebbüsüne giriştikleri, ancak Keykavus’un hristiyan dayısı Kir Kedid’in bu planı imparatora aktarmasıyla başarıya ulaşamayıp Enez Kalesine hapsedirildiklerini yazar.

Ancak ne o, ne de diğer Bizans tarihçileri yapılan katliamlardan ve din değiştirmeleri konusundaki baskı ve zulümlerden bahsetmezler. Ancak bu kayıt yokluğu veya eksikliği yada görmezlikten gelinmesi -ki buna tarafgirlik de denilebilir- bu olayların vuku bulmadığı anlamına gelmez. Çünkü Anadolu Selçuklu Devleti hakkında en detaylı bilgileri öğrendiğimiz İbn Bibî, Baybars Mansurî ve

---

¹⁹⁹ İbn Bibî, a.g.e. trk. trc. S. 161

²⁰⁰ Ebu'l-Ferec s. 445, Aksarayî, s. 75; İbn Bibî, s. 638-639; Baybars Mansuri s. 68’ den naklen O. Turan s. 499

²⁰¹ O. Turan S.Z.T. s. 500

Aksarayî'nin verdiği bilgiler bize bu işkence ve katliamların doğru olduğunu göstermektedir.²⁰²

3- Altınorda Devleti Hanı Berke'nin Bizans Seferi ve İzzeddin İle Ailesini Hapisten Kurtarıp Yanına Getirmesi

Bizans İmparatoru Mihael kendisine Altınorda'dan daha yakın olan İlhanlı Devleti hükümdarı Hülagü'yü daha büyük bir tehlike kabul etmiş ve yukarıda da belirttiğimiz gibi onunla anlaşarak Keykavus'u, annesini ve oğullarını Enez Kalesine hapsedirmişti. Sultanın hapsedtirildiğini duyan Berke Han onu kurtarmak için Mihael'in batıdaki düşmanı Bulgar kralı ile anlaşarak meşhur Cermagon'un torunu Nogay kumandasında 20.000 kişilik bir ordu hazırlattı ve Bizans'a yolladı. Sonuçta sultan İzzeddin bu kaleden kurtarılarak Berke'nin yanına götürüldü(1264). Berke Han onu hürmetle karşıladı. Kırım'daki Suğdak ve Sulhad'ı ona ıkta olarak verdi. Ayrıca kızı Urbay Hatun'u da sultanla evlendirdi. Bazı fesat kimselerce sultanın annesine verilen "Sultanın başına yolda bir felaket geldiği" haberi üzerine annesinin kaleden atlayarak intihar ettiğini İbn Bibi bize söylemektedir. Yine sultanın iki oğlu ve kız kardeşi hala Bizans'ın elinde esir durumdaydılar. Yukarıda bahsettiğimiz gibi Sultanın küçük oğlu Bizans İmparatoru tarafından hristiyanlaştırılmış ve Melik Konstantin adını almıştır.²⁰³ Berke'nin İstanbul seferinin başka nedenleri de bulunuyordu:

- 1-** İmparator Mihael'in, 1263'de Baybars'ın Altınorda'ya gönderdiği elçileri iki sene tutsak etmesi,
- 2-** İmparatorun Hülagü ile anlaşması,

---

²⁰² Nicephorus Gregoros, Byzantine Historia, Bonnoe 1929. c.1. s. 100'den naklen N. Kaymaz a.g.e. s. 108

²⁰³ İbn Bibî ,a.g.e. Trk trc s. 161-162

3- İstanbul'un kuzey- güney ticaret yolları üzerinde olması ve bu ticaretin İstanbul'da Bizans, Anadolu içlerinde de özellikle Kayseri'de Hülagü tarafından sekteye uğratılması ki bu dönemde en önemli ticaret unsuru köleler, cariyeler, kürkler ve değerli kumaşlardır. Özellikle Bizans'ın Memlükler için iyi birer asker olabilecek Rus ve Kıpçak kölelerine el koyuyor olması durumu iyice kızıştırmıştır.

4- Berke Han'ın eşi olan Keykavus'un halasının Berke Han'ı sefere teşviki,²⁰⁴

5- İslamiyet ile yeni tanışan Altınordu devlet erkânındaki cihad olgusunun gerçekleştirilmesi düşüncesi,

6- Keykavus'un Enez Kalesinde'ki tutsaklığı sırasında hem Bulgar Kralına, hem de Berke Han'a haber göndererek Bizans'a karşı sefer yapmalarını istemesi,²⁰⁵

Zaten Bizans'a karşı sefer yapmak için fırsat arayan Berke'nin Keykavus'un çağrısına hemen karşılık vermesi oldukça doğaldı.

Keykavus, Berke Han'ın kendisini kurtarması için gönderdiği orduyla beraber yanına oğulları Gıyaseddin Mesud ve Rükneddin Keyümers'i alarak Kırım'a gitmiş ölünceye kadar (1279) da burada yaşamıştır.²⁰⁶ Daha sonraları üç oğlu Anadolu'da şanslarını denemek için buradan yola çıkmışlar, Mesud tahtı ele geçirerek sultan olmuştur.

4- Keykavus'un Ardından Türkiye'den Rumeli ve Balkanlara Göçen Türkler: (Gagauzlar Meselesi)

Anadolu'nun Türkleşmesinde ve Türkiye haline gelmesinde önemli rol oynayan Türkmenler Moğollara karşı büyük mücadeleler vermişlerdir. Çünkü onlar yerleşik unsura göre özgürlüklerine daha düşkün daha savaşçı bir yapıya sahiptiler.

---

²⁰⁴ Aksarayî, a.g.e. Trk. trc s. 76

²⁰⁵ Turan, S.Z.T. s. 500

²⁰⁶ Pachymeres a.g.e. s. 309-310. bu eserde Berke'nin kaleyi kuşatıp İzzeddin'i kurtarmasıyla ilgili ayrıntılar verilmiştir.

Bu yüzden bağımsızlıklarına karşı olabilecek her türlü tehlikeye karşı canla başla mücadele etmişlerdir. Özellikle 1243'te Köseadağ yenilgisinden sonra Türkiye için çok ciddi tehlike haline gelen Moğollarla verdikleri mücadelede lider kabul ettikleri Keykavus'a her türlü desteği verdiklerini görüyoruz. Keykavus'un Türkiye'den ayrılmasından sonra lidersiz kalan Türkmenlerin Moğollara karşı Ali Bahadır önderliğinde yaptıkları son savaşı da kaybetmelerinden sonra Rükneddin tarafından baskı ve zulümlere uğradıklarından ve bu baskılardan bunalan Türkmenlerin bir kısmının uç bölgelere kaçarken diğer bir kısmının da Ali Bahadır öncülüğünde İstanbul'a Keykavus'un yanına gittiğinden daha önce bahsetmiştik.

Ali Bahadır ve beraberindekiler İmparator Mihael tarafından oldukça iyi karşılandılar. İmparator, Ali Bahadır'ı kendi muhaliflerine karşı görevlendirdi. O da kendisine verilen görevi layığıyla yaptı ve imparatorun düşmanlarını bir bir ortadan kaldırdı. İmparator bu duruma çok memnun oldu ve onu hediyelere boğdu. Ali Bahadır ve beraberindeki binlerce Türkmen Dobruca'ya yerleştirildi. Bugün hala Moldova'daki Dobruca'da yaşayan Türkmenlerin Keykavus'u izleyen kimselerden geldiklerine inanılmakta ve adlarının da Keykavus'tan gelme Gagauz olduğu sanılmaktadır.²⁰⁷

Yine P. Wittek Gagavuzlar'ın menşe'ini Sultan Keykavus'un adına istinaden ve Türk kaynaklarına özellikle Sarı-Saltuk annesine bağlı rivayetlere dayanarak Balkanlara geçmiş olan Keykavus'a mensup kuvvetlerle oluşturduğunu savunmuştur.²⁰⁸

---

²⁰⁷ Sümer, agm. s.356;

²⁰⁸ Paul Wittek Yazıjioghlu on the Christian Turks of the Dobruja (BSOAS, 1952, XIV/3 s. 639-668'den naklen M. Argunşan "Gagauz Türkleri" (Tarih Dil-folklor ve Halk Edebiyatı Ank. 2002, onların Selçuklulardan geldikleri hk, bkz. s. 9 v.d.

II. II. KEYKAVUSUN ALTINORDA HİMAYESİNDE KIRIM'DAKİ HAYATI (1264-1279)

A- Keykavus'un Altınorda Han'ı Berke'nin Himayesine Girmesi ve Kırım'daki Hayatı

Keykavus'un gurbet hayatının ve sürgün döneminin ikinci kısmı Dest-i Kıpçak'ta Altınorda Devleti'nin himayesinde geçmiştir.²⁰⁹ Berke Han'ın, Keykavus'u çok iyi karşıladığından ona Kırım'daki Suğdak ve Sulhad'ı ıkt olarak verdiğiinden evvelce bahsetmiştik. Keykavus beraberindeki oğulları Gıyaseddin Mes'üd, Rukneddin Geyumers ve Melik Feramürz ile birlikte buraya yerleşmiştir.

Keykavus Kırım'da bulunan Kefe şehrine yerleşmiş, ömrünün kalan kısmını burada geçirmek zorunda kalmıştı. Saltukname'de onun Kefe'de ikamet ettiğine dair bilgiler vardır. Yine XIV. yüzyıl başlarındaki bir Ceneviz vesikasından, Kefe'de Keykavus adlı bir saray bulunduğu anlaşılmaktadır.²¹⁰ Yine Saltukname'de rivayete göre Sarı Saltuk ile Keykavus'un Kefe'de çok iyi ilişkiler içinde buldukları Sarı Saltuk ve beraberindeki Türkmenlerin Keykavus'a büyük hürmet ve bağlılık gösterdikleri ifade edilmektedir. Bu Türkmenler Keykavus'la birlikte Anadolu'dan Dobruca'ya, oradan da Berke'nin teşvikiye Kırım'a göçmüş ve Keykavus'u yalnız bırakmayarak onun sultan olması için büyük çaba sarfetmişlerdi.²¹¹ Rivayete göre Keykavus da Sarı Saltuk'a samimiyetle yaklaşmış, hatta tahtını ona bırakmayı bile

---

²⁰⁹ Keykavus'un kurtarıp Kırım'a getirildiği tarih kaynaklarda farklıdır. Osman Turan Yununî'nin verdiği tarihe dayanarak 1263'ı verirken (S.Z.T. s. 500) N. Kaymaz 1265i kabul eder. A.g.e. (108-109) biz de birinci tarihin daha doğru olduğunu kabul ediyoruz.

²¹⁰ Bratianu, Le Commerce Genoıs, Paris 1929, s. 219'dan naklen O. Turan, a.g.e. s. 500-501

²¹¹ P. Wittek bu Türkmenlerin Kırım'da yaşadıklarına dair bir ize rastlanmadığını kaybeder, "Dobruja", İ.A., s. 632

teklif etmiştir.²¹² Keykavus gerek Sarı Saltuk ve Türkmenlerin desteğiyle, gerek çevre hükümdarların kendisine gönderdiği hediyelerle, gerekse Sulhad ve Suğdak'ın ıkta gelirleriyle önceleri maddî anlamda rahat yaşıyordu.²¹³ Ancak bu durumun daha sonra bozulduğunu göreceğiz.

1266 yılında Moğol tarihinde önemli bir hadise olmuş Berke Han (1256-1266) ölmüş yerine Mengü Timur(1266-1280) geçmişti. Mengü Timur Keykavus'un elindeki Sulhad'ı geri alarak bir Moğol prensine vermişti. Bu durum Keykavus'u oldukça güç duruma düşürmüştü onun Kefe'deki rahatlık dönemi sona ermiştir.

B- Keykavus'un Anadolu İle Olan İlişkileri

Keykavus, 1271-72'de eski arkadaşı, Anadolu Selçuklu Devleti Veziri Fahreddin Ali'ye bir mektup göndermiş ve durumunu izah edip, maddî yardım istemiştir. Bu da bize Keykavus'un gurbet hayatının Saltukname'de anlatıldığı kadar ekonomik bakımdan pek de rahat olmadığını göstermektedir. Bu mektup İbn Bibi tarafından nakledilmiştir. Mektupta Keykavus, maddi yetersizlikten bahsedip kendi ihtiyaçlarını karşılayamadığından şikayet ederken bir yandan da çevresindeki bir çok hükümdarın kendisine verdiği destek sayesinde yeniden Anadolu tahtına geçme ümidinden vazgeçmediğini anlatmıştır.²¹⁴

Fahreddin Ali mektubu aldıktan sonra Pervane'ye de okutmuş ve Sultan'a yardım konusunda izin almıştır. Bu izin üzerine yazdığı bir mektupla birlikte 500 altın, altın bir maşrapa, çeşitli elbiseler ve kıymetli eşyaları Keykavus'a gönderdi. Pervane çevresindekilerin de kışkırtmasıyla, izin vermiş olmasına rağmen bu ilişkiye

---

²¹² Ebu'l- Hour Rûmi, Saltuk name, Yay. Şükrü Haluk Akalın Ank. 1988 C. I-III s. 193'den naklen M. Suat Bal a.g.e. s. 204

²¹³ İbn Bibî, trk. trc. C.II. s.172

²¹⁴ İbn Bibî, trk. trc. C. II. s. 172

sıcak bakmadı ve önce Fahreddin Ali'nin oğlu Emir Taceddin Hüseyin'i, sonra da kendisini tutuklattı. Fahreddin Ali ise metbusu İlhanlı hükümdarı Abaka'nın huzuruna çıkıp durumunu anlatmış ve bu sayede eski görevine yeniden dönmüştü.²¹⁵

Böylece Keykavus'un yardım talebi karşılık bulamamış ve Keykavus'un Anadolu'ya dönme ümidi de artık son bulmuştur. Keykavus'un Dest-i Kıpçak (Kırım) daki sürgün yılları ölünceye kadar bu hasretle geçmiştir.

C- Ailesi ve Maiyeti İle Akıbetleri:

Keykavus Kırım'a giderken tüm ailesini yanına almamış, annesini, karısını iki oğlunu, kızını ve diğer yakınlarını Bizans'ta bırakmak zorunda kalmıştı. Keykavus ölmeden evvel veliaht ilan ettiği büyük oğlu Gıyaseddin Mes'ud ile birlikte diğer oğulları Rükneddin Geyumers, Rükneddin Kılıç Arslan, Alaeddin Siyavuş ve Feramürz babalarının ölümünden sonra Anadolu'ya geçmeyi başarmışlardı.²¹⁶

Keykavus'un ölmeden evvel bıraktığı vasiyet üzerine harekete geçen Gıyaseddin Mesud ve Rükneddin Geyumers birlikte Abaka'nın huzuruna çıkıp bağlılıklarını bildirdiler ve onun desteğini istediler. Bu destek sayesinde Gıyaseddin Mesud Türkiye Selçuklularının yeni sultanı olma şerefini kazandı. (1284-1298).²¹⁷ Bundan da anlaşılacağı üzere Mesud babasının izinden gitmemiş, Moğollara boyun eğmiştir. Ancak diğer kardeşleri Anadolu'daki Moğol tahakkümüne karşı Türkmenlerle birlikte mücadelelerine devam etmişlerdir.

Keykavus'un Kırım'a giderken Bizans'ta bıraktığı iki oğlu da Bizans İmparatoru tarafından saraya götürülmüştü. Bu iki kardeşten küçük olanının adının

²¹⁵ İbn Şeddad, a.g.e. c: II, s. 24'den naklen Bal a.g.e. s. 207

²¹⁶ Turan, S.Z.T. s. 580 Ayrıca bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Bibî, trk trc. 243-249

²¹⁷ Aksarayî, a.g.e. trk. trc. s. 134-138

Melik Konstantin olduğundan daha önce bahsetmiştik. Bu iki kardeş, imparator tarafından yönetici olarak Selanik civarındaki Karaferia'ya gönderildiler. Keykavus'un annesinin burada intihar etmesinin ardından Melik Konstantin tekrar saraya alınmıştır. Diğer kardeş ise burada yöneticilik yapmaya devam etmiştir. Yazıcızade bu kardeşin Müslüman olarak yaşadığını, küçük kardeş Konstantin'in ise Hristiyan olduğunu belirtir.²¹⁸

Pachymeres ise Keykavus'un Bizansta biri kız biri oğlan iki çocuğunun kaldığından ve ikisinin de Hristiyan olarak yetiştirildiğinden bahseder.²¹⁹

Rumeli'de kalan Türkler'den yaklaşık 1000 kişi İstanbul'da kalmış ve bunlar Hristiyanlığı kabul etmişlerdir. Bunlar zamanla 3000 kişiyi bulmuşlardır.²²⁰ Diğer bir kısım da Dobruca'da kalmıştır.

Rivayete göre II. Keykavus'un küçük oğlu beraberindekilerle birlikte bir gece saraydan kaçmak istemiş, ancak yakalanıp hapse atılmış ve vaftiz ettirilip, rahip yapılmıştır. Bir süre bu şekilde yaşadktan sonra Sarı Saltuk tarafından Patrikten istenilmiş ve Barak ismini alıp müslüman olmuştur. Barak Sultaniye'ye giderek Sarı Saltuk'un muridi sıfatıyla etrafında bir çok insan toplamıştır. Bunlara da Baraklılar denmiştir.²²¹ Ancak bu bilgiler kesin değildir. Çünkü başka bir kaynakta böyle bir bilgiye rastlanmamıştır. Anadolu'da Barak Baba ve Baraklıların varlığı konusu bir çok kaynakta belirtilmişse de bunların soyunun Keykavus'a dayandırılması konusu herhangi başka bir kaynakta zikredilmemiştir. II. Keykavus'un oğlu Barak ile Türkmen babası Barak Baba farklı şahsiyetlerdir.²²²

---

²¹⁸ Yazıcızade a.g.e. v. 233 a; P. Wittek "Yazıjioghlu Ali" s. 650'dan naklen Bal, a.g.e. s. 213

²¹⁹ Pachymeres, s. 198, 971'den naklen Turan, S.Z.T. s. 580

²²⁰ Hammer a.g.e. s. 121'den naklen Bal, a.g.e. 214

²²¹ Yazıcızade, a.g.e. v. 261 a, P. Wittek "Yazıjioghlu Ali s. 649-650'den naklen Bal a.g.e. s. 214

²²² Yazıcızade, a.g.e. v. 261 a. P. Wittek, a.g.m. s.649-650'den naklen Ahmet Yaşar Ocak, Sarı Saltuk, s. 78-80

Karaferia'daki müslümanlar ise buradan Anadolu'ya göç etmişlerdi. Keykavus'un burada kalan oğlu ve torunu müslüman olarak ölmüşler, ancak çocukları Selanik'e göçüp Hristiyanlığı kabul etmek zorunda kalmışlardır. Keykavus'un Bizans'ta kalan oğulları ve torunlarına "Sultan Paleoloji" adı verilmiş ve XIV.yy'da Yunanistan'ın Vardar nehrinin batı kesiminde Veria bölgesine yerleştirilmişlerdir. Bunlar Bizans'ta önemli görevlere getirilirken, Osmanlılar'la da ilişkilere girişmişler ve Sultan'ın soyundan gelmelerinin avantajlarını kullanarak büyük ayrıcalıklar elde etmişlerdir.²²³

---

²²³ Yonca Anzerlioğlu ; Bizans İmparatorluğunda Türk Varlığı, Türkler, Yeni Türkiye yayınları, C.7 s.229

IV. BÖLÜM

II. İZZEDDİN KEYKAVUS'UN ÖLÜMÜ, ŞAHSİYETİ VE TARİHİ ROLÜ

I- ÖLÜMÜ:

II. Keykavus 1262'de vatanını terk edip İstanbul'a gitmiş, kısa bir müddet burada kaldıktan sonra gurbet hayatı ve sürgün döneminin devamını, Kırım'da tamamlamıştır. 17 yıldan fazla süren gurbet hayatının 15 yıldan fazlasını Kırım'da Kefe şehrinde geçirmiş ve yaklaşık H.677/M.1279 yıllarında Mengü Timur'un sarayında vatan hasreti içinde hayatını tamamlamıştı.²²⁴ İbn Bibi Keykavus'un gurbette çektiği aşırı sıkıntılar, vatanından ve tahtından uzak kalmanın verdiği acıyla öldürücü bir hastalığa yakalandığını ve son zamanlarda çok zayıfladığını, şu sözlerle dile getirmiştir: “Ok gibi olan boyu o ovada (Kıpçak ovası) ikameti sırasında yay şeklini aldı. Selviye benzeyen endamı, zayıflığın, solgunluğun, halsizliğin ve bezginliğin etkisinde kaldı”. Bundan başka, kaynaklarda onun ölüm şekli hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmaz. Ancak tüm kaynaklar onun vatan hasretiyle, acı içerisinde öldüğü konusunda hem fikirdir.²²⁵

Keykavus ölmeden evvel başta oğlu Gıyaseddin Mesud olmak üzere, adamlarını ve hizmetkarlarını etrafına topladı ve bir konuşma yaptı. Bu konuşma özetle şöyledir:

“Babam Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünün ardından devlet erkani beni tahta oturttu. Ben de bilgili, dirayetli, liyakatlı ve tecrübeli emirlerin nasihatlerini

---

²²⁴ Turan, S.Z.T. s. 503

²²⁵ İbn Bibî, a.g.e. trk, trc, s. 244

dinlediğim sürece halk mutlu, devlet işleri düzenli oldu. Fakat ben kendi başıma hareket etmeye başlayınca işler bozuldu. Doğru yoldan ayrıldım, kıdemli emirleri dinlemedim, onların kalplerini kırdım. Kötü, serseri, başı bozuk insanlarla dost oldum. Deneyimsiz ve hak etmeyen, aşağılık insanları devlet erkânlığına getirdim. Onları büyütürken akıllı, tecrübeli, temiz, hanedanın mensuplarını küçük düşürdüm, onlarla alay ettim. Sonunda gurbete düşüp yalnız kaldım. Bu perişan halim benim bu hatalarımın, zevk ve eğlenceye dalışımın ürünüdür. Keşke hak yolundan gitseydim diyor gözlerimden su yerine kan akıtıyorum. Sen de eğer iyi bir padişah olmak istiyorsan; para için namusunu hiçe sayan, maskaralığı meslek edinen, dinsiz, menfaati için ülkesini satan insanlardan uzak dur. Her zaman kardeşlerinin gönlünü al ve sevgini esirgeme. Mümkün olan her yolla bu diyardan ayrılıp ülkene geç. Zorunlu olarak sığındığım bu batıl inançlı insanların yalanlarından uzaklaş bir gemiye binerek kurtul. Doğruluk ve dürüstlükten ayrılma. Farz, nafile namazlarını kıl. Geceleri uykundan kalkıp namaz kıl ve Rabbine şükret. Abaka'ya tabi ol, onun isteklerini ve emirlerini yerine getir. Bu sayede belki atalarının tahtına oturabilirsin. Başka bir vasiyetim de ölünce, kemiklerimi ülkeme götür ve İslam sultanları olan atalarımız Selçuklu Sultanlarının türbesine (kümbethane) defnet".²²⁶

Keykavus'un ölümünden sonra oğullarının onun vasiyetine uyarak Anadolu'ya geçtiğini görüyoruz. Özellikle Gıyaseddin Mesud büyük ve zorlu mücadelelerin ardından Selçuklu tahtına oturma şerefine nail olmuştur. (1281)

Sonuç itibariyle Keykavus Anadolu'dan ayrıldığı tarihten, öldüğü güne kadar vatan hasretiyle yaşamış ve bir gün tekrar vatanına geri dönüp tahtına oturma ümidini hiç kaybetmemişti. Ancak bu emelini gerçekleştiremeden hayata gözlerini

---

²²⁶ İbn Bibî, a.g.e. Trk. trc, s. 244-245

yumdu. Ne yazık ki son vasiyeti olan cenazesinin Türkiye'ye nakledilip Konya'ya Selçuklu sultanlarının türbesine gömülmesi de gerçekleştirilememiştir. Ne Konya'da ne de Anadolu'nun başka bir yerinde Keykavus'a ait bir mezar yoktur. İbn Bibi, oğullarının zor şartlarda Anadolu'ya geri döndüklerinden ve bu şartlarda babalarının naşını Anadolu'ya getiremediklerinden bahseder.²²⁷ Keykavus'un mezarının yeri tam olarak bilinmemekle birlikte muhtemelen Kırım'da bir yerlerde olması gerekir. Yapılacak araştırmalarla bunun ortaya çıkartılabileceğini ümit ve temenni ediyoruz.

II- ŞAHSİYETİ

II. Keykavus'un şahsiyeti hakkında Prof. SÜMER şunları söylemektedir: "Türkmenlere dayanarak Moğolları Anadolu'dan çıkarmak için mücadele eden İzzeddin Keykavus, kuvvetli bir şahsiyet değildi. Savaş meydanında bulunmaktan hoşlanmadığı gibi, meseleleri siyasi olarak halletmeyi de bilmiyordu. Nitekim hükümdarlığını hissi bir davranışı sonucu kaybetmiştir."²²⁸ Onun bu düşüncelerine katılmamak mümkün değildir. II. Keykavus'un gerçekten de kuvvetli bir kişilik olmadığına dair hayatından pek çok örnekler gösterilebilir. Nitekim 1256 yılındaki Sultan Hanı Savaşında savaşı uzaktan izlemesi, yenilince Antalya'ya kaçması, burada sefahate dalması ve hristiyan dayılarına uyararak utanç verici hareketlerde bulunması, onun karakterindeki zayıflığı kanıtlamaktadır. Kaldı ki bazı kaynaklar İzzeddin'in bu kötü alışkanlıkları daha önce 1253'de Kayseri su-başısı Seyfeddin Türk-eri'nin tesiri ile edindiğini belirtmektedirler. Şahsiyetindeki zaafın doğuştan mı, yoksa sonradan mı olduğunu tespit etmek mümkün değildir. İbn Bibi ise Keykavus'tan bahsederken onun iyi huylu, insanları incitmekten uzak, yumuşak

²²⁷ İbn Bibî, a.g.e., trk. trc. s. 244-246

²²⁸ Keykavus II. md. DİA İst 2003, c. 25 s. 356

tabiatlı olduğunu, tüm kötü hareketleri çevresindekilerin kıskırtması ve yönlendirmesiyle yaptığını belirtmektedir.²²⁹ Bu da bize Keykavus'un yönlendirilmeye açık bir karakterde olduğunu göstermektedir. Oysa bu bir Türk hükümdarının sahip olması gerekli karizmaya aykırı bir durumdur. Yine Keykavus bu özelliğinden dolayı hristiyan olan annesi ve dayılarının etkilerinde kalarak, Türk-İslam kültürünün yanı sıra, hristiyan kültürüyle de büyümüştür. Gerek özel hayatında, gerek devlet işlerinde onların etkisinde kalmış, onları önemli görevlere getirmiş ve zaman zaman bir Türk sultanının yapmaması gereken hareketlerde de bulunabilmiştir. Bu durum onun gerek saray içinde, gerekse halk arasında istenmeyen sultan konumuna gelmesine neden olmuştu.

Keykavus annesinin hristiyan olması sebebiyle onun etkisinde kalarak derin bir Hristiyan bilgisine sahip olmuş hatta bu nedenle, bazılarına göre hristiyan olmuştur ancak o hiçbir zaman hristiyan olmamıştır. Bu dine her zaman saygı duymuş, sarayda bulunan hristiyanların ibadetlerine karışmamıştır. Bir eşinin de Bizans'lı olduğu söylenen Keykavus bu akrabalık sayesinde çoğu zaman başı sıkıştığında Bizans'a sığınmış ve yardım istemiştir.

Keykavus tüm olumsuzluklarına rağmen Anadolu'da Moğollara karşı mücadelenin temsilcisi olmuş bir sultandır. Türkmenler Keykavus'un zevk ve eğlenceye düşkünlüğünden, içkiye ve kadınlara olan zaafiyetinden, itibarsız kişilere değer verip, onları üst makamlara getirmesinden elbette hoşnut değillerdi. Ancak özgürlüklerine düşkün olan Türkmenlerin baskıcı ve zalim Moğollardan kurtulabilmeleri için başka bir alternatifleri yoktu. IV. Rükneddin Kılıç Arslan tahtı için Moğolların her istediğini yapan kukla bir hükümdar gibi davranıyordu.

---

²²⁹ İbn Bibî a.g.e., trk., trc, s. 592

Keykavus ise başa geçtiği günden itibaren Moğollara baş eğmiyor, her fırsatta onlarla mücadele ediyordu. Bu yüzden Türkmenler onu lider kabul edip desteklerini esirgemiyorlardı.

III- TARİHİ ROLÜ

II. Keykavus; Türkiye Selçuklu devleti hükümdarları silsilesinin onikinci halkasını oluşturmuştur. Her yöneticide görüldüğü üzere onun da devlet yönetiminde doğru ve yanlış karar ve uygulamaları olmuştur. Bu karar ve uygulamalar ise onun tarihteki yerini belirlemiştir. II. Keykavus her ne kadar devlet kuran, bir devlete ihtişam dönemi yaşatan veya çağ açıp kapatan bir hükümdar değilse de Anadolu Türk tarihi açısından hiç de küçümsenemeyecek bir rol üstlenmiştir. Nitekim onun üstlendiği bu rol olmasaydı tarihin akışı çok daha farklı olacaktı. O, Anadolu'da Moğollara karşı direnişi temsil etmiştir.

Latinler dolayısıyla buhranlı dönemler yaşayan Bizans İmparatorluğu ile güçlü Moğol İmparatorluğu arasında tampon görevindeki Türkiye Selçuklu Devleti'nin yöneticisi olan II. Keykavus, şahsiyetindeki zayıflıktan, devlet adamları ve kardeşlerinin entrikalarından, Moğol etkisinden dolayı devletin gerileme ve yıkılma sürecini durduramamış, sadece bu süreci uzatmaya muvaffak olmuştur.

Çocuk yaşta başa geçen Keykavus'un devraldığı Selçuklu Türkiye'si oldukça karışık bir durumdaydı. Bir taraftan devlet adamları arasında menfaat çatışmaları sürerken, diğer taraftan Moğol tahakkümü devletin bünyesini sarsmış, halkın huzurunu kaçırmıştır. Moğollar devletin sahibi gibi davranıyor, Türkiye Selçuklu sultanlarını ayaklarına çağırıyor, verdikleri yarığlarla istediklerini başa geçiriyor, istemediklerini indiriyorlardı. Devletin iç işlerine karışıyor, kardeşler arasındaki taht mücadelesini destekliyor ve devletin huzura kavuşmasını

engelliyorlardı. Çünkü Moğollar karşılarında zayıf bir Türkiye istiyorlardı. Bu sayede aldıkları çok büyük meblağlara varan vergilerin yanısıra yaptıkları yağma ve talanlarla hazinelerine hazine ekliyorlardı. Yine bu dönemde devlet adamları sultan yerine Moğollara başvuruyorlar ve birbirlerinin ayağını kaydırabilmek için destek arıyorlar, hatta hükümdarlarını dahi Moğollar'a şikayet edip kışkırtıyorlar, böylece devleti gün geçtikçe kin ve fesat içinde boğuyorlardı.

Böyle karışık bir dönemde çocuk yaşına, tecrübesizliğine, etrafındaki menfaatçi kişilere, hristiyan akrabalarına, şahsiyetindeki zayıflıklara rağmen Keykavus'un Moğollara boyun eğip tahtına oturmak yerine özgürlük için mücadele ettiğini ve bu uğurda tahtını, servetini ve hatta ailesini bile kaybetmeyi göze aldığını görmekteyiz. Bu mücadelesi uğruna yıllarca gurbette sürgünde kalmış, bir gün geri dönüp tahtına oturma ümidiyle yaşamış, nevarki kemikleri dahi Türkiye'ye getirilip gömülememiş son vasiyeti dahi yerine getirilememiştir. Onun bu mücadelesi yaşamı sırasında maalesef başarıya ulaşamamıştır. Bunun nedeni de herhalde yine kendi şahsiyetindeki ve politikalarındaki hata ve eksikliklerden kaynaklanmaktadır.. Ancak oğulları ve torunları ile dayandığı soydaşları Türkmenler onun bu mücadelesini onurla devam ettirmişler ve verdikleri ulusal bağımsızlık mücadelesiyle Osmanlı devleti'nin kuruluşuna zemin hazırlamışlardır.

SONUÇ

Sultan II. İzzeddin Keykavus tahtı babasından devraldığında henüz çocuk yaşıydı. Elbette bir çocuğun koskoca Selçuklu devleti yönetiminde çok fazla etkili olabilmesi mümkün değildi. Üstelik tahta çıktığında ülkenin içindeki karışıklıklar ve dış baskılar onu büyük ve zorlu bir mücadelenin içine sokuyordu. Bu durum devlet adamlarının yönetimdeki etkisini arttırırken, Keykavus'u onlara bağlı göstermelik bir sultan haline getiriyordu.

1243 Köseadağ Savaşı neticesinde Türkiye Selçuklu devleti Moğol hakimiyetine girmiş ve bu tarihten itibaren devlet yönetiminde Moğolların baskıları oldukça artmıştı. Keykavus'un Moğol Hanı'nın davetine gitmeyip kardeşi IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı göndermesiyle birlikte, Moğolların desteğini alan Kılıç Arslan ağabeyisiyle taht mücadelesine girişmiş ve bu mücadele Celaleddin Karatay ve diğer emirlerin üç kardeşi ortak olarak tahta geçirmesiyle geçici olarak son bulmuştur. Elbette bir devletin üç kardeş tarafından yönetilmesi oldukça güç bir husustu. Ancak tecrübeli devlet adamlarının özellikle de Karatay'ın bu dönemdeki çabaları ile devlet ayakta durmuştur. Yönetimin başında güçlü bir sultan olmaması, bu devlet adamlarının kendi aralarında bitmek tükenmek bilmeyen çıkar kavgalarına neden olmuş, bu da devleti oldukça güç duruma sürüklemiştir. Bu kavgalar, kardeş sultanlardan II. Alaaddin Keykubad'ın ölümüyle iki başlı kalan devlet yönetimi döneminde de sürmüştür. Hatta bu çıkar kavgaları iki kardeşe de yansıtılmış ve tek başına sultan olmak isteyen IV. Rükneddin'in, Keykavus'a isyan etmesine yol açmıştır. Yapılan savaş neticesinde hezimete uğrayan Rükneddin Uluborlu kalesine hapsedirilirken, Keykavus tahtın tek sahibi olmuştur. Keykavus kardeşini affedip

devlet işlerine koyulduğu sırada, Baycu Noyan Anadolu'ya gelmiş ve Sultan Hanı muharebesiyle Keykavus'un kuvvetlerini yenilgiye uğratmıştır. Bunun üzerine Keykavus ailesiyle birlikte Bizans'a kaçmış, Selçuklu saltanatının yeni ve tek sahibi ise Moğollar tarafından desteklenen IV. Rükneddin Kılıç Arslan olmuştur.

Moğollar bu dönemde güçlü bir Selçuklu yönetimi istemiyorlardı. Bu yüzden bilahare ülkeyi iki kardeş arasında paylaştırıp, Kızılırmak'ın batısını II. İzzeddin'e, doğusunu ise IV. Rükneddin'e vermişlerdir. Böylece devlet tekrar iki sultan tarafından yönetilmeye başlamıştır.

İlhanlı devleti hükümdarı Hülagü Suriye seferi hazırlıklarına giriştiği sırada iki kardeşi yanına çağırmıştır. Bağlılıklarını bildiren iki kardeşe bu sefere katılmaları gerektiğini ve bu sebeple hazırlık yapmalarını istemiştir, Suriye seferine katıldıktan sonra ülkesine dönen Keykavus, Moğol elçilerine ödenmesi gereken vergiyi vermemiş, Rükneddin taraftarı Pervane Muineddin Süleyman ise bunu fırsat bilerek Moğolları Keykavus'a karşı kışkırtmıştır. Bu tahrikler üzerine Moğollar büyük bir orduyla Anadolu'ya Keykavus'un üzerine yürümüşlerdir. Bunu duyan Keykavus büyük endişeye kapılarak tekrar Bizans'a sığınmak zorunda kalmıştır.

Yine bu sıralarda II. Keykavus Mısır Memlük devleti hükümdarı Baybars ile bir ittifak kurmaya çalışmıştır. Sultan Baybars'ın, müttefikini düştüğü bu zor durumdan kurtarmak üzere harekete geçerek bir ordu hazırlattığı sırada, Moğollar'ın ani baskınına uğrayan Keykavus da çaresiz Bizans'a yönelmek zorunda kalmıştır.

Keykavus Bizans'a sığındığında önceleri çok iyi karşılanmış, hatta sarayda bir sultan edasıyla rahat rahat dolaşabilmiş ancak daha sonra Moğol baskısından çekinen imparator, politikasını ve tavrını değiştirip Keykavus'u hapsedirmiştir. Sonradan Altınorda devleti hanı Berke hazırlattığı büyük bir orduyla Keykavus'u bu

esarettten kurtarıp Kırım'a götürmüş ve onu ölünceye kadar burada himaye etmişti. Keykavus ölünceye kadar burada vatanından uzak ve bir gün tekrar Anadolu'ya geçip tek başına hükümdar olma emeli içinde yaşamış, ancak bunu başaramamıştır.

Görüldüğü üzere, Keykavus'un Selçuklu tahtına çıktığı dönem oldukça karışık bir dönemdi. Keykavus ise gerek yaşı, gerekse kişiliği açısından böyle bir dönemi kaldırabilecek bir yapıda ve kapasitede değildi. Gerek devlet içerisindeki emirlerin bitip tükenmek bilmeyen çıkar çatışmaları, gerekse kardeşler arasındaki taht kavgaları halkı ikiye bölerken, dış düşmanların sürekli saldırıları özellikle de Moğol baskısı devleti siyasî, sosyal ve ekonomik anlamda büyük bir kaosun içine sürüklemiştir. Ticarî hayat durma noktasına gelmiş, halk sürekli ağırlaşan vergiler altına ezilmiştir. Bu kadar kötü şartlarda dahi bu dönemde devletin yıkılmadığını görüyoruz. Bunun nedeni Selçuklu Devletinin güçlü mekanizması, örgütü ve ekonomik yapısıdır. Selçuklu devletinin yıkılmamış olmasına rağmen, gerileme dönemi olarak adlandırılabilir Keykavus dönemi devletin akıbetini oldukça olumsuz etkilemiş ve çöküşün sebepleri arasında yer almıştır.

II. İzzeddin Keykavus'un çocuk yaşta başa geçmesi, devleti idare edebilecek bir sultanın özelliklerini taşınamaması, hristiyan anne ve dayılarının etkisinde kalarak içki ve eğlence hayatına düşkün olması, onu devlet işlerinden uzaklaştırmıştır. Savaş meydanlarında ordunun başında olmaması, cesur davranmayarak en ufak sıkıntıda başını alıp kaçması, halk arasında da hoşnutsuzluk yaratmıştır. Ancak tüm bu olumsuzluklara rağmen, Moğollara karşı verdiği mücadele oldukça önemlidir. Zaten tüm sevilmeyen yönlerine karşı Türkmenlerin sadakatini kazanmasının en önemli nedeni de budur. Keykavus Moğollara karşı Türkmenlerin büyük desteğini almış, birçok başarıyı da onlar sayesinde kazanmıştır. Türkmenler de her zaman Moğollara

karşı milli birliği sağlamak ve onların boyunduruğundan kurtulmak için canla başla mücadele etmişlerdir. Çünkü onlar yerleşik Türk unsurun aksine, mücadele için gerekli inzibat ve savaşçılık ruhuna sahiptiler. Şüphesiz ki Türkmenler ve destekledikleri II. Keykavus Moğollara itaat etseydi; Anadolu'da Moğol hakimiyeti daha fazla sürecekti ve Anadolu her zaman dış istila ve fetihlere açık kalacaktı.

Sonuç olarak II. Keykavus kardeşine ve o'nun arkasındaki Moğollar'a karşı verdiği mücadelede belki de kendisini aşan sebeplerle başarılı olamamış, tahtı ve tacı elinden alınarak Türkiye'den ayrılmış, ömrünün geri kalanını sabık bir sultan olarak yurt dışında geçirmiş ve tekrar yurduna dönme umuduyla vatanına hasret bir şekilde sürgünde vefat etmiştir. Ancak onun bu mücadelesi kendinden sonra gelenlere örnek teşkil etmiş ve azimle sürdürülmeye çalışılmıştır.

ÖZET

Türkiye Selçuklu devleti'nin onikinci sultanı olan II. İzzeddin Keykavus yaklaşık 1238 yılında doğdu. Annesi Berduliye Hatun, babası II. Gıyaseddin Keyhüsrev'dir. 1246 yılında, babasının ölümüyle tahta çıkmıştır. II. Keykavus 1246-49 yılları arasında tek başına, 1249-54 yılları arasında kardeşleri IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve II. Alaeddin Keykubad'la birlikte, 1254-1256, 1257-1259 yılları arasında yine tek başına hüküm sürmüştür. 1259 yılında Moğol baskısıyla ikiye ayrılan devletin doğusunda IV. Rükneddin, batısında ise II. Keykavus hükümdar olmuştur.

II. Keykavus Moğol saldırıları yüzünden Bizans'a kaçmış ve burada esir edilmiştir. 1264 yılında Altınordu hanı Berke tarafından kurtarılarak Kırım'a götürülmüş ve 1279 yılında ölünceye kadar burada yaşamıştır.

II. Keykavus dönemi bir çöküş dönemi olmamış ancak gerek devletin içindeki siyasî karışıklıklar gerek Moğol baskıları yüzünden devlet büyük bir buhran dönemi yaşamıştır.

Tüm bu karışıklıklara rağmen Keykavus'un Türkmenler ve Ahilerler birlikte Moğollara karşı verdiği mücadele başarıya ulaşmamış ancak kendisinden sonra gelenlere örnek teşkil etmiştir.

SUMMARY

İzzeddin Keykavus II, who was the twelfth Sultan of the Turkish Seljukid State, was born in 1238. His mother was Berduliye Khatun and father was Gıyaseddin Keyhüsrev II. He ascended to throne with the death of his father in 1246. Keykavus II ruled the government on his own between the years of 1246-49, between the years of 1249-54 ruled the state with his brothers Rükneddin Kılıçarslan IV and Alaeddin Keykubad II, and between the years of 1254-56 and 1257-1259 he ruled the Seljukid State on his own again. Rükneddin IV became the emperor on the eastern part of the State which is divided into two parts with the constraint of the Mongol Empire in 1259, however on the western part Keykavus II ruled the state. Keykavus II, escaped to Byzantine Empire because of the Mongol invasions, and he was enslaved there. In 1264, he was rescued by the help of the Altınarda Khan and taken to the Crimean Khanate and he lived there until his death in 1279.

Keykavus II, period was not a period of collapse, but both in terms of political tension that the state was in and the Mongol constraint, the Seljukid State lived a great crisis period.

In spite of all these disturbances, the struggle that Keykavus gave against the Mongol Empire with the help of the Turkoman and Akhi, did not prosper. But it constituted a sample to the future generations of the Seljukid State.

BİBLİYOGRAFYA

- ABÛ'L-FEREC, Bar Hebraeus Gregory, **Ebû'l- Ferec Tarihi**, C. II Süryaniceden İngilizceye Trk. Trc. Ernest A. Wallis Budge, Trk. trc. Ömer Rıza Doğrul, Ankara 1987.
- ....., **Tarihi Muhtasarüddüvel**, Trk. trc. Şerafeddin YALTKAYA, İstanbul 1941.
- AHİ EVREN, **Letâif-i Hikmet**, Neşr. G. YUSUFÎ, Tahran 1351.
- AHMED TEVHİD, **Meskûkât-I Kadîme-İ İslâmiyye Katalogu**, İstanbul 1321.
- AHMED bin MAHMUD, **Selçuknâme**, Haz. Erdoğan Merçil, İstanbul 1977.
- AHMED REFİK, **Anadolu'da Türk Aşiretleri 966-1200**, İstanbul 1989.
- ALPTEKİN, Coşkun, "Türkiye Selçukluları", md., **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, C.8, İstanbul 1992.
- AKA, İsmail, "Eflaki'nin Menâkıbu'l-Ârifin'inde Türkler ve Moğollar'a Dair Bazı Kayıtlar", **TDAD**, İstanbul, Şubat 1996, S. 100, S. 89-95.

- AKDAĞ, Mustafa, “Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu ve Gelişme Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti”, **Bellekten**, XIII, S. 51, 1949, S. 497-569.
- ....., **Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi**, C.I-II, İstanbul 1995.
- AKIN, Hikmet, **Aydın Oğulları Hakkında Bir Araştırma**, Ankara 1968.
- AKNERLİ GRİGOR, **Moğol Tarihi (Okçu Milleti Tarihi)**, Trk. Trc. Hrand D. ANDREASYAN, İstanbul 1954.
- AKSARÂÛÎ, Kerimüddin Mahmud, **Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr**, Haz. O. TURAN, Ankara 1944; Türkçe Trc. MÜRSEL ÖZTÜRK, Ankara 2000.
- ALTINTAŞ, Ahmet, “Selçuklu Türkiye'sinde Para”, **TÜRKLER**, Yeni Türkiye Yayınları, c. 7, s. 386-392.
- ANDREASYAN, H., “Türk Tarihine Ait Ermeni Kaynakları”, **Tarih Dergisi**, 1956, I/2, s. 401-438.
- ANNA Comena, **The Alexiad**, İng. Trk. Trc. E.B. Sawter, New York 1968.

- ANONİM, **Anadolu Selçukluları Devleti Tarihi (Selçuknâme)**, Trk. Trc. Feridun Nâfiz UZLUK, Ankara 1952.
- ANZERLİOĞLU, Yonca, “Bizans İmparatorluğunda Türk Varlığı”, **Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları, c. 7, s. 218-232.
- ARGUNŞAH, Mustafa-GÜNGÖR, **Gagauz Türkleri**, Ankara 1991.
- Harun,
- ARIK, Feda Şamil, “Türkiye Selçuklu Devletinde Müsadere”, **V. Uluslar Arası Türkoloji Kongresi** (İstanbul 1985), İstanbul 1986, s. 47-62.
- ARTUK, İbrahim, “Sikke”, md. **İA**.
- ARTUK, İbrahim, ARTUK, **İslami Sikkeler Katalogu**, c. I, İstanbul 1971.
- Cevriye,
- ASLANPA, Oktay, **Türk Sanatı**, İstanbul 1989.
- ....., **Sanatı, Tarihi, Edebiyatı ve Musikisiyle KIRIM**, Ankara 2003.
- ....., **Anadolu’da İlk Türk Mimarisi**, Ankara 1991.
- BAL, Mehmet Suat, II.İzzeddin Keykavus Dönemi(1246-1262) Ankara Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2004
- BARTHOLD, V., KÖRÜLÜ, F., **İslam Medeniyeti Tarihi**, Ankara 1977.

- BARTHOLD, V.,
.....,
.....,
.....,
Moğol İstilasına Kadar Türkistan, Haz.
H. Dursun Yıldız, İstanbul 1981.
“Hulagü” (Hulâgû), md. **İA.**, MEB,
Eskişehir 1997, c. 3, s. 581-582.
“İlhanlılar Devride Malî Vaziyet”, **THİTM**,
İstanbul 1931, c. I, s. 135-159.
“Baliş” md., **İA.**, MEB, Eskişehir 1997, c.
2, s. 280.
- BAŞTAV, Şerif,
Bizans İmparatorluğu Tarihi (1204-
1453), Ankara 1991.
- BAYBARS EL-MANSURİ el-
Devadar,
.....,
**Kitab el-Tuhfet el-Mülukiyye fi'l-Devlet
el Türkiye**, Yay. Abdülhamid Salih
HAMDAN, Kahire 1987.
Zübdet el-Fikre fi Tarih el-Hicre
725/1325, Tekitli yay. D. S. Richards,
Beyrut M. 1998/H.1419; Britsh. Mus. No.
23. 325: fotokopisi, TTK, fotokopi Böl. No:
206. c.X.
- BAYKARA, Tuncer,
.....,
.....,
I. Gıyâseddin Keyhüsrev, Ankara 1997.
**Anadolu Selçukluları Devrinde Sosyal ve
İktisadi Tarih Üzerine Araştırmalar**,
İzmir 1992.
Türkiye Selçukluları Devrinde Konya,

- ....., Ankara 1985.
- ....., “Türkiye Selçuklularında Bazı vergilere Dair” IX. **TTKon**, Ankara 1988.
- ....., **Anadolu’nun Tarihi Coğrafyasına Giriş**, Ankara 1988.
- BAYRAM, Mikail, **Ahi Evren ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu**, Konya 1991.
- ....., “Ahi Evren’in Öldürülmesi ve Ölüm Tarihinin Tespiti”, **İÜFTED**, S. 12 İstanbul 1982, Prof. Tayip Gökbilgin Hatıra Sayısı, s. 521-540.
- ....., **Tarihin Işığında Nasreddin Hoca ve Ahi Evren**, İstanbul 2001.
- ....., **Şeyh Evhadu’d-Din Hamid El-Kirmanî ve Evhadiyye Tarikatı**, Konya 1993.
- ....., “Anadolu Selçukluları’nda Devlet Yapılanmasının Şekillenmesi” **COĞİTO**, İstanbul 2001, s. 29, s. 61-74.
- ....., “Uç Beyi Mehmed Bey Kimdir?” **I. Uluslar Arası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi (11-13 Ekim 2000) Bildirileri I- II**. Konya 2001, S. 155-162.
- ....., “Ahi Evren Kimdir?”, **Türk Kültürü**, S. 191, Ankara 1977-78, S. 658-668.

- ....., “Sadr Ud-Din Konevi İle Hâce Nasır Ud-Din Tusi'nin Mektuplaştıkları İddiası Üzerine”, **Tarih Dergisi**, S. 22, Mart 1979, Ord. Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı Hatıra Sayısı'ndan Ayrı Basım. S. 11-28.
- ....., **Bâğcıyân-I Rum, (Selçuklular Zamanında Genç Kızlar Teşkilâtı)** Konya 1987.
- ....., “Selçuklu Veziri Kadı İzzeddin Tarafından Düzenlenen Bir Vakıfname”, **Ata Dergisi** (Nejat Göyünç Özel Sayısı), Konya 1997, s. VII, s. 47-53.
- ....., **Türkiye Selçukluları Üzerine Araştırmalar**, Konya 2003.
- ....., “Hacı Bektaş-I Horasanî Hakkında Bazı Yeni Kaynaklar ve Yeni Bilgiler”, **Osmanlı**, Yeni Türkiye Yayınları, c. VII, s. 51-56.
- BEDİRHAN, Yaşar, **Selçuklular ve Kafkasya**, Konya 2000.
- BİCİK, Mehmed, “Baraklar”, **TDAD**, İstanbul 1997, S. 107, s. 1-10.
- CAHEN, Claude, **Osmanlıdan Önce Anadolu'da Türkler**, Trk. Trc. Y. Moran, İstanbul 1979.

- .....,
.....,
el-CÜVEYNİ Alaeddin Ata Melik,
ÇAY, Abdulhaluk,
DAĞTEKİN, Hüseyin,
DELİLBAŞI, Melik
DEVELLİOĞLU, Ferit,
EBU'L-HAYR-I RUMİ,
EDHEM, Halil,
.....,
EFLÂKÎ, Ahmed,
ERDEM, İlhan,
- “Kayka’us II., ‘Izz al-din”, **EL**
Osmanlılardan Önce Anadolu, Tarih
Vakfı Yayını
Tarih-i Cihan Güşa, c. I-III, trk. Trc.
Mürsel Öztürk, Ankara 1998.
II. Kılıç Arslan, Ankara 1987.
Genel Tarih Atlası, İstanbul 2000.
“Türk Tarihinin Bizans Kaynakları”, **Cogito**,
s. 17, İstanbul 1999, s. 339-351.
Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat,
Ankara 1997.
Saltuk-name, Yay. Şükrü Haluk AKALIN,
Ankara 1988. c. I-III.
“Anadolu’da İslami Kitabeler”, **TOEM**,
İstanbul 1331, sene 5, s. 135-158, s. 449-
467, 513-523, 571-571, 641-662.
Tokat Kitabeleri, **TOEM**, XXXV, s. 642.
Âriflerin Menkıbeleri, c.I-II. trk. Trc.
Tahsin YAZICI, İstanbul 1973,
Türkiye Selçukluları İlhanlı İlişkileri
(1258-1308), A.Ü.D.T.C.F.,
Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara
1995.

- ....., “Türkiye Selçuklularında Fetih Metodu ve Uygulanışı”, **I. Uluslararası Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Kongresi (11-13 Ekim 2000) Bildirileri I-II**. Konya 2001, s. 297-308.
- ....., “XIII. Asrın İlk Yarısında Anadolu’nun Doğusunda Yaşanan Hakimiyet Mücadeleleri”, A.Ü.D.T.C.F. Tarih Bölümü **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Ankara 2000, c. XIX, S. 30, s. 57-68.
- ....., “Olçaytu Han’ın Ölümüne Kadar İlhanlılarda Yaşanan Siyasal-Kültürel Gelişmeler ve Yakın-Doğu’ya Etkileri”, A.Ü.D.T.C.F. Tarih Bölümü **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Ankara 2000, c. XX, S. 31, s. 1-35.
- ERKİLETLİOĞLU, K., GÜLER, **Türkiye Selçuklu Sultanları Ve Sikkeleri**, O., Kayseri 1996.
- ERSAN, Mehmet, “Selçuklu Ermeni İlişkileri” **TÜRKLER**, Yeni Türkiye Yayınları, c. 6.
- FERUDUN Bey, **Munşeat el-Selâtin**, İstanbul 1247, c.I.
- FÜRÛZANFER, B., **Mevlâna Celâleddin**, Trk. Trc. F. N. UZLUK, İstanbul 1963
- GALİP İsmail, **Takvîm-i Meskûkât-ı Selçukiyye**, İstanbul

- GIBBONS, H. A., **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, Trk. Trc. Ragıb HULUSİ, İstanbul 1928
- GORDLEVSKY, V., **Anadolu Selçuklu Devleti**, Trk. Trc A.YARAN, ANKARA 1988
- GÖLPINARLI, A., **Yunus Emre ve Tasavvuf**, İstanbul 1961
- İbn ABDÜ'Z-ZAHİR, **Muhyiddin Abdallah, el-Ravz el-Zahir fi Siret el-Melik el Zahir**, Fatih küt. No 4367, Yay. Ve İng. Trc. S.F. Sadeque, Dacca 1956.
- İbn BATTÛTA, **Muhammed b. Abdullah el-Levâtî el-Tancî, İbn Battûtâ Seyahatnâmesi**, Çeviri inceleme ve notlar. A. Sait AYKUT, İstanbul 2000.c.I-II.
- İbn BÎBÎ, **el-Evâmirü'l-'Alâ'iyye fî'l Umûri'l-'Alâ'ie (Selçuknâme)**, Tıpkı basım, Adnan Sadık ERZİ, Ankara 1956, trk. Trc. Mürsel Öztürk, c. I-II, Ankara 1996; **Muhtasar Selçuknâme** için bkz. **Histoire des Seldjoucides d'Asia Mineure d'après l'abrégé du Seldjouknâmeh d'Ibn-Bîbî**, yay. M. Th. Houtsma. Leiden 1902. Aynı eserin Türkçe Tercümesi, **Anadolu Selçukî Devleti Tarihi**, Trk. Trc. M. Nuri

- Gençosman, (Notlar ilave eden F. N. Uzluk), Ankara 1941.
- İbn el-ESİR, İzzeddinm Ali b. Muhammed, **el-Kamil fi't-Tarih**, trk. trc. A. ÖZAYDIN- A. AĞIRAKÇA, c. XII, İstanbul 1987.
- İNALCIK Halil, "Dobrudja" **Eİ.**, Leiden 1965, c. 2, s. 610-612.
- İSMAİL GALİP, **Takvim-i meskukat-ı Selçukiyye**, İstanbul 1309.
- KADI AHMED, Niğdeli, **el-Veledü's-Şefik**, Fatih ktp. 4519.
- KAFESOĞLU İbrahim, "Selçuklular", md., **İA.**, c. X, İstanbul 1967, s. 353-416.
- ....., **Selçuklu Tarihi**, İstanbul 1972.
- KALKAŞANDİ, Ahmed b. Ali, **Subh el-a'şa fi Sinaat el-inşa**, Yay. H. Şemseddin, c. IV-V-XIV, Beyrut 1987.
- KARPAT, H. Kemal, "Dobruca", md, **DİA**, İstanbul 1994, c. 9, s. 482.
- KAYMAZ, Nejat, **Pervane Mu'înü'd-dîn Süleyman**, Ankara 1970.
- ....., **Anadolu Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev**, Ankara Üniversitesi DTCE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 1958.

- ....., “Anadolu Selçuklularının İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü II.”, **TAD**, 1965, c. III, s. 4-5. s. 23-61.
- ....., “Anadolu Selçuklu Devleti İnhitatında İdari Mekanizmanın Rolü I”, **TAD**, Ankara 1964, c. II, S. 2-3, s. 91-155.
- KIEL, Michael “Sarı Saltık ve Erken Bektaşilik Üzerine Notlar”, **TDAD**, c.3, S. 19, 1990, s. 25-47.
- KİRAGOS, (Genceli), “Ermeni Müverrihlerine Nazaran Moğollar”, **Türkiyat Mecmuası**, trk. trc. Ed. Dulaurier, 1926, c. II, s. 139-217.
- KOCA, Salim, **Sultan I. İzzeddin Keykavus**, Ankara 1997.
- KOPARMAN, Kazım Yaşar, “Baybars I”, md., **DİA.**, c. 5, s. 221-223.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuat, “Anadolu’da İslamiyet”, **İÜEFM**, İstanbul 1338, s. IV.
- ....., “Anadolu Selçuklu Tarihinin Yerli Kaynakları”, **Bellekten**, 1943, c. XII, S. 27, s. 379-522.
- ....., “Ata” md., **İA. MEB**, Eskişehir 1997, c. 1.
- ....., **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, Ankara 1959.
- ....., “Ribat”, **VD**, c. II, s. 267-278.
- ....., **Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar**,

- ....., Ankara 1993.
- ....., **Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu**, Ankara 1959.
- KÖYMEN, M. Altay, **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, Ankara 1963
- ....., “Türkiye Selçukluları Tarihine Dair Yeni Bir Kaynak: el-Veledü’ş-Şefik, **Belgeler**, xv/19, s. 1-22.
- KUBAN, Doğan, **Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı**, YKY., İstanbul 2002.
- KURAT, Akdes Nimet, **IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri**, Ankara 2002.
- MARCOPOLO, **Seyhat namesi**, Haz. Filiz DOKUMAN, İstanbul 1990 c. I-II.
- MEVLÂNÂ Celaleddin-i Rumi, **Mesnevi**, Trk. Trc. V. İZBUDAK, İstanbul 1991, c. I-VI.
- ....., **Mektuplar**, trk. Trc. A. GÖLPINARLI, İstanbul 1999. Aynı eserin Farsça neşri için bkz. **Mevlananın Mektupları**, Haz. Ahmed Remzi AKYÜREK, İstanbul 1937.
- ....., **Divan-ı Kebir**, trk. Trc. A. GÖLPINARLI, Ankara 1992, c. I-VII.
- MORAVCIK, G., **Türk Tarihi Bakımından Bizans Kaynaklarının Ehemmiyeti**, trk. trc. H. N.

- ORKUN, İstanbul, 1937.
- MÜNECCİMBAŞI, Ahmed b. Lütfullah, **Câmiu'd-Düvel, Selçuklular Tarihi II**, yay. Ali ÖNGÜL, İzmir 2001.
- NICOL, Donald M., **Bizans'ın Son Yüzyılları 1261-1453**, trk. trc. Bilge UMAR, İstanbul 1999.
- el-NÜVEYRİ, Ahmed b. Abdülvahhab, **Nihâyet el-erab fi funun el-edeb**, ilgili kısımların tercümesi W. DE. TIESENHAUSEN, **Altınordu Devleti Tarihine Ait Metinler**, trç. Trk. Trc. İ. H. İZMİRLİ, İstanbul 1941.
- OCAK, A. Yaşar, "Anadolu", md., **DİA**.
- ....., **Sarı Saltık, Popüler İslam'ın Balkanlar'daki Destanî Öncüsü**. Ankara 2002.
- ....., **Babailer**, İstanbul 1996.
- ....., "Babailer İsyanından Kızılbaşlığa: Anadolu'da İslam Heterodoksisinin Doğuş ve Gelişim Tarihine Kısa Bir Bakış" **Belleten**, Ankara 2000, c. LXIV, S. 239, s. 129-159.
- OSTROGORSKY, Georg, **Bizans Devlet Tarihi**, trk. trc. Fikret İŞILTAN, Ankara 1999.

eI-ÖMERİ,

İbn Fazlullah Ahmed b. Yahya, **Mesalik el-
ebsar fi memalik el-ensar**, Anadolu İle
İlgili Kısımlar Yay. F. Teachner, Leipzig
1929; Anadolu Beylikleri ile ilgili
kısımların tercümesi, Yaşar YÜCEL,
**Anadolu Beylikleri Hakkında
Araştırmalar I**, Ankara 1991, s. 183-203.

.....,

Anadolu Selçuklular Zamanında Yollar,
İstanbul Üniversitesi, Yayınlanmamış
Doktora Tezi, İstanbul 1959.

PACHYMERES, Georges,

Relations Historiques, Edt. Albert
FAILLER, Fr. Trc. Vitalien LAURENT,
Corpus Fontium Historiae Byzantinae 24,
Paris 1984.

RASONYİ, Laszio

Tarihte Türklük, Ankara, 1996

REŞİDÜDDİN, Fazlullah,

Câmi el-Tevârih, Açıklamalı İng. Trc. W.
M. Thackston, Harvard Üniversitesi Yay.
1999; Diğer bir yayın Behmen Kerimi,
Tahran 1338.

RUBRUCK, W.

**The Journey of the William of Rubruck to
the Eastern Parts of the Word (1253-
1255)**, Yay. W. Rockhill, London 1900.
Türkçe tercümesi için bkz. **Moğolların**

- Büyük Hanına Seyahat 1253-1255**, trk.
Trc. Ergin AYAN, İstanbul 2001.
- SAHİLLİOĞLU, Halil, “II. İzzeddin Keykavus’un Bir Mülknamesi”,
VD, c. 8, 1969, s. 57-66.
- SEVİM, A., YÜCEL, Y., **Türkiye Tarihi**, Ankara 1989.
- SEVİM, A., MERÇİL, E., **Selçuklu Devletleri Tarihi**, Ankara 1995
- SEVİM, Ali, **Anadolu’nun Fethi Selçuklu Dönemi**,
Ankara 1993.
- ....., **Genel Çizgileri İle Selçuklu Ermeni İlişkileri**, Ankara 1983.
- ....., Anadolu Selçuklularına Ait Bir Eser;
Ravzatü’l-Küttab ve Hadikatü’l-Elbab,
Tarih Vesikaları, İstanbul 1963, Yeni Seri
c. I, S. 3, s. 1-34.
- ....., **Biyografilerle Selçuklular Tarihi İbnü’l-Adim Bugyetü’t-taleb fi Tarihi Haleb (Seçmeler)**, Ankara 1989.
- SİMON de Saint Quentin, **Histoires des Tatares**, Yay. J. Richard,
Paris 1965.
- SÖNMEZ, Zeki, **Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar**, Ankara 1989.
- SPULER, Bertold, **İran Moğolları**, trk. trc. Cemal
KÖPRÜLÜ, Ankara 1987.
- SULTAN VELED, **Divan**, Yay. F. N. Uzluk. Ankara 1941.

- SÜMER, Faruk, “Selçuklular Devri Ticari Hayat”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, 1993, S. 83.
- ....., “İlhanlı Hükümdarları (Abaka, Argun, Ahmed-i, Celayir)”, **Belleten**, 1989, c. LIII, S. 206, s. 177-199.
- ....., “Keykavus II” md., **DİA.**, İstanbul 2003, c. 25, s. 355-357.
- ....., “Anadolu’da Moğollar”, **SAD**, Ankara 1969. c. I, s. 1-147.
- ....., **Oğuzlar**, İstanbul 1952.
- ....., “Ağaçeriler”, **Belleten**, 1962, c. 26, S. 103, s. 521-528.
- ....., “Yabanlu Pazarı”, **TAD**, 1985, S. 37, s. 1-95.
- TANERİ, Aydın, **Selçuklular Devrinde Kültür Hayatı**, Konya 1977.
- TEMİR Ahmet, **Kırşehir Emiri Caca Oğlu Nur el- Din’in 1272 Tarihli Arapça Moğolca Vakfiyesi**, Ankara 1989.
- TEVHİT, Ahmet, “Ankara’da Ahiler Hükümeti”, **TOEM**, c. IV, s. 1100-1204.
- TOGAN, A. Zeki Velidi, “Moğollar Devrinde Anadolu’nun İktisadi Vaziyeti”, **THİTM**, c.1, İstanbul 1931, s. 1-

- 42.
- ....., **Umumi Türk Tarihine Giriş**, İstanbul 1981.
- ....., “Reşidüddin’in Mektuplarında Anadolu’nun İktisadi ve Medeni Hayatına Ait Kayıtlar”, **İFM**, 1953-54, c. 15, S. 1-4, s. 32-50.
- ....., **Tarihte Usûl**, İstanbul 1981.
- ....., “Reşid-üd-din Tabib” md. **İA.**, MEB., Eskişehir 1997, c. 9. s. 705-712.
- TUNCER, Orhan Cezmi, **Anadolu Selçuklu Mimarisi ve Moğollar**, Ankara 1988.
- TURAN, Osman, “Şemseddin Altun-aba Vakfiyesi ve Hayatı”, **Belleten**, 1947 c. XI, S. 41-44, s. 197-235.
- ....., “Celaleddin Karatay Vakıfları ve Vakfiyeleri”, **Belleten**, 1948, c. XII, S. 45-48, s. 17-173.
- ....., “Keyhüsrev II.” md., **İA.** MEB, Eskişehir 1997, c. VI, s. 620-629.
- ....., “Selçuklu Devrine Ait Köy Satışı Hakkında Bir Vesika” **VD.** 1973, c. 10, s. 125-130.
- ....., “Selçuklu Kervansarayları”, **Belleten**, 1946, c. X, S. 37-40, s. 471-497.
- ....., **Selçuklular Tarihi ve Türk İslam**

- ....., **Medeniyeti**, Ankara 1965.
- ....., “Mubariziddin Ertokuş ve Vakfiyesi”, **Belleten**, 1947, c. XI, S. 41-44, s. 415-429.
- ....., **Doğu Anadolu Türk Devletler Tarihi**, İstanbul 1993.
- ....., **Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi**, İstanbul 1995.
- ....., “Keykavus II”, md., **İA.**, MEB, Eskişehir 1997, c. 6, s. 642-645.
- ....., “Türkiye Selçuklularında Toprak Hukuku” **Belleten**, 1948, c. XII, S. 47, s. 459-74./ (Yayınlandığı diğer yer) **Selçuklular ve İslamiyet**, İstanbul 1971, s. 69-93.
- ....., **Selçuklular ve İslamiyet**, İstanbul 1971.
- ....., “Keykubad II”, md., **İA.**, MEB, Eskişehir 1997, c. 6, s. 661-662.
- ....., **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul 1983.
- ....., “Selçuk Türkiyesi Din Tarihine Ait Bir Kaynak; fustat ul- ‘adale fi kava’id is-saltana” **Köprülü Armağanı**, (1953-4) s. 532-564.
- ....., “Selçuklu Türkiyesi ve Dünya Ticareti”, **Türk Yurdu**, 1960 c. 10. s. 4-6.

- ....., **Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar**, Ankara 1988.
- ....., “Selçuklu Türkiyesinde Faizle Para İkazına Dair Hukuki Bir Vesika”, **Bellekten**, 1952 c. XVI, S. 62, s. 251-60.
- ....., **Tarihi Takvimler**, Ankara 1984
- ....., “Selçuklular Zamanında Sivas”, **DTCFD**, 1951, IX.
- ....., “Keykubad I.”, md., **İA.**, MEB, Eskişehir 1997, c. 6, s. 646-661.
- ....., “Kılıç Arslan IV”, md., **İA.**, MEB, Eskişehir 1997, c. 6, s. 703-707.
- ....., “II. İzzeddin Keykavus’a Ait Bir Temlikname”, **Z. V. Togan’a Armağan**, İstanbul 1950-55, s. 157-184.
- ....., “Ortaçağda Türkiye Kıbrıs Münasebetleri” **Bellekten**, 1964, c. XXVII, S. 110, s. 209-227.
- TURAN, Refik, **Türkiye Selçuklularında Hükümet Mekanizması**, İstanbul 1995.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Anadolu Beylikleri**, Ankara 1988.
- ....., **Kitabeler I-II**, İstanbul 1927.
- ....., **Osmanlı Devlet Teşkilatna Medhal**,

- Ankara 1988.
- UMAR, Bilge, **Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi**, İstanbul 1998.
- VARDAN, Vartabet (Müverrih), “Türk Fütuhâtı Tarihi (889-1269)” trk. trc. H. Andreasyan, **Tarih Semineri Dergisi**, İstanbul 1937, I/2, s. 154-258.
- WITTEK, PAUL “Yazijioghlu ‘Ali on the Christian Turks of the Dobruja” **BSOAS** 1952, XIV/3, 639-668.
- YAZICIZADE ALİ, **Tevarih-i Al-i Selçuk**, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, (Revan) Ktp.no.1390.
- YINANÇ, M. Halil, **Türkiye Tarihi Selçuklu Dönemi**, İstanbul 1944.
- YUVALI, Abdülkadir, **İlhanlılar Tarihi**, Kayseri 1994.
- YÜCEL, Yaşar, **Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar**, c. I-II, Ankara 1991.
- ZACHARIADOU, Elizabeth A., “Oi Hristianoï apogonoï tou İzzeddin Kaikaous II. sti Veroia (Veria’da II. İzzeddin Keykavus’un Hristiyan torunları)”, **Makedonika**, VI, 1964-1965.

EKLER

I- KRONOLOJİ CETVELİ

- 1075 Kutalmışoğlu Süleyman-Şah Tarafından Türkiye Selçuklu devleti'nin kurulması
- 1086 Süleyman Şah'ın ölümü
- 1092 I. Kılıç Arslan'ın Türkiye Selçuklu tahtına oturması
- 1097 I. Haçlı Seferi ve İznik'in kaybı
- 1107 I. Kılıç Arslan'ın ölümü
- 1110 Sultan Şahinşah'ın Türkiye Selçuklu tahtına oturması
- 1116 Sultan Şahinşah'ın kardeşi Mesut tarafından öldürülmesi ve Sultan I. Mesud'un Türkiye Selçuklu tahtına oturması
- 1155 Sultan I. Mesud'un vefatı ve II. Kılıç Arslan'ın devletin başına geçmesi
- 1176 II. Kılıç Arslan'ın Miryakefdan Savaşında Bizans'ı ağır bir yenilgiye uğratması
- 1192 Sultan II. Kılıç Arslan'ın ölümü ve I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in tahta oturması
- 1196 I Keyhüsrev'in I. Saltanat Döneminin sona ermesi ve II. Rükneddin Süleyman Şah'ın devletin başına geçmesi
- 1204 II. Rükneddin'in Gürcistan seferine çıktığı sırada ölümü
- 1205 I. Keyhüsrev'in ikinci kez devletin başına geçmesi
- 1211 I. Keyhüsrev'in vefatı ve I. İzzeddin Keykavus'un saltanatın başına geçmesi
- 1219 I. Keykavus'un ölümü ve I. Alaeddin Keykubad'ın başa geçmesi

- 1237 I. Alaeddin Keykubad'ın vefatı, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in devletin başına geçmesi
- 1238 İzzeddin Keykavus'un doğumu
- 1239 Moğolların Suğdak'ı işgali
- 1242 Baycu Noyan'ın Erzurum'u işgal ve tahrip etmesi
- 1243 Selçukluların Köseadağ Savaşında Moğollar tarafından ağır bir yenilgiye ve bozguna uğratılmaları
- 1246 Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümü sultan II. İzzeddin Keykavus'un devletin başına geçirilmesi (ilk müstakil saltanatı), Sultan'ın Güyük Han'ın Kurultayına katılması için Moğolistan'a davet edilmesi, ancak onun yerine kardeşi Kılıç Arslan'ın Moğolistan'a gönderilmesi
- 1249 Moğolistan'dan aldığı yarlıg ile dönen Kılıç Arslan'ın Sivas'ta saltanatını ilan etmesi, Celaleddin Karatay'ın bunu kabul etmemesi üzerine kardeşler arasındaki mücadelenin savaşa dönüşmesi ve 14 Temmuz günü yapılan Sultan Hanı Savaşı'nı kazanan Karatay'ın üç kardeşi müşterek, saltanat tahtına oturtması.
- 1254 Moğolların II. Keykavus'u ikinci kez Moğolistan'a çağırması. Ancak Keykavus'un bu sırada Celaleddin Karatay'ın ölümünü bahane ederek yerine Alaeddin Keykubad'ı göndermesi ve onun yolda şüpheli bir şekilde ölümü, Kılıç Arslan'ın Konya'dan Kayseri'ye gidip Keykavus'a karşı girdiği taht mücadelesini kaybedip Burgulu Kalesine hapsedilmesi.
- 1256 Baycu Noyan'ın Anadolu'yu ikinci istilası, Keykavus'la arasındaki Sultan Hanı Savaşı
- 1257 İzzeddin Keykavus'un Önce Antalya'ya sonra da İznik Rumlarına sığınması

1258 Kılıç Arslan'ın Selçuklu tahtına oturtulması, Baycu'nun ayrılışı üzerine Keykavus'un İznik Rumlarının yardımıyla hükümdarlığını ilan etmesi ve Kılıç Arslan'ın geri çekilmesi

1259 II. Alaeddin Keykubad İle Birlikte Karakurum'a giden devlet adamlarının Mengü Han'dan aldıkları yarığla geri dönmeleri ve Hülagü'nün bu yarığa göre devleti iki sultan arasında paylaşırması. İki kardeş sultanın birlikte Tebriz'e gidip Mengü Han'a bağılılıklarını bildirmeleri

1260 Mısır Memlük sultanı Baybars'ın Ayn Calût Savaşı'nda Moğolları yenmesi ve Moğollarında yenilebileceğinin tüm dünyaya ispat edilmesi

1261 Mu'ineddin Pervanenin kışkırtmasıyla Hülagü ve Keykavus'un arasında başlayan gerginlik Hülagü'nün Keykavus'u huzuruna çağırması ancak Keykavus'un bunu reddetmesi üzerine Moğol ve IV. Kılıç Arslan kuvvetlerinin Keykavus'un üzerine yürümesi ve Sultanın Antalya'ya sığınması

1262 Altun-Aba Savaşında Keykavus'un kuvvetlerinin savaşı kaybetmesi, Keykavus'un, Sultan Baybars'la ittifak yapması, Keykavus'un İstanbul'a sığınması ve Kılıç Arslan'ın tek başına Selçuklu tahtına sahip olup, Anadolu'yu Keykavus taraftarlarından temizleme faaliyetlerine başlaması. Türkmenlerin Keykavus'un ardından Bizans'a gitmeleri.

1263 Bizans İmparatoru Mihael'in Keykavus'u Enez Kalesine hapsedmesi ve Keykavus taraftarlarını dinlerini değiştirmeye zorlaması itiraz edenlere de işkencelerde bulunması

1264 Memlük – Altınordu devletlerinin Bizans'a karşı ittifakı, Berke Han'ın gönderdiği ordunun Keykavus'u kurtarması ve oğullarıyla birlikte Kırım'a

götürmesi. Keykavus'un Altınorda Hanlığındaki sürgün ve gurbet hayatının başlaması

1265 Kılıç Arslan ve Pervane'nin Moğol Hanı Abaka'nın huzuruna çıkmaları ve bağlılıklarını bildirmeleri ,

1266 Mu'ineddin Süleyman'ın Moğolların desteğiyle Kılıç Arslan'ı öldürmesi ve küçük yaştaki oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev'i tahta çıkarıp hakimiyeti ele alması

1271 Keykavus'un Fahreddin Ali'ye yazdığı mektupla ,yaşadığı zorluklardan kurtulmak için yardım istemesi ve Pervane'nin Fahreddin Ali'nin yardım teklifini reddederek onu tutuklatması.Fahreddin Ali'nin oğlunun Abaka han ile görüşerek babasını kurtarması. Keykavus'un Anadolu umudunun tükenmesi.

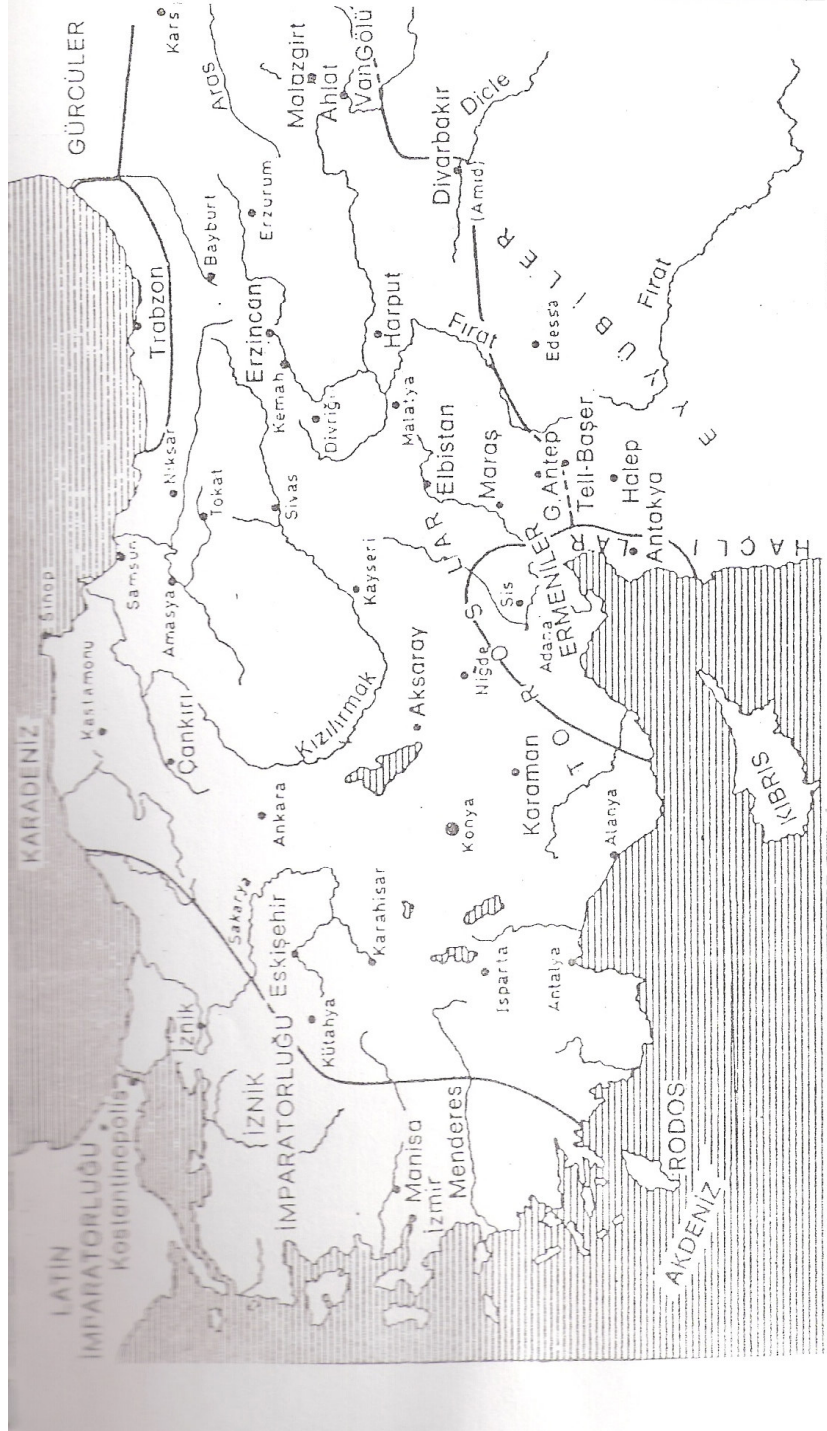
1273 Mevlana Celaleddin Rumi'nin vefatı.

1276 İlhanlı hanı Abaka'nın Pervane başta olmak üzere devlet adamlarını yanına çağırması ve devlet adamlarının bu davete icabet etmeleri

1277 Sultan Baybars'ın Moğollara karşı Anadolu seferine çıkması ve Selçuklu tahtına oturması lakin Pervane'den gerekli desteği alamaması üzerine tekrar Şam'a dönmesi. Abaka'nın bunun intikamını almak maksadıyla Anadolu'ya gelip kayseri'de halkı katletmesi

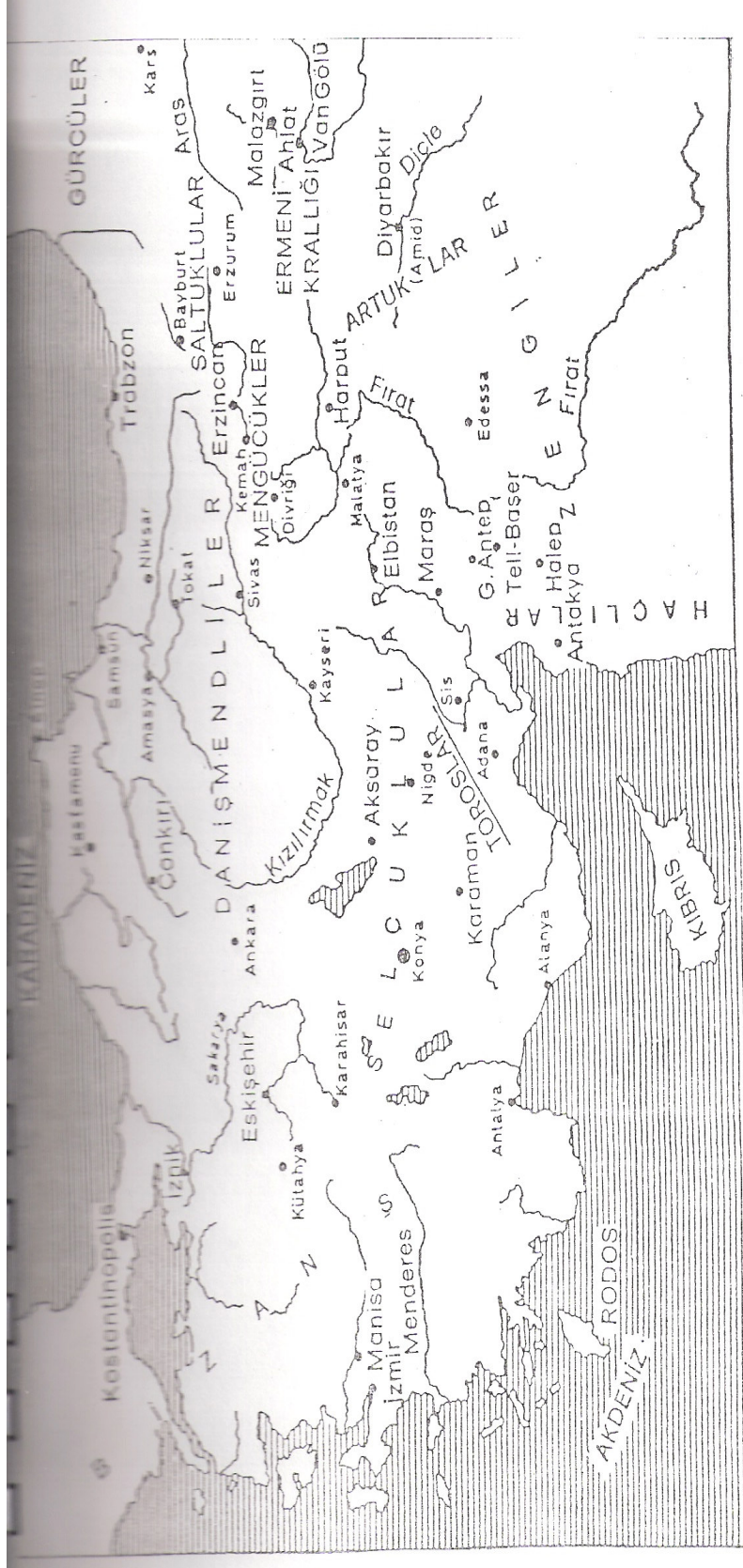
1279 II. İzzeddin Keykavus'un Kırım'da vefatı

1280 Keykavus'un oğullarının Anadolu'ya geçip babalarının yarım bıraktığı mücadeleye devam etmeleri.

Harita 2- Moğol Saldırıları Öncesi Anadolu

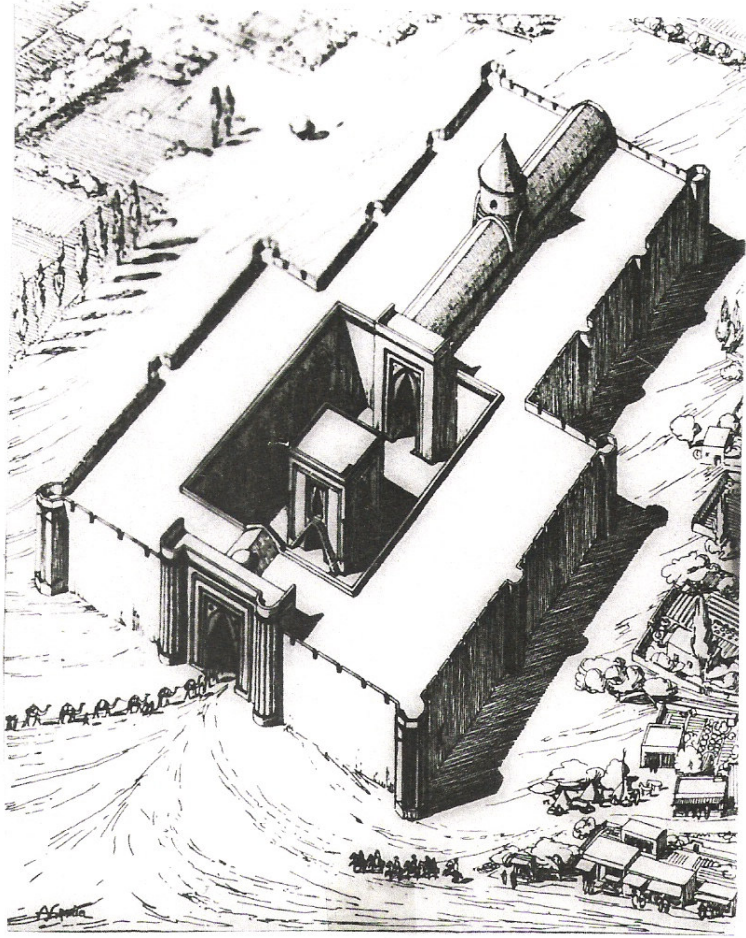
Claude CAHEN; Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, İstanbul 1994 s. 146

Harita 1- 12. Yüzyılda Anadolu

Claude CAHEN; Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, İstanbul 1994 s. 262

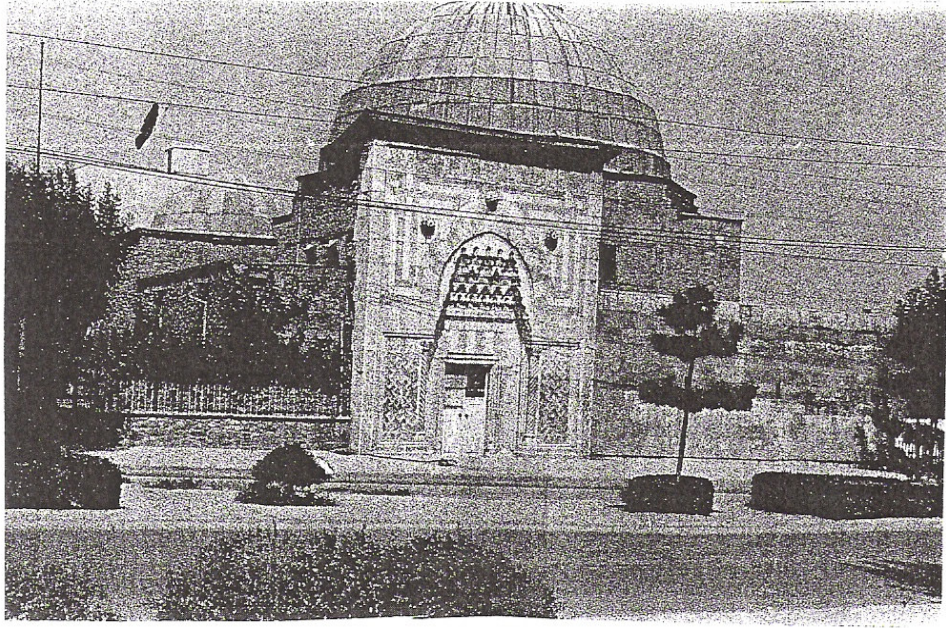

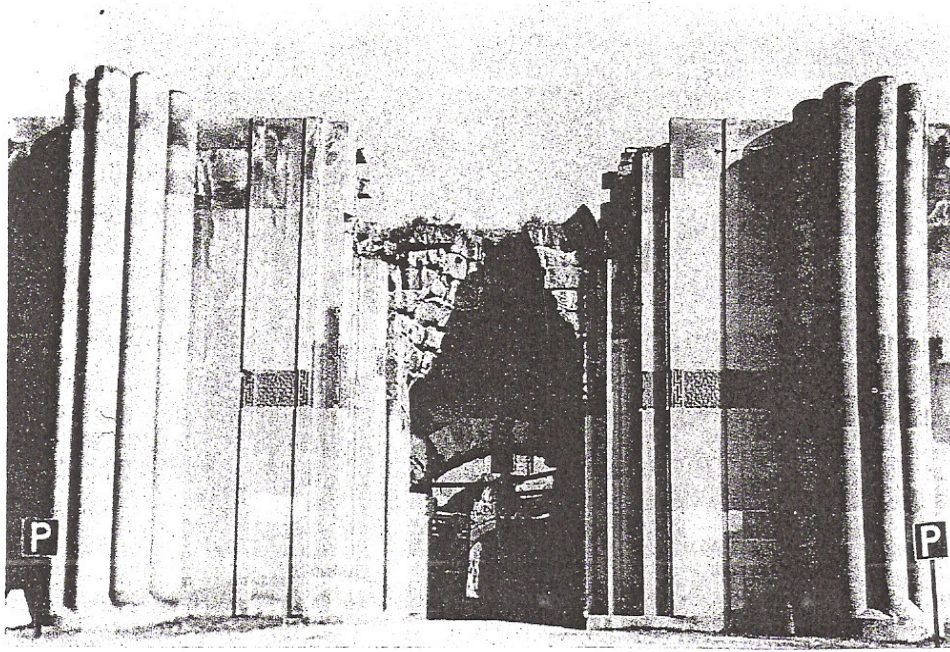
Aksarayî Sultan Hamî Kervan Sarayı'nın Çizimi

Konya Sahip Ata Külliyesi

Konya Karatay Medresesi

Selçuklu Hükümdarı İkinci İzzettin Keykavus tarafından Kayseri'de 1249'da yaptırılan Hacı Kılıç Camii.

Mevlana Camii ve Türbesi
(Selçuklu eseri - Konya)

Sahibiye Medresesi:
Selçuklu veziri Sahib Ata
Fahreddin Ali tarafından 1267'de
yaptırıldı.
(Kayseri)

Nihat KAŞIKÇI – Hasan YILMAZ; Orta Asya Anadolu Göç Coğrafyası, Tanrı dağlarından Malazgirt'e
(Şehirler – Devletler – İz Bırakanlar) TÜR KAR Yayınları Ankara 2001 s. 31- s. 267

II. İzzeddin Keykâvus adına H. 646/ M. 1248-1249 yılında Konya'da kesilen dirhem*

Ağırlığı: 3.06 gr.

1.Yüz: Kare içinde; La ilahe illallah/ Muhammed Resullullah el imam el Mustaasım/ Billah emîr el-mü'minin.

Etraf: Sene sitte ve/erbain(divanî) ve/sittema'e.

2.Yüz: Kare içinde; el-sultân el-A'zam/ zıll allah-i fi'l alem/ 'İzz el-dünya ve el-dîn / Keykâvus bin Keyhüsrev.

Etraf: Durube haza/ el-dirhem/ bi Ko/nya

* İbrahim ARTUK, Cevriye ARTUK, *İslâmî Sikkeler Katalogu*, c.I, İstanbul 1971, s.368, No:1124; H. ERKİLETLİOĞLU, O. GÜLER, *Türkiye Selçuklu Sultanları Ve Sikkeleri*, Kayseri 1996, s.152-153, No:348.

II. İzzeddin Keykâvus, IV.
Rükneddin Kılıç Arslan ve II.
Alâeddin Keykubâd adına H. 654
M. 1256-1257 yılında Kayseri'-
de kesilen dirhem*

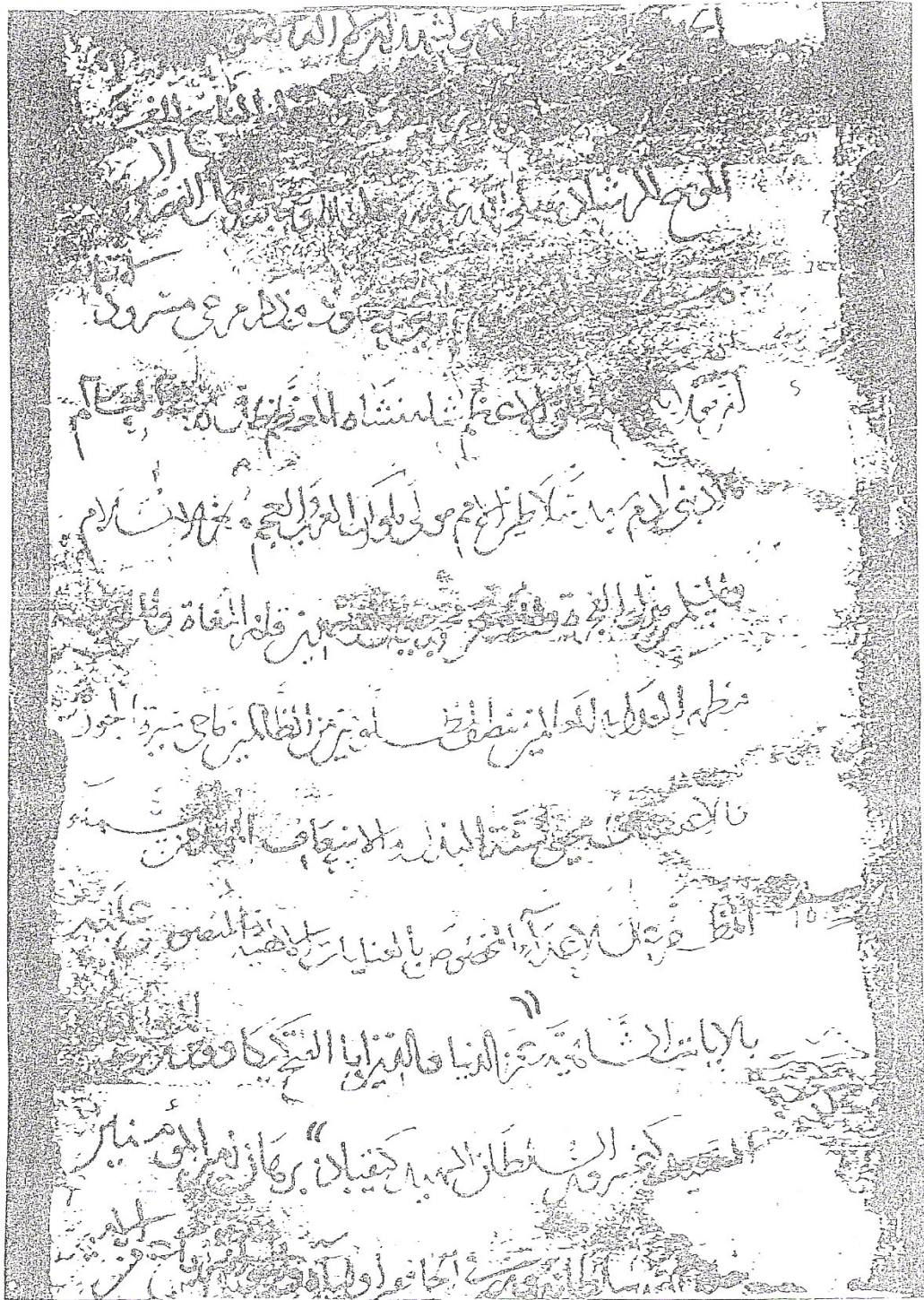
Ağırlığı: 2.95 gr.

1.Yüz: La ilahe illallah/
Muhammed Resullullah el-imam/
Mustaasım Billah emîr el-mü'-
minin Durube fî sene erba
(divanî)/ hamsin ve sittema'e bi
Kayseriye

2.Yüz: el-Sultân el-A'zam/ 'İzz
el-dünya ve el-dîn Keykâvus/ ve
Rükn el-dünya ve el-dîn Kılıç
Arslan / ve 'Alâ' el-dünya ve el-
dîn Keykubâd/ benü Keyhüsrev
berahin emîr el-mü'minin.

* İbrahim ARTUK, Cevriye ARTUK,
İslâmî Sikkeler Katalogu, c.I, İstanbul
1971, s.370, No: 1131; H.
ERKİLETLİOĞLU, O. GÜLER, Türkiye
Selçuklu Sultanları Ve Sikkeleri,
Kayseri 1996, s.170-171, No:384.

İ. İzzeddin Keykâvus'a ait bir temlik-nâme* “ ‘İzz el-dünya ve el-dîn ebû el feth Keykâvus bin el Sultan el Sa'îd Keyhüsrev bin el Sultan el Şehid Keykubâd”

* Osman TURAN “İl. İzzeddin Keykâvus'e Ait Bir Temlik-nâme”, Z. V. Togan'a Armağan, İstanbul 1950-55, s.157-184.

